

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tomáš Pipek

Oznamování trestných činů a jeho kriminologický význam

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. února 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 246 782 znaků včetně mezer.

V Praze dne 14. února 2022

Tomáš Pipek

Poděkování

Mé poděkování patří především JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D., s jehož odborným vedením a cennými radami a připomínkami mohla tato práce vzniknout. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu během jejího psaní, ale i celého studia.

Obsah

Úvod	1
1 Oznamování trestných činů jako podnět orgánům činným v trestním řízení	4
1.1 Podněty k zahájení trestního stíhání	4
1.2 Trestní oznámení a jeho náležitosti	5
1.3 Povinnost přijímat trestní oznámení	11
1.4 Postup při přijímání trestních oznámení	12
1.5 Povinnost oznamovat trestné činy	15
1.5.1 Trestný čin neoznámení trestného činu	15
1.5.2 Trestný čin nepřekažení trestného činu	16
1.6 Vyřízení trestního oznámení orgány činnými v trestním řízení	17
2 Postavení oznamovatele	22
2.1 Postavení oznamovatele a jeho práva a povinnosti	22
2.2 Orgán činný v trestním řízení jako příjemce trestního oznámení	23
2.3 Výslech oznamovatele a poškozeného	26
2.4 Poškozený jako oznamovatel	32
2.5 Oběť jako oznamovatel	34
2.5.1 Význam viktimologie a forenzní psychologie pro zkoumání oběti	34
2.5.2 Oběť trestného činu	38
2.5.3 Role oběti při oznamování trestného činu	46
2.5.4 Věrohodnost výpovědi a předstíraná viktimizace	50
2.6 Oznamovatel vlastního trestného činu	55
3 Protiprávní jednání oznamovatele	57
3.1 Zneužívání trestních oznámení	57
3.2 Trestné činy oznamovatele	58
3.2.1 Trestný čin křivého obvinění	58
3.2.2 Trestný čin vydírání	58

3.3	Občanskoprávní újma způsobená oznamovatelem.....	59
4	Evropské právo trestní a policejní spolupráce.....	61
4.1	Historické kořeny trestního práva v Evropské unii	62
4.2	Policejní spolupráce ve věcech trestních.....	64
4.3	Justiční spolupráce ve věcech trestních.....	66
5	Kriminologie a její význam	68
5.1	Kriminologie jako věda	68
5.1.1	Struktura kriminality.....	70
5.1.2	Metody zjišťování latentní kriminality.....	73
5.1.3	Mezinárodní srovnání kriminality	75
5.2	Význam trestního oznámení v kriminologii	76
5.2.1	Nejčastěji oznamované trestné činy a důvody pro oznamování.....	77
5.3	Vnímání kriminality veřejností a důvěra v orgány činné v trestním řízení....	78
6	Orientace ve statistikách, jejich interpretace a limity.....	82
6.1	Základní interpretační zásady a limity statistických údajů.....	82
6.2	Orientace v demografických statistikách.....	85
6.3	Orientace v policejních statistikách.....	86
7	Vývoj kriminality	88
7.1	Vývoj kriminality v České republice.....	88
7.2	Vývoj kriminality v Evropské unii	90
8	Kriminologický význam trestních oznámení.....	95
8.1	Ochota oznamovat trestné činy v České republice.....	95
8.2	Ochota oznamovat trestné činy v Evropské unii	97
8.3	Porovnání statistik trestního oznamování v České republice a Evropské unii	99
	Závěr.....	100
	Seznam použitých zkratk	103
	Seznam tabulek a grafů.....	104

Seznam použitých zdrojů.....	105
------------------------------	-----

Úvod

Podávání trestních oznámení občany má v trestním právu funkci nezastupitelnou, jelikož jde o pro orgány činné v trestním řízení nejvýznamnější zdroj informací ohledně spáchaných trestných činů. Je to tedy právě institut oznamování trestných činů, který stojí na počátku většiny zahájených trestních stíhání, obžalob podaných soudům, odsuzujících rozsudků, a tedy i odhalené trestné činnosti a jejího potrestání státní mocí.

Prvním cílem této práce je zkoumat význam, který oznamování trestných činů má z hlediska právního, kriminologického a sociologického, jakým způsobem je propojeno s psychologií oběti, co ovlivňuje občany při rozhodování o podání nebo nepodání trestního oznámení ohledně svých podezření, že byl trestný čin spáchán, jak je jejich ochota ovlivňována mediálním obrazem orgánů činných v trestním řízení, jejich přístupem nebo vlastními soukromými zájmy.

Neméně významným cílem je zjistit význam tohoto institutu v každodenní české a evropské policejní praxi. Za pomoci analýzy policejních statistik bude teoretický základ konfrontován se společenskou realitou. Srovnání s ostatními členskými státy Evropské unie má pak pomoci odhalit, do jaké míry je česká společnost co do ohlašování trestných činů aktivní.

První stránky práce se budou zabírat trestním oznámením jako právním institutem. Bude představen, ukotven v českém právním řádu, bude zmíněno, jaké má mít náležitosti a za jakých okolností lze informace o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu podávané orgánům činným v trestním řízení občany pokládat za podání ve smyslu tohoto institutu. Je v této souvislosti také na místě vysvětlit, za jakých podmínek mají občané povinnost trestné činy oznamovat a naopak jaké povinnosti v souvislosti s přijetím trestního oznámení mají orgány činné v trestním řízení, jak postupují a jakým způsobem trestní oznámení vyřídí.

Pro zasazení tohoto institutu do kontextu je rovněž nutné věnovat několik slov postavení samotného oznamovatele, ať už jde o osobu, které se spáchaný trestný čin nijak nedotkl, nebo zda jde o jedince trestným činem nějakým způsobem poškozeného. V tomto druhém případě je obecně požadován zvláštní postup státních orgánů, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci oběti a újma způsobená trestným činem nebyla prohlubována. Důvěra ve státní instituce a způsob, jakým policejní orgány zacházejí s oběťmi trestné činnosti, mohou být významné pro jejich rozhodnutí podání trestního oznámení učinit. Cílem této části práce bude efektivně porovnat odborné názory

forenzních psychologů s odpovídajícími interními akty řízení Policie České republiky a pokyny obecné povahy nejvyššího státního zástupce.

Hovoříme-li o trestním oznámení, nelze jistě opomenout ani jeho zneužívání, případně jiné případy, kdy občané, mnohdy nevědomky, se v souvislosti s oznamováním trestné činnosti dopouštějí protiprávních činů. Aniž dohlédnou následků svého jednání, mohou se např. dopustit trestného činu vydírání, pokud za svou zdrženlivost v uvědomění policie po pachateli požadují nějaké protiplnění. Nejtypičtějším případem je ovšem trestný čin krivého obvinění, o kterém bude řeč rovněž.

Kapitola představující (byť stručně) vliv evropského práva na trestní právo české byla do práce zařazena v souvislosti se záměrem porovnávat kriminalitu a oznamování trestných činů napříč evropským kontinentem. Sblížení právních řádů evropských států až na současnou úroveň je významné pro výběr evropských statistik jako reference při interpretaci statistik českých.

Konečně je-li tématem práce kriminologický význam oznamování trestných činů, nelze nezmínit, jakým způsobem zkoumá kriminalitu a význam trestních oznámení kriminologie. Hlubší prozkoumání struktury kriminality a krátké pojednání o tzv. kriminalitě latentní (tedy skryté) je nutné pro upozornění na limity statistických údajů prezentovaných dále. Tato část práce se zároveň jeví jako vhodnou pro teoretické vymezení motivace občanů k oznamování.

Kapitola týkající se statistik byla do práce zařazena proto, aby její čtenář byl seznámen se všemi zásadami potřebnými ke správné interpretaci a vyhodnocení uváděných statistik, uvědomění si jejich omezené výpovědní hodnoty a pochopení prezentovaných závěrů.

Poslední dvě kapitoly nakonec čtenáře seznámí s dostupnými statistickými údaji a závěry, k nimž autor práce došel. V případě kapitoly předposlední půjde o kriminalitu (navázanou ovšem na demografická data, neboť bez těchto údajů mají policejní statistiky jen velmi omezenou výpovědní hodnotu), kapitola poslední se pak bude již zaměřovat pouze na trestní oznámení. V obou těchto případech budou zkoumána data týkající se především území České republiky, bude však vždy nabídnuto i srovnání v rámci Evropské unie.

Snahou autora práce bylo pojmout oznamování trestných činů co nejkomplexněji, v širších souvislostech a s přesahy do jiných disciplín a oborů, přičemž některé z nich nejsou disciplíny právní. Je proto třeba čtenáře upozornit, že jednotlivá témata jsou zde zpracována pouze v rozsahu významném pro hlavní námět práce, a nikoli způsobem

vyčerpávajícím. Jednotlivá témata jsou v této práci zpracována úplně pouze tam, kde je to výslovně uvedeno. Tato práce se zaměřuje na oznamovatele, jimiž jsou především dospělé fyzické osoby. Obdobně je třeba upozornit, že přestože v rámci jednotlivých kapitol bude zpravidla poukazováno na specifické odlišnosti u jiných skupin oznamovatelů, nepůjde ani zde o zpracování vyčerpávající.

1 Oznamování trestných činů jako podnět orgánům činným v trestním řízení

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, podávání trestních oznámení (nebo také oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin) je jen jedním z mnoha způsobů, jakým se orgány činné v trestním řízení dozvídají o skutečnostech významných pro zahájení trestního řízení a rozhodování o jeho pokračování, jednotlivých procesních úkonech v jeho rámci a způsobu jeho skončení. Smyslem této kapitoly je institut trestního oznámení uvést a představit jeho právní rámec.

1.1 Podněty k zahájení trestního stíhání

O skutečnostech, na jejichž základě lze učinit závěr, že byl spáchán trestný čin, se podle § 158 Trestního řádu policejní orgán dozvídá na základě vlastních poznatků, z trestních oznámení a podnětů jiných osob a orgánů. Podnětem k zahájení úkonů trestního řízení je jakýkoli pramen, z něhož se orgány činné v trestním řízení o takových skutečnostech dozvídají¹. Přestože bývá trestní oznámení označováno za nejvýznamnější zdroj informací o spáchaných trestných činech, z hlediska platné právní úpravy jsou na první místo staveny vlastní poznatky policejního orgánu. Smyslem zvoleného řešení je vyjádřit, že policejní orgán nemá pouze pasivně vyčkávat na podněty od veřejnosti, ale sám si informace o skutcích, jež by mohly být trestnými činy, opatřovat a tyto posléze prošetřovat².

Mezi takové vlastní poznatky lze v zásadě řadit jakékoli podklady, z nichž lze vyvodit podezření ze spáchaní trestného činu. Může jít o informace, jež má policejní orgán k dispozici z důvodu, že vykonává jinou činnost, jež mu zákon svěřuje, lze sem bezpochyby řadit i nejrůznější tiskoviny, periodika, letáky, písemné výzvy, ale i „podání“ činěná ve vztahu k policejnímu orgánu, jež jsou označena jako „trestní oznámení“, byť nesplňují jejich náležitosti, a formálně je proto nelze za trestní oznámení považovat (např. proto, že jsou činěna anonymně)³. Právě do této kategorie budou také spadat podněty od operativních a pátracích orgánů nebo orgánů kontrolních⁴.

¹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 193-196.

² GŘIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

³ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 696.

⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: komentář*. 7. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1932.

Významným oznamovatelem jsou orgány veřejné moci, pro něž povinnost neprodleně oznamovat podezření ze spáchání trestného činu vyplývá jednak z ustanovení § 8 odst. 1 Trestního řádu a jednak ze zvláštních právních předpisů (např. podle ustanovení § 58 odst. 2 a 3 Daňového řádu)⁵. Dalším významným a nezanedbatelným zdrojem trestních oznámení jsou zájmová sdružení občanů ve smyslu § 3 odst. 1 Trestního řádu⁶, tedy „odborové organizace nebo organizace zaměstnavatelů a ostatní občanská sdružení s výjimkou politických stran a politických hnutí, církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účely“⁷. Subjektem, jemuž ovšem v této práci bude věnováno prostoru nejvíce, jsou fyzické osoby, přičemž zvláštní pozornost bude věnována poškozeným a obětem. Mezi další oznamovatele pak budou patřit např. poskytovatelé zdravotní péče podle zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, státní podniky (zákon č. 77/1997 Sb. – Zákon o státním podniku) a jiné právnické osoby⁸.

1.2 Trestní oznámení a jeho náležitosti

Přestože Trestní řád s pojmem „trestní oznámení“ pracuje (vizte např. § 158 odst. 1 Trestního řádu), žádnou definici tohoto institutu nenabízí. Ačkoli bývá jako trestní oznámení obecně veřejností vnímáno jakékoli sdělení vůči orgánům činným v trestním řízení o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu, z hlediska zákona tomu tak není.

K samotné terminologii používané v souvislosti s tímto institutem trestního práva je třeba zmínit, že zákon používá pojmy „trestní oznámení“ a „oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin“ jako synonyma, nijak mezi nimi nerozlišuje a rozumí jimi totéž (vizte § 158 odst. 1, 2 a § 59 odst. 5 Trestního řádu)⁹. Jelikož podáním ve smyslu § 59 Trestního řádu se rozumí jakékoli podněty k úkonům trestního řízení bez ohledu na formu, ježto se podání posuzují podle svého obsahu¹⁰, je i trestní oznámení podáním ve smyslu tohoto ustanovení. I v případě, že podání vymežíme jako podnět k určitému procesnímu úkonu, resp. jako sdělení významné pro

⁵ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁶ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁷ § 3 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁸ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

¹⁰ BOHUSLAV, Lukáš. § 59 [Podání]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

průběh řízení¹¹, není pochyb o tom, že je na místě trestní oznámení za podání považovat. Z výše uvedeného pak nutně vyplývá, že má-li být sdělení adresované např. policejnímu orgánu za trestní oznámení považováno, musí splňovat obecné náležitosti podání. Obecné náležitosti podání byly do Trestního řádu (§ 59 odst. 3) zařazeny zákonem č. 265/2001 Sb. – Zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony: z podání musí být zřejmé, „kterému orgánu činnému v trestním řízení je určeno, kdo jej činí, které věci se týká a co sleduje, a musí být podepsáno a datováno“¹².

Podání lze činit „písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky, telefaxem nebo dálnopisem“¹³. Nutno doplnit, že je-li činěno podání elektronicky a má-li jít o podání ve smyslu ustanovení § 59 Trestního řádu, je třeba, aby obsahovalo všechny náležitosti předepsané zákonem, tedy musí být podepsáno (k tomu blíže § 6 odst. 1 a 2 zákona č. 297/2016 Sb. – Zákon o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce). Stejně procesní účinky se pak přiznají i podáním činěným prostřednictvím systému datových schránek, ačkoli nebyla elektronicky podepsána (k tomu podrobněji § 8 zákona č. 300/2008 Sb. – Zákon o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů a nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3042/14 ze dne 19. ledna 2016)¹⁴.

Na základě ustanovení § 59 odst. 1 Trestního řádu pak můžeme rozlišovat tyto druhy trestních oznámení: ústní, písemná, telefonická (byť je zákon přímo nezmiňuje, obecně jsou v praxi připouštěna¹⁵, někteří autoři je však přesto řadí mezi jiné podněty k trestnímu řízení¹⁶), telegrafická, telefaxová a dálnopisná¹⁷.

V případě, že činí oznamovatel trestní oznámení ústní formou, je třeba jej zároveň vyslechnout ohledně okolností, za nichž byl oznamovaný čin spáchán, ohledně osobních poměrů osoby, na níž se trestní oznámení podává, důkazů a o výši způsobené škody.

¹¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009-. ISBN 978-80-7502-230-1, s. 613.

¹² § 59 odst. 3 věta první zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³ § 59 odst. 1 věta druhá zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁴ BOHUSLAV, Lukáš. § 59 [Podání]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

¹⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: komentář*. 7. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1932.

¹⁶ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

V případě, že je pak oznamovatel poškozeným nebo zmocněncem poškozeného, je třeba jej rovněž vyslechnout, zda požaduje, aby bylo soudem rozhodnuto o jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení přímo v rámci trestního řízení¹⁸. Tímto je nárok poškozeného v trestním řízení řádně uplatněn¹⁹. Podle ustanovení § 59 odst. 5 Trestního řádu je posléze protokol o trestním oznámení v případě, že je toto učiněno ústně u soudu, zaslán státnímu zástupci. Přestože zákon výslovně hovoří pouze o trestním oznámení ústním, nutno říci, že se tento postup bude bez pochyby vztahovat na jakékoli formy trestních oznámení²⁰.

Kromě již uvedených skutečností je však třeba zjišťovat i další informace týkající se zejména vztahu mezi oznamovatelem a tím, proti němuž je oznámení podáváno, a dalšími účastníky, jakým způsobem se o spáchání oznamovaného trestného činu dozvěděl, ohledně osoby pachatele (jeho vzhled a zda by jej poznal), jakým směrem a způsobem pachatel unikal z místa činu, zda má oznamovatel informace o pachatelových pohnutkách apod.²¹ Pro tyto účely lze použít tzv. základní kriminalistické otázky (tj. „kdo“, „co“, „kdy“, „kde“, „jak“, „čím“ a „proč“), které osobu výslech provádějící pomohou navést. Tento výčet samozřejmě není uzavřený, další zjišťované skutečnosti však budou dány především konkrétními okolnostmi případu, a nelze je proto do takto obecného výčtu zařadit²².

V případě, že je trestní oznámení podáváno písemně, je třeba jej prověřit i v případě, že se oznamovatel nepodepsal svým skutečným jménem. V případě trestních oznámení telefonických je rovněž třeba provést prověrku oznamovatele (tj. jej např. vyzvat, aby sdělil své telefonní číslo, které je zpětným dotazem ověřeno), zjistit, jak se lze na místo činu co nejrychleji dostat, a oznamovatele identifikovat (obdobně je na místě postupovat i v případě trestních oznámení podaných telegraficky, telefaxem nebo dálnopisem)²³.

Pokud nejsou splněny požadavky kladené na podání ustanovením § 59 Trestního řádu, nejde o trestní oznámení. Jestliže však všechny požadavky splněny jsou, a lze tak

¹⁸ § 59 odst. 4 věta první zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

²⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

²¹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

²² ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

²³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: komentář*. 7. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1932.

hovořit o podání, má-li jít o trestní oznámení, je dále třeba, aby byly naplněny jeho pojmové znaky: podání musí obsahovat skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin (hovoříme o hledisku hmotněprávním), a musí jít o podání, na jehož základě lze bezprostředně (případně po doplnění) sepsat záznam o zahájení úkonů trestního řízení (tj. procesněprávní hledisko)²⁴. Pokud ale podávané oznámení všechny požadované náležitosti nemá, je třeba oznamovatele vyzvat k odstranění nedostatků a stanovit přiměřenou lhůtu. Oznamovatele lze rovněž vyzvat, aby se dostavil osobně a podal vysvětlení²⁵. Nutno podotknout, že nejsou-li u podání označených jako trestní oznámení nedostatky ohledně formálních nebo obsahových náležitostí odstraněny, nelze k nim bez dalšího nepřihlížet. Je třeba nezapomínat, že je policejní orgán povinen šetřit především na podkladě závěrů učiněných na základě vlastních poznatků. Policejní orgán se proto nemůže nezabývat „trestním oznámením“ obsahujícím informace naznačující, že byl určitý trestný čin spáchán, jenom proto, že není např. podepsáno nebo datováno²⁶. Jestliže oznamovatel nedostatky neodstraní a materiálně nelze jeho podání posoudit jako trestní oznámení, posoudí se podle obsahu. Postup pro takové případy upravují vnitřní předpisy policejního orgánu (v případě Policie České republiky jsou to interní akty řízení) a státního zastupitelství (pokyny obecné povahy). V úvahu připadá zejména vyrozumění oznamovatele o zjevné neodůvodněnosti podezření, postoupení jinému orgánu (jde-li např. o opravný prostředek, stížnost na průtahy v řízení nebo na postup policejního orgánu nebo státního zástupce), odložení věci²⁷, případně může být takové podání bez dalšího opatření založeno²⁸.

Jelikož je zákonná úprava trestních oznámení pro každodenní praxi příliš obecná, přičemž je obecný zájem na tom, aby byla podání posuzována a vyřizována shodně všemi osobami k tomu pověřenými, vytvářejí policejní orgány nebo státní zastupitelství často vlastní interpretační vodítka. Pokyn policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení stanoví, že trestními oznámeními zejména nejsou „a) podání, která ani po případném doplnění

²⁴ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

²⁵ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

²⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: komentář*. 7. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1932.

²⁷ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

²⁸ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

neobsahují údaje, z nichž lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, ač oznamovatel tvrdí, že jde o trestní oznámení nebo je tak výslovně označil, b) řádné a mimořádné opravné prostředky podle trestního řádu nebo podněty k jejich uplatnění, c) stížnosti na průtahy při plnění úkolů policejního orgánu, nebo nespokojenost s jeho postupem, d) podání, jimiž se podatel domáhá nároků, jež by mohl nebo již bezvýsledně uplatnil v občanském soudním řízení nebo jiném řízení, e) podání pouze vyjadřující nespokojenost oznamovatele s postupem či rozhodnutím soudu nebo jiného státního orgánu“²⁹. Tento pokyn nahradil dřívější závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení, který kromě výše uvedeného výslovně uváděl, že trestními oznámeními nejsou ani podání, která nejsou podatelem podepsána; za taková podání se považují i podání učiněná elektronickou poštou, pokud nemají náležitosti podle právního předpisu, jestliže z takového podání nelze identifikovat podatele; tato podání lze posoudit jako jiný podnět, na jehož podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu³⁰, a podání směřující proti svědkům, znalcům, tlumočnickům a osobám, které podaly odborné vyjádření pro obsah jimi podaných vysvětlení, výpovědí, odborných vyjádření, znaleckých posudků a tlumočnických úkonů v době, kdy ve věci, v níž byly tyto úkony provedeny, ještě nebylo skončeno trestní stíhání, a není důvod údaje uvedené v podání samostatně prověřit³¹.

Podle pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení trestním oznámením dále není řádný opravný prostředek podle Trestního řádu, mimořádný opravný prostředek podle Trestního řádu nebo podněty k jejich uplatnění, tedy k podání stížnosti pro porušení zákona nebo k podání návrhu na obnovu řízení, podnět k postupu nejvyššího státního zástupce podle § 174a Trestního řádu, podněty k uplatnění oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 12 odst. 3 Zákona o státním zastupitelství vykonat kontrolu skončené věci nebo podnět k postupu podle § 66 odst. 2 Soudního řádu správního, stížnost na průtahy při plnění úkolů státního zastupitelství nebo na nevhodné chování státních zástupců a ostatních zaměstnanců státního zastupitelství (§ 16b odst. 1 Zákona o státním zastupitelství), jakož i žádost o přezkoumání vyřízení takové stížnosti (§ 16b odst. 5 Zákona o státním

²⁹ Čl. 31 odst. 2 pokynu policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení.

³⁰ Čl. 31 odst. 2 písm. b) závazného pokynu policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení.

³¹ Čl. 31 odst. 2 písm. e) závazného pokynu policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení.

zastupitelství), podání, jež je podnětem k výkonu dohledu (pokyn obecné povahy č. 1/2017, o výkonu dohledu), podání vyjadřující nespokojenost oznamovatele s postupem státního zástupce v mimotrestní oblasti působnosti, podání dožadující se provedení opatření státního zastupitelství vykonávajícího dozor v místech, kde je omezována osobní svoboda (§ 4 odst. 1 písm. b) Zákona o státním zastupitelství a ustanovení zvláštních zákonů upravujících výkon dozoru nad zachováváním právních předpisů v těchto místech), jakož i státního zastupitelství, jež nad jeho postupem vykonává dohled, podání k výkonu další mimotrestní působnosti státního zastupitelství (podněty k podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení nebo ke vstupu do již zahájeného mimotrestního soudního řízení), žádost o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu policejního orgánu (§ 157a odst. 1 Trestního řádu) nebo státního zástupce (§ 157a odst. 2 Trestního řádu) a podněty či jiné informace činěné orgány veřejné moci nebo jinými veřejnými institucemi v souladu s jejich oprávněními nebo povinnostmi podle zvláštních právních předpisů³². Za trestní oznámení rovněž nelze považovat taková podání, z nichž vyplývá (nebo je tato skutečnost státnímu zástupci známá), že ve věci byl již na základě podání téhož oznamovatele sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení, nebo tato již byla vyřízena s konečnou platností³³.

Přestože trestní oznámení slouží orgánům činným v trestním řízení při naplňování jejich úkolu odhalování trestné činnosti jako významný zdroj informací, trestní oznámení samo o sobě v zásadě nelze použít jako důkazní prostředek při dokazování skutečností v něm uvedených. Lze jej však použít jako důkazní prostředek ohledně okolností, za nichž bylo toto trestní oznámení podáno (např. kdy, kde, kým, s kým a ohledně čeho bylo učiněno). Jako důkaz ohledně obsahu může být použito pouze ve výjimečných případech (např. u trestného činu spáchaného samotným podáním trestního oznámení, tj. např. u trestného činu křivého obvinění). Má-li být trestní oznámení použito jako důkazní prostředek před soudem, postupuje se podle ustanovení § 213 Trestního řádu, přičemž se neužijí na trestní oznámení sepsaná policejním orgánem nebo státním zástupcem (podle ustanovení § 158 odst. 2 Trestního řádu) ustanovení § 211 odst. 6 Trestního řádu, jelikož protokol nesplňuje náležitosti úředního záznamu o podání vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 6 a 8 Trestního řádu. Jsou-li příkládány oznamovatelem jako přílohy listiny a věcné

³² Čl. 14 odst. 4 písm. b)-j), l) a m) pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení.

³³ Čl. 13 odst. 2 věta druhá pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení.

důkazy (např. u správce daně daňová přiznání nebo zprávy a protokoly o daňových kontrolách), lze jimi provést důkaz podle § 213 Trestního řádu³⁴.

1.3 Povinnost přijímat trestní oznámení

Povinnost přijímat trestní oznámení mají veškeré orgány činné v trestním řízení ve smyslu ustanovení § 12 odst. 1 Trestního řádu³⁵, tj. policejní orgán, státní zástupce a soud. Tato povinnost je v případě policejního orgánu a státního zástupce zakotvena v ustanovení § 158 odst. 2 Trestního řádu a reflektuje jejich odpovědnost za objasňování spáchaných trestných činů a odhalování jejich pachatelů³⁶. Ustanovení § 59 odst. 5 potom stanoví, že je-li „protokol o trestním oznámení učiněném ústně sepsán u soudu, zašle jej soud neprodleně státnímu zástupci“³⁷, sám se jím však věcně nezabývá³⁸. Obdobně bude soud postupovat i v případech, kdy obdrží trestní oznámení v jiné než ústní formě³⁹.

Státní zástupce a policejní orgán (nikoli však soud) potom mají i další povinnosti s podaným trestním oznámením související, a to především obdržené trestní oznámení co nejrychleji vyřídit, poučit oznamovatele o odpovědnosti za trestní oznámení vědomě nepravdivé nebo o tom, že má právo požádat o vyrozumění o učiněných opatřeních ohledně daného trestního oznámení do jednoho měsíce⁴⁰.

Oznamovatelé trestných činů se často musejí potýkat s neochotou příslušných orgánů trestní oznámení přijmout. To bývá velice časté zejména u méně závažných majtkových deliktů (kapesní krádeže, krádeže odložených věcí apod.). Oznamovatel bývá odmítán a přesvědčován, že se jistě jen špatně podíval, věc někde zapomněl, sám ztratil, případně mu je vytýkáno, že podané informace jsou nepřesné nebo nepřišel včas, nebo je po něm požadováno, aby pro svá tvrzení předložil důkazy. Skutečným důvodem této neochoty však bývá obava, že čin zůstane neobjasněn (což je u krádeží velmi časté), čímž se zhorší statistiky úspěšnosti vyšetřování trestných činů policií. Důsledkem bývá roztrpčení a dojem bezmoci a neschopnosti domoci se svých práv⁴¹.

³⁴ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu č. Tpjn 300/2019.

³⁵ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

³⁶ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

³⁷ § 59 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

³⁸ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

³⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

⁴¹ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9, s. 68.

Ještě více negativně je oznamovatelem přijímáno, pokud dá osoba oznámení přijímající najevo podezření, že si oznamovatel skutek vymyslel (např. u pojistných podvodů). Toto jednání však v případech, kdy k němu nejsou žádné důkazy, nelze hodnotit jako profesionální. Má-li policejní orgán podezření, že oznamovatel nemluví pravdu, musí být nanejvýš zdrženlivý a s takovým podezřením oznamovatele konfrontovat až v okamžiku, kdy podezření dosahuje vysokého stupně. Podobná podezření vyslovená policií mohou oznamovateli způsobit výraznou újmu: může být ze lži nařčen v médiích nebo dokonce vyšetřován pro křivé obvinění⁴².

1.4 Postup při přijímání trestních oznámení

Obecně formulovanou povinnost k odhalování spáchaných trestných činů a jejich pachatelů obsahuje právě ustanovení § 158 Trestního řádu. Trestní řád však pro tyto účely neobsahuje žádná konkrétní procesní pravidla⁴³, postup policejního orgánu před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení se řídí Zákonem o Policii České republiky, resp. Zákonem o státním zastupitelství⁴⁴.

Každé trestní oznámení je třeba prověřit. Platí, že jde o původní zdroj poznatků, po jehož obdržení bude zpravidla následovat opatřování si dalších zdrojů informací⁴⁵, a to zejména proto, že informace v takovém oznámení mohou být nepřesné nebo neúplné. Je třeba zejména zjistit, zda se opravdu jedná o trestní oznámení a jestli skutečnosti v něm uvedené nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin⁴⁶.

Pokud policejní orgán obdrží trestní oznámení, je povinen zejména učinit opatření nutná k zamezení pokračování takového trestného činu nebo předcházení dalším trestným činům. Je-li to nutné, provede policejní orgán veškeré nezbytné úkony a bezprostředně poté sepíše protokol o trestním oznámení⁴⁷. Protokol o trestním oznámení se sepíše i v případě, že je trestní oznámení podáváno ústně a na základě informací v něm uvedených nelze okamžitě provést úkony nutné k získání poznatků nebo důkazů či

⁴² MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9, s. 68.

⁴³ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

⁴⁴ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁴⁵ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 193-196.

⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 193-196.

zjištění pachatele⁴⁸. V protokolu se učiní záznam o poučení oznamovatele o odpovědnosti za vědomě uvedené nepravdivé údaje. Případné důkazy předané policejnímu orgánu budou v protokolu rovněž zaznamenány a oznamovateli se vydá potvrzení o jejich převzetí. Pokud je z učiněného trestního oznámení patrné, že skutek je trestným činem, a je zřejmé, kdo je jeho pachatelem, sepíše se záznam o zahájení úkonů trestního řízení, načež bude oznamovatel vyslechnut podle svého procesního postavení (poškozený, svědek). Je-li oznamovatel svědkem, poučí jej policejní orgán podle ustanovení § 55 odst. 2 Trestního řádu a vyslechne jej (zejména proto, aby si ověřil pravdivost uváděných skutečností). V případě, že je oznamovatel vyslýchán ohledně krádeže motorového vozidla, vyplní Formulář k odcizenému vozidlu. Do protokolu je třeba poznamenat poučení o právu požadovat vyrozumění o učiněných opatřeních (je-li využito, vyrozumí jej o nich policejní orgán do jednoho měsíce) a na žádost je vydáno potvrzení o převzetí trestního oznámení⁴⁹.

V praxi se často stává, že policejní orgán provede šetření i v situaci, kdy tento již disponuje dostatkem informací potřebných pro sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, a přesto tak neučiní. Takový postup je však nežádoucí, jelikož omezuje dozor státního zástupce a výkon práv poškozených (poškozený zejména nemůže podat stížnost proti odložení věci). Jde o nesprávný úřední postup⁵⁰.

Záznam o zahájení úkonů trestního řízení je počátkem přípravného řízení, vymezuje tedy i počátek dozoru státního zástupce⁵¹. Jde zároveň o předěl mezi postupem podle Zákona o Policii České republiky a Trestního řádu. Jelikož Trestní řád nevyžaduje uvádět v záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, kdy se dozvěděl policejní orgán o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu, není možné posoudit, zda policejní orgán postupoval včasné. V záznamu nemusí být prověřovaný skutek vymezen, vyžaduje se však, aby byly uvedeny „skutkové okolnosti“⁵². Kromě významu pro zahájení trestního řízení má záznam o zahájení úkonů trestního řízení funkci informační, jelikož musí být do 48 hodin zaslán příslušnému státnímu zástupci. Pokud nelze

⁴⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: komentář*. 7. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1932.

⁴⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 193-196.

⁵⁰ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

⁵¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009-. ISBN 978-80-7502-230-1, s. 763.

⁵² JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009-. ISBN 978-80-7502-230-1, s. 763.

příslušnost státního zástupce určit (např. pro neúplnost zjištění), pročež není zřejmé, kterému státnímu zástupci záznam zaslat, pošle se státnímu zástupci odpovídajícího stupně působícího v sídle policejního orgánu či jeho organizační složky (pokud jde o působnost pro celou Českou republiku, předá se krajskému státnímu zástupci působícího v místě sídla policejního orgánu nebo jeho organizační složky, u něž působí osoba, která záznam zpracovala)⁵³.

Je-li trestní oznámení podáno státnímu zastupitelství ústně, poučí jej státní zástupce o odpovědnosti za vědomě nepravdivé údaje, jeho právu na právní pomoc advokáta, nutnosti získání souhlasu poškozeného u trestných činů, kde tak stanoví zákon, a v případě, že je oznamovatel obětí, poučí jej o možnosti obrátit se na subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, dále zda má právo na bezplatnou odbornou pomoc a o právu na opatření k zajištění bezpečí. Oznamovatele rovněž vyslechne⁵⁴. Sepsání provádí zásadně státní zástupce okresního státního zastupitelství, výjimečně však může i státní zástupce vyššího stupně⁵⁵.

Vyplývají-li z trestního oznámení skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu, předá jej příslušný státní zástupce bezodkladně s pokynem k prověření policejnímu orgánu příslušnému k postupu před zahájením trestního stíhání a oznamovatele o tom vyrozumí, pokud o to požádal⁵⁶. Hrozí-li však nebezpečí z prodlení, je povinen i státní zástupce, který příslušný není, trestní oznámení vyřídit, zejména provést nezbytná opatření, jež nesnesou odkladu, neodkladné či neopakovatelné úkony, vydat rozhodnutí nebo podat návrh na jejich vydání (pro zajištění osob a věcí a použití operativně pátracích prostředků) tak, aby nedošlo ke zmaření účelu řízení⁵⁷.

Týká-li se trestní oznámení činnosti policejního orgánu při vyšetřování nebo prověřování, přičemž v něm jsou uváděny okolnosti, které na zákonnost či oprávněnost úkonů takového policejního orgánu neměly nebo nemohly mít vliv, anebo nemají k věci žádný vztah, bude povinnosti plnit státní zástupce příslušný k vyšetřování trestných činů podle ustanovení § 161 odst. 3 Trestního řádu. Jde-li o trestný čin poslance, senátora,

⁵³ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 216-217.

⁵⁴ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁵⁵ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

⁵⁶ Čl. 15 odst. 4 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení.

⁵⁷ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

soudce Ústavního soudu, soudce soudu obecného (kde to vyžaduje zvláštní zákon) a jiných osob chráněných procesní imunitou, zajistí státní zástupce (resp. policejní orgán) příslušný souhlas⁵⁸.

1.5 Povinnost oznamovat trestné činy

Ačkoli mají policejní orgány vyvíjet činnost směřující k odhalování kriminality především samy, bez určité úrovně spolupráce s veřejností a jinými orgány nebo institucemi se neobejdou⁵⁹.

První skupinou subjektů, jež má povinnost oznamovat trestné činy, jsou ty uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 věty druhé Trestního řádu: státní orgány. Státními orgány se rozumí především orgány zákonodárné, orgány státní správy (zahrnuje i ústřední orgány – orgány moci výkonné), státní zastupitelství a soudy (ustanovení § 8 se však na poslední dva řečené nevztahuje). Zájmová sdružení občanů obecně povinnost oznamovat trestné činy nemají⁶⁰.

Přestože ustanovení § 1 odst. 2 Trestního řádu hovoří o povinnosti občanů pomáhat k dosažení účelu trestního řízení, jde o obecné východisko, z něž povinnost oznamovat trestné činy dovodit nelze. Občanům tedy takovou povinnost Trestní řád neukládá, jde však o jejich povinnost morální, ježto jejich spolupráce je nutným předpokladem úspěšného boje s kriminalitou⁶¹.

1.5.1 Trestný čin neoznámení trestného činu

Český právní řád, jak již bylo řečeno výše, neobsahuje obecnou povinnost oznamovat trestné činy. Není přesto pravdou, že by neexistovaly výjimky. Oznamovací povinnost týkající se vybraných trestných činů nepřímo vyplývá ze skutkové podstaty trestného činu neoznámení trestného činu podle ustanovení § 368 Trestního zákoníku. Za trestné je prizmatem Trestního zákoníku považováno neoznámení vážných trestných činů, jde zejména o nejvážnější trestné činy proti životu a zdraví, svobodě, dětem, měně a platebním prostředkům, závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou, některé trestné činy obecně ohrožující, ohrožující vzdušný dopravní prostředek, civilní plavidlo a pevnou plošinu, proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci, úplatkářství, trestné činy proti lidskosti a míru a trestné činy válečné.

⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 697.

⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 191-192.

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 191-192.

⁶¹ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 191-192.

Povinnost je splněna oznámením příslušného trestného činu policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, případně, jde-li o vojáka, nadřízenému. Za tento přečin lze uložit trest odnětí svobody do výše tří let, stanoví-li však Trestní zákoník na daný trestný čin sazbu mírnější, nepřekročí uložený trest horní hranici trestní sazby daného trestného činu⁶².

Trestný není, kdo spáchal přečin, protože nemohl oznámení učinit, aniž by uvedl sebe nebo osobu blízkou v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, trestního stíhání nebo jiné závažné újmy⁶³. Toto pravidlo chrání i osoby, jež se hodnověrným způsobem dozvědí o spáchání trestného činu osobou, jež pro ně není osobou blízkou, jestliže trestný čin, jež spáchala osoba blízká, s tímto souvisí tak, že by vyšetřování oznamovaného trestného činu vedlo k nebezpečí trestního stíhání osoby blízké⁶⁴.

Oznamovací povinnost nemají advokáti a advokátní koncipienti a jiní jejich zaměstnanci, jež se dozvědí o spáchání trestného činu v rámci výkonu advokacie nebo právní praxe, náboženské společnosti s oprávněním k výkonu zvláštních práv a duchovní registrované církve, pokud se dozví o trestném činu v souvislosti se zpovědním tajemstvím. Konečně oznamovací povinnost ohledně trestného činu obchodování s lidmi a zbavení osobní svobody nemají ti, jež poskytují pomoc obětem trestných činů⁶⁵.

1.5.2 Trestný čin nepřekažení trestného činu

Trestný čin nepřekažení trestného činu podle ustanovení § 367 Trestního zákoníku souvisí s oznamováním trestných činů pouze vzdáleně, stručná zmínka je však na místě jako doplnění trestného činu neoznámení trestného činu podle ustanovení § 368 Trestního zákoníku. Trestných činů, jejichž nepřekažení se trestá, je výrazně více než těch, u nichž se trestá jejich neoznámení. Překazít je možné trestný čin i tak, že jej dotýčný včas oznámí státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, případně voják nadřízenému⁶⁶.

Podmínky, za nichž není ten, kdo čin spáchá, trestný, jsou obdobné, tedy nemožnost překažení bez značných nesnází nebo bez uvedení sebe nebo osoby blízké v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání. Pachatel však plně odpovídá, pokud nepřekazí trestný čin z důvodu uvedení osoby blízké v nebezpečí trestního stíhání u trestných činů nejnebezpečnějších, tedy s potencionálně nejrozsáhlejším negativním dopadem na společnost (jde o vybrané trestné činy proti

⁶² § 368 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁶³ § 368 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Tzn 102/97 ze dne 18. prosince 1997.

⁶⁵ § 368 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁶⁶ § 367 odst. 1 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci, lidskosti, míru a trestné činy válečné – převážně jde o zvlášť závažné zločiny)⁶⁷.

Povinnost překazit vyčtené trestné činy mají i advokáti a advokátní koncipienti, duchovní, registrované církve a osoby poskytující pomoc obětem trestných činů. Jedinými důvody, pro něž není pachatel tohoto trestného činu trestný, jsou zmíněné závažné okolnosti dotýkající se přímo osoby pachatele.

1.6 Vyřízení trestního oznámení orgány činnými v trestním řízení

Není-li zákonem stanoveno jinak, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. Jde o tzv. zásadu oficiality vyjádřenou ustanovením § 2 odst. 4 Trestního řádu, jež reflektuje zvláštní povahu trestního řízení spočívající především v tom, že se v jeho rámci neuplatňují pouze individuální zájmy subjektů bezprostředně dotčených, ale zájem celé společnosti realizovaný státem prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení. Veřejný zájem je zde zájmu individuálnímu nadřazen⁶⁸. Trestní řízení představuje vztah mezi pachatelem a státem, z čehož vyplývá, že třetí osoby (např. poškozený nebo oznamovatel) nemají právo na stíhání nebo odsouzení pachatele. Ústavní soud, který tento závěr potvrdil, zároveň vyslovil, že existuje právo takových osob na řádný postup příslušných státních orgánů (např. nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3436/14 ze dne 19. ledna 2016)⁶⁹.

Orgány činné v trestním řízení však nemají pouze právo stíhat a trestat pachatele trestných činů, jde i o jejich povinnost (tzv. zásada legality, § 2 odst. 3 Trestního řádu, § 4 odst. 1 Zákona o státním zastupitelství). Je však na tomto místě vhodné poznamenat, že množství výjimek ze zásady legality se postupně rozšiřuje a roste počet případů oportunity, kdy je státnímu zástupci umožněno posoudit účelnost vedení trestního řízení v daném případě a věc odložit⁷⁰. Pod dozorem státního zástupce policejní orgány v předsoudním stádiu řízení trestní oznámení prověřují a vyšetřují (s výjimkami podle ustanovení § 161 odst. 3 a 4 Trestního řádu). Policisté jsou přitom pokyny dozorcího státního zástupce vázáni⁷¹.

⁶⁷ § 368 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁶⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...* Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-87576-44-1, s. 146-151.

⁶⁹ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

⁷⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...* Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-87576-44-1, s. 146-151.

⁷¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...* Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-87576-44-1, s. 233.

Policie České republiky je povinna trestní oznámení převzít a bezodkladně učinit opatření k zamezení pokračování v trestné činnosti nebo k jejímu předcházení. Oprávněná osoba sepíše protokol (bez ohledu na místní či věcnou příslušnost, čl. 30 odst. 3 pokynu policejního prezidenta č. 103/2013), provede poučení oznamovatele o odpovědnosti za vědomě uvedené nepravdivé údaje a vyslechne jej (v případě, že jde o poškozeného, zjistí, zda bude požadovat nahrazení způsobené újmy v trestním řízení). Není přitom přípustné, aby policejní orgán sepsal pouze stručný protokol o trestním oznámení a vlastní obsah takového oznámení uvedl v záznamu o podání vysvětlení. Předání důkazů se zaznamená do protokolu a o převzetí vydá potvrzení (to lze nahradit stejnopisem protokolu o trestním oznámení)⁷².

Policejní orgán posoudí důvodnost trestního oznámení. Pokud je třeba dalšího šetření, policejní orgán je provede. Jsou-li splněny důvody pro zahájení trestního řízení a zároveň není třeba zabránit v pokračování v trestné činnosti nebo odvrátit nebezpečí, sepíše se záznam o zahájení úkonů trestního řízení a oznamovatel se vyslechne podle svého procesního postavení⁷³. Samotné doručení trestního oznámení policejnímu orgánu však nezakládá jeho povinnost sepsat záznam o zahájení úkonů trestního řízení. Ten musí být vyhotoven pouze tehdy, když policejní orgán bude provádět úkony k objasnění a prověření skutečností v trestním oznámení uvedených. Pokud již před těmito úkony je zjevné, že o trestný čin nejde, není sepsání záznamu na místě⁷⁴. Je-li na místě zahájit trestní stíhání, policejní orgán oprávněný k vyšetřování o tom rozhodne. Policejní orgán, který není oprávněný k vedení vyšetřování, věc příslušnému orgánu předá, případně, hrozí-li prodlení, s ním následný postup neprodleně konzultuje. Pokud jsou dány důvody vazby, lze provést zadržení⁷⁵.

V případě, že policejní orgán vyhodnotí, že posuzovaný skutek není trestným činem, ale mohl by být přestupkem, postoupí věc příslušnému orgánu. Pokud nepůjde ani o přestupek, trestní oznámení založí a oznamovatele o tom vyrozumí (s výjimkou případů, kdy se práva na vyrozumění vzdal). Vyjádří-li oznamovatel s takovým

⁷² GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁷³ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁷⁴ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 13/2003 – Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu státního zástupce ve vztahu k záznamu o zahájení úkonů trestního řízení (§ 158 odst. 3 věta první až třetí trestního řádu.

⁷⁵ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

rozhodnutím nesouhlas, posoudí se tento jako podnět k výkonu oprávnění státního zástupce podle ustanovení § 157 a § 157a Trestního řádu⁷⁶.

Pokud podání materiálně není trestním oznámením, postoupí se. Oznamovatel o tom bude vyrozuměn, ledaže se tohoto svého práva vzdal (čl. 31 odst. 1 pokynu policejního prezidenta č. 103/2013)⁷⁷.

Z povahy trestního oznámení jakožto podnětu k zahájení trestního stíhání (resp. alespoň úkonů trestního řízení), u něž není povinnost orgánů činných v trestním řízení spojená se splněním formálních požadavků⁷⁸, a výše uvedeného je zřejmé, že posouzení, zda oznamovaný skutek je trestným činem a zda bude prověřován (případně vyšetřován), závisí na uvážení policejního orgánu (resp. státního zástupce). Je nepochybné, že selektivnost posuzující osoby je přirozená a nevyhnutelně ovlivněna i faktory, s nimiž zákon nepočítá a které mohou být dokonce v rozporu s principem legality, potažmo i v rozporu s účelem samotného trestního řízení. Půjde např. o obavy z bezvýslednosti nebo složitosti, morální a profesionální úroveň policistů, omezení vyplývající z kapacitních možností, nedostatečné technické nebo materiální vybavení, veřejné mínění nebo politický tlak⁷⁹.

Někteří autoři (např. Zdeněk Klouček, 2010) se proto domnívají, že diskrece státních zástupců by zde měla být vnímána restriktivně. Dle Kloučkova názoru ačkoli se podání obecně posuzují podle svého obsahu, není označení podání v některých případech (zejména je-li trestní oznámení sepsáno odborníkem) bezvýznamné. Od osoby s náležitým vzděláním lze očekávat odpovídající znalost právních předpisů, pročež posouzení takového odborníka, že určitý skutek je trestným činem, je posouzením kvalifikovaným. V takovém případě by proto mělo toto označení přispět ke správnému poznání obsahu takového podání. Trestní oznámení sepsané odborníkem by proto nemělo být státním zástupcem (resp. policejním orgánem) zpochybňováno tím, že bude posouzeno jako úkon právně bezvýznamný. Kromě uvedeného by takovýto závěr znejišťoval postavení oznamovatele při posuzování případné odpovědnosti za trestný čin křivého obvinění nebo splnění jeho povinnosti trestný čin oznámit. Důvodem nezahájení

⁷⁶ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁷⁷ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁷⁸ KLOUČEK, Zdeněk. O vyřízení trestního oznámení bez zahájení úkonů trestního řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].

⁷⁹ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 48.

trestního stíhání by proto měla být skutečnost, že popsané skutky neodůvodňují postup podle ustanovení § 158 odst. 3 Trestního řádu, a nikoli konstatování, že podání není trestním oznámením. Podle Kloučka je dále pochybné, zda lze bez provedení prověřování posoudit, zda byl spáchán trestný čin, nebo zjistit jeho společenskou škodlivost⁸⁰.

Na Kloučkův názor reagoval státní zástupce Jan Lata, který s Kloučkovým názorem nesouhlasí. Uvádí, že trestní oznámení jsou velmi oblíbenými zejména mezi politiky, jež tímto způsobem prezentují svou bojovnost, snahu zatočit s nešvarý (ježto ve společnosti panuje představa, že osoba, na níž bylo podáno trestní oznámení, je již zcela odsouzena), a skutečnost, že s určitým skandálem nemají nic společného. Trestní oznámení se stávají velmi populárními i mezi občany, kteří se tak snaží břímě sporu a opatrování důkazů přenést na orgány činné v trestním řízení⁸¹.

Sám Lata rozděluje trestní oznámení následovně⁸²:

1. Trestní oznámení popisující skutek, jenž je s velkou pravděpodobností trestným činem (např. otec neplatí výživné): v těchto případech je na místě dát hned pokyn k neprodlenému zahájení úkonů trestního řízení; a trestní oznámení, u nichž není jasné, zda půjde o trestný čin (např. pozůstalí zemřelého pacienta tvrdí, že lékař nepostupoval *lege artis*): taková trestní oznámení je také třeba prověřit a zahájit úkony trestního řízení.
2. Podání zmatená, u nichž není jasné, jaký skutek oznamovatel popisuje: oznamovatele je třeba vyzvat k doplnění (u anonymního „trestního oznámení“ to ale možné není), to však většinou věc nijak objasnit nepomůže.
3. Podání, v nichž je skutek popsán zcela zřetelně, není proto třeba požadovat doplnění, ježto by bylo nadbytečné, je zde i uvedeno, o jaký trestný čin se má jednat (zejm. u trestního oznámení, které činí jménem klienta advokát); je však zřejmé, že skutek znaky skutkové podstaty žádného trestného činu nenaplnuje: odložení v takových případech je rozumné, protože by se tak po prověřování stejně stalo, odložení v této fázi je nicméně ekonomičtější (např. soudci Ústavního soudu se dopustili trestného činu maření přípravy a průběhu voleb nebo referenda

⁸⁰ KLOUČEK, Zdeněk. O vyřízení trestního oznámení bez zahájení úkonů trestního řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].

⁸¹ LATA, Jan. "Nevylučuji podání trestního oznámení!" aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich rozsahu. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].

⁸² LATA, Jan. "Nevylučuji podání trestního oznámení!" aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich rozsahu. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].

tím, že rozhodli o odkladu vykonatelnosti rozhodnutí prezidenta republiky o vyhlášení voleb). Přestože jsou taková „trestní oznámení“ sepsána advokáty, tedy odborníky, tito mnohdy jednají na pokyn klienta, přičemž se sami nedomnívají, že by takové oznámení bylo důvodné. Je proto na místě postupovat v souladu s ustanovením § 59 odst. 1 Trestního řádu a konstatovat, že takové podání není meritorně trestním oznámením, jelikož popsany skutek není trestným činem.

Přestože možnost založení podání Trestním řádem upravena výslovně není, lze ji dovodit z ustanovení § 59 odst. 4 Trestního řádu a ustanovení § 16a odst. 2 a 4 Zákona o státním zastupitelství. Je-li patrné, jaké věci se podání týká, ale toto má ten nedostatek, že z něj nevyplývá podezření ze spáchání trestného činu, lze postup založení pokládat za postup podle ustanovení § 16a odst. 4 Zákona o státním zastupitelství⁸³.

Lata je dále přesvědčen, že postup, při němž je „trestní oznámení“ založeno, přezkoumatelný je. Jednak lze podat podnět k výkonu dozoru podle ustanovení § 12d Zákona o státním zastupitelství, jednak lze požádat o přezkoumání vyřízení podle ustanovení § 16 Zákona o státním zastupitelství; a konečně lze požádat nejvyššího státního zástupce o nařízení kontroly skončené věci podle ustanovení § 12 odst. 3 Zákona o státním zastupitelství. Není ani zřejmé, v čem by bylo postavení oznamovatele lepší, rozhodoval-li by např. v první instanci policejní orgán, který by věc podle ustanovení § 159a odst. 1 Trestního řádu usnesením odložil, načež by stížnost oznamovatele státní zástupce vykonávající dozor v přípravném řízení zamítl jako nedůvodnou podle ustanovení § 148 odst. 1 písm. c) Trestního řádu. Pokud by byl přezkumem pověřen soudce, nemohl by pak tento nezávisle rozhodnout v řízení před soudem⁸⁴.

⁸³ LATA, Jan. "Nevylučuji podání trestního oznámení!" aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich rozsahu. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].

⁸⁴ LATA, Jan. "Nevylučuji podání trestního oznámení!" aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich rozsahu. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].

2 Postavení oznamovatele

Už se samotnou osobou oznamovatele Trestní řád spojuje některá práva a povinnosti. Přestože Trestní řád považuje oznamovatele za osobu významnou především pro účely fáze před zahájením úkonů trestního stíhání, je obvyklé, že oznamovatelé, byť v jiném postavení, vystupují i v zahajovaném trestním řízení (zejména jako poškození, oběti nebo svědci). Postavení oznamovatele jako takového i jeho dalším možným rolím v trestním řízení se bude věnovat tato kapitola.

2.1 Postavení oznamovatele a jeho práva a povinnosti

Rozhodneme-li se ve výčtu práv a povinností oznamovatele postupovat chronologicky od okamžiku učinění trestního oznámení, musíme začít povinností orgánu činného v trestním řízení trestní oznámení přijmout a vyřídit. Povinnost přijmout trestní oznámení stanovuje pro státní zástupce a policejní orgán ustanovení § 158 odst. 2 Trestního řádu. Ustanovení § 158 odst. 1 Trestního řádu zakotvuje obecnou povinnost policejního orgánu na základě trestních oznámení, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, postupovat určitým způsobem vedoucím k zamezení páchaní další trestné činnosti, objasnění okolností skutku a odhalení jeho pachatele (trestním oznámením je tedy třeba se zabývat). Povinnost zabývat se trestními oznámeními vyplývá i např. z ustanovení § 2 odst. 3 a 4 Trestního řádu (zásada legality a oficiality). Povinnost přijmout trestní oznámení má i soud⁸⁵.

Oznamovatel nemá právo vyvolat trestní stíhání, Ústavní soud však dovodil, že oznamovatelé mají právo na řádný postup orgánů činných v trestním řízení, přičemž nároky na důslednost těchto orgánů rostou spolu se závažností oznamovaného trestného činu⁸⁶ (např. nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3436/14 ze dne 19. ledna 2016, obdobně i nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3196/12 ze dne 12. srpna 2014 a další).

Je-li trestní oznámení činěno ústně, má oznamovatel, který je poškozeným, právo na vyslechnutí o tom, zda žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení⁸⁷. Oznamovatel má povinnost vypovídat v souladu se svým nejlepším vědomím pravdu⁸⁸,

⁸⁵ GŘIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁸⁶ STRÍŽ, Igor. § 158 [Úkony prověřování]. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.

⁸⁷ § 59 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁸⁸ § 59 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

má při tom právo na pomoc advokáta⁸⁹. Má rovněž právo žádat vyrozumění o učiněných opatřeních do jednoho měsíce od oznámení⁹⁰. Pokud je oznamovatel svědkem, musí být poučen o právu požádat o utajení své podoby a možnosti podepsat protokol smyšleným jménem a příjmením, pod kterým je pak veden. Rovněž má právo na ochranu sebe a osob blízkých⁹¹. Oznamovatel má právo na vydání potvrzení o převzetí důkazů. Případné důkazy předané policejnímu orgánu budou v protokolu zaznamenány a oznamovateli se vydá potvrzení o jejich převzetí. Oznamovatel může požadovat i potvrzení o převzetí samotného trestního oznámení⁹². Je-li oznamovatel obětí, má právo se obrátit na subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, může mít také právo na bezplatnou odbornou pomoc a na opatření k zajištění bezpečí⁹³.

2.2 Orgán činný v trestním řízení jako příjemce trestního oznámení

Orgány činné v trestním řízení se musejí chovat k oznamovateli zdvořile. Jelikož bývají ústní trestní oznámení činěna zejména před příslušníky Policie České republiky, bude jim věnováno nejvíce pozornosti.

Chování příslušníků Policie České republiky upravuje zejména závazný pokyn policejního prezidenta č. 181/2006, kterým se stanoví základní pravidla chování, služebního jednání a služební zdvořilosti v Policii České republiky a rozkaz policejního prezidenta č. 154/2011, o profesní etice Policie České republiky (jehož součástí je i Etický kodex Policie České republiky).

Příslušníci Policie České republiky jsou povinni dodržovat pravidla slušného chování, společenského vystupování a chovat se důstojně, ohleduplně a taktně, dodržovat etický kodex, dbát na svou dobrou pověst a bezúhonnost. Je-li osoba, s níž jednají, zjevně starší patnácti let, jsou povinni jí vykat a užívat oslovení „pane“, „paní“ nebo „slečno“⁹⁴. V souladu s etickým kodexem mají příslušníci policie povinnost maximálně usilovat o spolupráci s veřejností, chovat se důstojně a důvěryhodně, jednat se všemi lidmi slušně, korektně a s porozuměním a respektovat jejich důstojnost, uplatňovat rovný a korektní přístup ke každé osobě bez rozdílu, s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti

⁸⁹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁹⁰ § 159 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁹¹ § 55 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁹² ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 193-196.

⁹³ GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4, s. 384.

⁹⁴ Čl. 1, čl. 2 písm. a), b) a d) závazného pokynu policejního prezidenta č. 181/2006, kterým se stanoví základní pravidla chování, služebního jednání a služební zdvořilosti v Policii České republiky.

příslušníků menšinových skupin všude tam, kde nedochází ke střetu se zákony, jednat taktně, korektně a vhodně uplatňovat princip volného uvážení, nikdy nezacházet s žádnou osobou ponižujícím způsobem a zachovávat mlčenlivost. Policisté rovněž nesou osobní odpovědnost za svou morální úroveň a profesionální výkon⁹⁵.

Je nepochybné, že na úřední osoby působící v trestním řízení (tedy zejména u policejních orgánů, ale i např. u státních zastupitelství a soudů) je třeba klást zvláštní a velmi specifické nároky. Zkoumání osobnostních typů a jejich výběru pro tyto účely se věnuje forenzní personalistika. Forenzní personalistika je disciplínou, jejímž cílem je dosáhnout souladu mezi profesiografickými nároky povolání a osobními a pracovními předpoklady těchto pracovníků. Zabývá se především výběrem vhodných policistů, jejich výcvikem a dalším vzděláváním (v zahraničí též označováno jako policejní psychologie, obdobně pak psychologie ve vězeňství a v justici). Předpokladem výběrového řízení je řádné zmapování profese z hlediska činností v jejím rámci vykonávaných (tj. stanovení profesiogramu), určení kritérií úspěchu a psychologické posouzení motivace k výkonu této profese a způsobilosti⁹⁶.

Prvním, kdo začal psychologické vyšetření při výběru policistů používat, byl americký psycholog Lewis Terman v roce 1917, obdobná vyšetření se však používala na území České republiky v období první republiky, kdy se každý, kdo se ucházel o službu u policie nebo četnictva, musel podrobit psychologickému vyšetření. Tato vyšetření byla opět zavedena v roce 1970 u Sboru národní bezpečnosti a Sboru nápravné výchovy, přičemž nejvíce pozornosti bylo při vyšetřeních věnováno vyšetřovatelům⁹⁷.

Pro začátek je vhodné si vymezit osobnostní typy, jež se zpravidla o pozice, jejichž obsazování forenzní personalistika zkoumá, ucházejí. Pro vyšetřovatele platí, že uchazeči budou mít zpravidla vysokou potřebu moci, střední potřebu výkonu a střední potřebu afiliace (tedy kladného emočního přijetí). U soudců a forezních psychologů bude rovněž přítomna vysoká potřeba moci, potřeba výkonu střední nebo nižší, zato potřeba afiliace bude zpravidla nízká⁹⁸.

⁹⁵ Čl. 3 písm. a), b), c), d), e) a g), čl. 5 písm. a) Přílohy č. 1 k rozkazu policejního prezidenta č. 154/2011, o profesní etice Policie České republiky.

⁹⁶ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 116-117.

⁹⁷ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 116-117.

⁹⁸ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 118.

K samotnému výběru nejvhodnějších policistů lze přistupovat dvojitým způsobem. Jeden přístup je výběr nejlepších, zatímco druhým přístupem je eliminace nejhorších. Národní komise pro prosazování zákona v USA (v originálu National Commission on Law Enforcement) doporučila v roce 1967 za účelem výběru policistů vyvíjet takové testy, které budou identifikovat charakteristiky uchazečů pro úspěšnou práci nevhodné. Nutno dodat, že identifikace těchto negativních charakteristik je sama o sobě značně limitována rozlišovací schopností používaných technik, přičemž výběr vynikajících jedinců by byl ještě obtížnější. Dalším problémem, který stojí v cestě uplatnění prvního z řečených způsobů výběru policistů, je skutečnost, že najít vztah mezi požadavky této profese a osobnostními předpoklady je složité už z toho důvodu, že typologická definice „dobrého policisty“ je prakticky nemožná, neboť ani v odborných kruzích neexistuje shoda na tom, čím se dobří policisté vyznačují, tj. např. zda by měli být spíše umírnění, nebo naopak velmi akční, opatrní, či spíše ochotní v nebezpečí riskovat apod., nemluvě o tom, že vnímání různých charakteristik policistů se liší i v závislosti na místě a čase⁹⁹.

Dosud se nepodařilo prokázat, že by práce policisty přitahovala určitý osobnostní typ. Skolnickova studie uvádí, že role policisty se skládá ze dvou zásadních proměnných: nebezpečí a pravomoci. Nebezpečí nutí policisty věnovat zvláštní pozornost násilí a porušení zákona, výsledkem čehož je nedůvěřivý a podezřívavý policista. Tento prvek jej izoluje od části obyvatelstva, kterou považuje za nebezpečnou, ale také od běžných občanů. Prvek pravomoci důsledky prvku nebezpečí ještě posiluje, neboť po policistovi požaduje, aby uplatňoval opatření, která budou zpravidla nepopulární, což jej činí neoblíbeným a může jej stavět do role protivníka i samotných běžných občanů¹⁰⁰.

S jistotou můžeme říci, že se jedná o začarovaný kruh. Veřejnost na jednu stranu vyžaduje, aby policisté reagovali na nebezpečí a zákony vymáhali, na druhou stranu ale odmítají autoritu policie uznat. Důsledkem je neustálá nutnost příslušníků policie bojovat se sociálním odmítáním, vzájemná podpora a ochrana kolegů vedoucí až ke vzniku policejní subkultury. S frekvencí, s níž se věnují zločinu a stinným stránkám společnosti obecně, a životem ve světě, v němž jsou zločin, korupce a brutalita normálními jevy, není pochyb o dopadu profese na jejich duševní stav a světonázor. K izolaci policistů přispívá i jejich vojenská organizovanost (jež je v protikladu k tomu, pod čím si lidé představují

⁹⁹ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 120-122.

¹⁰⁰ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 120-122.

službu, servis a pomoc; do značné míry jde o dědictví minulého režimu, jenž izolaci mocenských složek od ostatních občanů záměrně podporoval např. organizováním společného bydlení policistů, trávení volného času apod.)¹⁰¹.

2.3 Výslech oznamovatele a poškozeného

Je-li trestní oznámení činěno ústně, vyslechne se oznamovatel o okolnostech, za nichž byl čin spáchán, o osobních poměrech toho, kdo měl čin spáchat, důkazech a výši způsobené škody. Oznamovatel, který je poškozeným nebo jeho zmocněncem, musí být rovněž vyslechnut o tom, zda žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení¹⁰². Z tohoto důvodu se jeví příhodným věnovat jednu kapitolu této práce i oznamovatelovu výslechu. Přestože většina odborné literatury se věnuje především výslechu svědka a obviněného, dle názoru autora práce lze závěry týkající se výslechu svědka do značné míry aplikovat i na oznamovatele, jelikož jejich přínos pro účely trestního řízení je podobný, totiž objasnit skutkový stav určitého trestného činu. Policejní orgán bude v mnoha případech postupovat obdobně a rovněž bude na místě, aby se vyvaroval obdobných chyb.

Výslech má pro trestním řízení mimořádný význam. Za pomoci důvěryhodné výpovědi je možné zjistit průběh událostí, jde o nenahraditelný zdroj informací pro objasnění činu a pramen významným způsobem utvářející přesvědčení orgánů činných v trestním řízení¹⁰³. Při výslechu se zkoumají jednak psychologické okolnosti objasňující výslech jako určité aktuální dění, tedy se nazírá na výslech jako zvláštní formu mezilidské interakce blížící se dialogu, přičemž se zkoumá jeho psychologické pozadí, a jednak se zkoumají výsledky produktu takového výslechu, tedy jaké psychologické okolnosti se podílejí na utváření výpovědi a jaký je produkt této interakce a výsledek psychické činnosti určité osobnosti (tj. zejména procesu vnímání, zapamatování a reprodukování)¹⁰⁴. Průběh a výsledek ovlivňují osobnostní charakteristiky jednajících, jejich psychický stav nebo rozpoložení (únava, rezignace), vzájemný vztah a společenské postavení (přátelskost, nadřízenost, podřízenost), aktualizovaná role (zde např.

¹⁰¹ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 125.

¹⁰² § 59 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁰³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 297-298.

¹⁰⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 296.

oznamovatel a poškozený), obsah hovoru, cíle jednajících, taktika a její změny, očekávané nebo neočekávané taktiky druhého atd.¹⁰⁵

Mezilidská interakce má několik úrovní. Jednak je tu stránka percepční, pak stránka komunikační a konečně stránka interakční. V případě percepční stránky je třeba dávat zejména pozor na tyto chyby interpersonální percepce¹⁰⁶:

1. Haló efekt: vyslychající vnímá vyslychaného skrze dominující charakteristiku, k níž přidává předpoklady této charakteristice vyhovující, ačkoli nemají oporu v jeho vnímání.
2. První dojem: vyslychající si vytvoří názor na počátku výslechu a v něm setrvává, ignoruje nutnost tento dojem změnit.
3. Kognitivní (referenční) rámec: vyslychající je ovlivněn předcházející zkušeností a nevědomky si vytváří určitá kognitivní schémata, jichž se pak drží (např. ustálené představy o obvyklém typu osoby pachatele, o obvyklém způsobu páchaní daného typu deliktu apod.). V důsledku aplikace těchto schémat vyslychající mimovolně vnímá pouze to, co do těchto schémat zapadá.
4. Idiosynkrasie: vyslychající je citlivý nebo nesnášenlivý k určitým podnětům (např. určité chování, zevnějšek apod.), v důsledku čehož je podrážděný.
5. Protipřenos: vyslychající po profesionální stránce selhává tím, že se do vztahu mezi ním a vyslychaným začínají dostávat privátní vztahové polohy (např. nevyřešené problémy vyvolávající v osobě vyslychajícího silné emoce).
6. Sociální stereotypy: vyslychající trpí předsudky vůči určité rase, zevnějšku, určitým sociálním skupinám (např. že lidé s vyšším sociálním statutem jsou pravdomluvní apod.).
7. Pygmalion-efekt: vyslychající svými představami o vyslychaném ovlivňuje jeho faktické chování.

Vyslychající osoba by se měla snažit těmto chybám vyvarovat. Jako vhodné prostředky lze označit snahy o sebepoznávání, empatii a záměrnou a vědomou kontrolu výsledků interpersonální percepce.¹⁰⁷

¹⁰⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 297-298.

¹⁰⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

¹⁰⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

Další úrovní mezilidské interakce je stránka komunikační (pochody sdělování informací mezi jednajícími osobami). Komunikace může být verbální, paraverbální nebo nonverbální¹⁰⁸. Ludmila Čírtková, která je v této části práce citována především, používá následující rozdělení pro svědky, oznamovatele však lze do značné míry typologicky rozlišovat podobně:

1. Hovorný a otevřený: jde o skupinu nejméně problematickou. Chce spolupracovat a případ co nejlépe objasnit.
2. Upovídaný a zabíhavý, tzv. mluvka: tento typ klade velké nároky na trpělivost vyslychajícího, je-li totiž často přerušován, může ztratit jistotu a vybudovat si vnitřní zábrany k další spolupráci.
3. Plachý a ostýchavý: obtížné je u tohoto typu zejména navazování kontaktu, na straně vyslychajícího je vyžadován trpělivý a přátelský přístup.
4. Povrchní: tento typ se vyznačuje tím, že hovoří rychle a nepřesně, je třeba pokládat velké množství doplňujících otázek.
5. Lhostejný: chce se z věci vyvléci, nic mu do ní podle jeho přesvědčení není (tento typ bude u oznamovatelů zastoupen zřejmě nejméně, jelikož na rozdíl od svědků oznamovatelé si jsou zpravidla vědomi toho, že po podání trestního oznámení mohou být vyslycháni; pokud se rozhodnou jej i přesto učinit, zpravidla nebudou mít pocit, že se jich záležitost příliš netýká).
6. Nedůvěřivý: může být způsobeno situací nebo osobnostními faktory. V těchto případech je vhodné příčiny nedůvěry objasnit a apelovat na jeho odpovědnost.
7. Svěhlavý: jde o typ, jenž trpí výraznými předsudky (např. vůči určitým sociálním skupinám). V těchto bodech vnímá situaci zaslepeně. Jelikož takové vnímání nelze u vyslychaného odbourat, je vhodné se těmto kritickým bodům vyhnout.

Oznamovatel zpravidla oznamuje trestný čin proto, že má zájem na jeho vyšetření, pročež obvykle vypovídá pravdu. I přesto může dojít k situaci, kdy oznamovatel záměrně určité údaje zamlčuje, zkresluje nebo líčí v rozporu se skutečným stavem. Nejobvyklejšími příčinami nepravdivosti bývají nenávisť ke státním institucím a právu, politická neuvědomělost, nedostatečná občanská odpovědnost (např. sledování vlastního prospěchu, zášť apod.), osobní zájem na výsledku vyšetřování nebo ziskuchtivost, mezilidské vztahy oznamovatele, strach z odpovědnosti, touha po upoutání pozornosti okolí a médií nebo strach z pomsty. Mezi typické osobnostní příčiny na straně

¹⁰⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

oznamovatele patří zejména účelovost jednání (zakrytí vlastního trestného činu, ochrana blízkých osob před trestním stíháním, msta, žárlivost apod.), omyl, sugestibilita oznamovatele a jeho psychické poruchy¹⁰⁹. Má-li vyslychající za to, že vyslychaný nevypovídá pravdu, může využít některé z následujících metod, jež se v praxi běžně používají (jde však o metody spontánně vytvořené, ne vyvinuté nebo doporučené psychology)¹¹⁰:

1. Strategie vzbuzování protireakce: působení na vyslychaného spočívající v přesvědčování, že pokud nemá co skrývat, může přesvědčivě sdělit pravdu.
2. Strategie znejišťování: vyvolávání dojmu vyslychajícím, že jsou k dispozici další informace případ objasňující.
3. Strategie doplňování: spočívá v opakování výzev k doplnění již sděleného, aby vyslychaný sdělil i to, co dosud skrýval.
4. Strategie zapletení do lži.
5. Strategie odejmutí důvěry: vyslychající neskrývá své pochybnosti ohledně pravdivosti, aby tak vyprovokoval vyslychaného k ospravedlňování se nekontrolovanými výroky.

Nezanedbatelná je i funkce neverbální komunikace, která o vzájemném vztahu jednajících osob vypovídá lépe než projevy verbální. Neverbální projevy mohou vyslychajícimu napomoci lépe odhadnout emocionální stav vyslychaného, verbální projev tak významně upřesňují a doplňují, a dokonce je lze využít k ovlivňování a řízení výslechu. Ne všechny projevy může vyslychající na místě rozpoznat, je však vhodné, aby jich zachytil co nejvíce a bezprostředně na ně reagoval, jelikož výslech nelze opakovat. Vyslychaný zejména může simulovat (předstírat určitý psychický stav), disimulovat (zakrývat určitý stav) a agravovat (zveličovat). Kontrolovat je třeba především mimiku, pohledy (zaměření na určitý bod, sled pohledů...), tělesnou blízkost (lze i využít: např. zvyšovat psychické napětí a úzkost přibližováním se, jelikož vyšší stupeň úzkosti ztěžuje lhaní atd.), tělesné pohyby: kinezika (neúčelné pohyby jako opakované zapínání a rozepínání knoflíků vyjadřují vnitřní konflikt), tělesný postoj: postura (zvednutá hlava, vzpřímený postoj apod.)¹¹¹.

¹⁰⁹ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 246-247.

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

¹¹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

Poslední úrovní mezilidské interakce je stránka interakční (procesy vzájemného působení a ovlivňování jednajících), která spočívá ve vzájemném ovlivňování prostřednictvím různých psychologických prostředků (výhrůžky, sliby, prosby, souhlas s názorem druhého, pochvala, apelování na rozvážnost apod.). Způsoby, jimiž lze vést komunikaci, se v psychologii označují jako metody ovlivňování. Jde o demonstrování, objasňování, příklad (prezentace vzoru), cvičení (nácvik), přesvědčování, sugesci a donucování. Úplné vyloučení nežádoucích prvků při vyslýchání není reálné, je však třeba se vyhnout nepřipustným formám výslechu (např. sugestivní otázky, donucování, předstírání skutečností, jež se nestaly, dávat najevo, co by vyslýchající rád slyšel, psychologický nátlak apod.) a ponechat za každých okolností vyslýchánému možnost volby, jak se zachová, tj. např. demonstrovat, objasňovat, přesvědčovat, působit na něj, aby vypovídal upřímně, zůstane-li mu zároveň možnost setrvat ve své lživé konstrukci. Nepřípustné formy výslechu mohou totiž bránit zjištění objektivní pravdy a jsou častou příčinou justičních omylů. Vyslýchající by si měl dát rovněž pozor na sugestibilitu vyslýcháného jako vlastnost nebo sugestibilitu situační (jež může být důsledkem osobní nejistoty, neinformovanosti nebo věku, tedy zejména u dětí a starších osob)¹¹².

Na vyslýcháného lze působit zejména navazováním nebo blokováním kontaktu s vyslýcháným, atmosférou výslechu (např. záměrným vytvářením emocionálního napětí) nebo stylem komunikace. Dovednost vyslýchat lze podle poznatků poslední doby trénovat a tím zlepšovat, samotnou praxí se však nezdokonaluje. Dobrých výsledků lze dosáhnout především tím, že se vyslýchané osobě ponechá možnost volně vyprávět. Doplnující otázky vedou sice k rozšíření získávaných informací, jejich přesnost však může klesat a mnoho detailů se přerušováním vyslýcháného ztratí. Typickými nedostatky vyslýchajícího bývá jeho nedostatečná sociální kompetence (je neobratný, střídá různé typy otázek), kapitulace při komplikacích nebo odmítnutí sdělit určitou informaci nebo nestrukturované a chaotické vedení výslechu¹¹³.

Fisherův výzkum z roku 1987 potvrdil, že opakované přerušování vede k pasivitě vyslýcháného, stručnějšímu vyjadřování, omezování se na zodpovězení konkrétní otázky a poklesu kvality výpovědi. Výrazným nedostatkem, který výzkum odhalil, je, že vyslýchající mají tendenci postupovat podle své šablony a na vyslýcháného reagují

¹¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

¹¹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

minimálně. Vyslýchající mají tendenci preferovat uzavřené otázky před těmi otevřenými, což na vyslychaného může působit sugestivně. Při pokládání otázek by se policisté měli snažit přiblížit přirozenému jazyku vyslychaného (což se podle závěrů výzkumu také neděje) a vyhýbat se nadměrnému užívání úředních a odborných výrazů, pokud neodpovídají způsobu, jímž se vyslychaný běžně vyjadřuje¹¹⁴.

Vyslýchající musí zajistit, aby se vyslychaný mohl plně koncentrovat a výslech nebyl přerušován rušivými elementy. Je-li to třeba, je vhodné nechat vyslychanému přiměřenou přestávku a možnost si odpočinout. Vyslychanému je třeba aktivně naslouchat a volně vyprávění doplnit několika otevřenými otázkami¹¹⁵.

Výzkumy prováděné ve Velké Británii prokázaly, že paměť nezachycuje dění přesně, nýbrž filtruje, spojuje a interpretuje. Výpověď proto může být ovlivněna stereotypy. Vyslychaný může uvádět nepravdivé informace a zároveň být o jejich pravdivosti přesvědčen (např. že hlavní agresor byl skin, byť popisovaná osoba nebyla ani hlavním agresorem, ani skinem: holá lebka asociuje skina a zbytek zevnějšku je dotvořen dle mentálního skriptu, jelikož jsou skini označováni za osoby velmi agresivní, vyhodnotí jej vyslychaný jako hlavního agresora)¹¹⁶.

Zvláštní nároky je třeba klást na výslech osob mladších, zejména dětí. Ačkoli o tom mnozí mohou pochybovat, děti jsou plně způsobilé poskytnou věrohodnou výpověď, dokonce mohou mít lepší paměťové schopnosti než osoby dospělé. Děti bývají méně ovlivněné stereotypy, méně proto vnímané skutečnosti filtrují a jsou schopny postřehnout i velké množství drobných detailů. Je však třeba dávat pozor na jejich sugestibilitu, která je zpravidla vyšší: děti se obvykle budou snažit odhadnout očekávání vyslychajícího a říci, co chce slyšet. Zvláštní pozor je třeba věnovat pokládání uzavřených otázek a vždy vyhodnotit, zda je jejich položení opravdu nutné. Tendence spíše přitakat byla prokázána i u osob dospělých, u dětí je ještě výraznější. Záporné odpovědi vytvářejí dojem odporu, pročež mohou být vnímány jako neslušné¹¹⁷.

¹¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

¹¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

¹¹⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 299-232.

¹¹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 332-334.

2.4 Poškozený jako oznamovatel

Poškozeným je ten, „komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“¹¹⁸. Je-li oznamovatel zároveň poškozeným, mají mu orgány činné v trestním řízení v každém jeho období umožnit plné uplatnění jeho práv¹¹⁹. O těchto právech bude podle zákona vhodně a srozumitelně poučen¹²⁰ (zejména podle ustanovení § 46 Trestního řádu). Svých procesních práv se však může vzdát¹²¹. Při řízení musí být rovněž zachována k poškozenému ohleduplnost a musí být šetřena jeho osobnost¹²². V přípravném řízení nesmí být zveřejňovány informace, jež by umožnily odhalení jeho osobnosti, zejména pokud je poškozený osobou mladší 18 let¹²³. U vybraných trestných činů není možné odhalovat identitu poškozeného ani v průběhu řízení před soudem. Jde především o trestné činy, u nichž je poškozený zároveň obětí trestného činu a u nějž by odhalení jeho osobnosti mohlo vést k sekundární viktimizaci. Jsou to trestné činy vraždy, zabití, dále ty trestné činy, jimiž byla způsobena těžká újma na zdraví, ohrožení pohlavní nemocí, trestné činy proti těhotenství ženy, obchodování s lidmi, trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společném obydlí, únosu dítěte a osoby stížená duševní poruchou a nebezpečné pronásledování¹²⁴. Poškozený má rovněž právo na ochranu a její účinné zajištění může být i důvodem pro vzetí obviněného do vazby¹²⁵ nebo uložení předběžných opatření (zejména zákazu styku s poškozeným, jeho blízkými osobami a vstupu do společného obydlí, jež s ním sdílí, a bezprostředního okolí)¹²⁶.

Oznamovatel, který je poškozeným, musí být vyslechnut, zda požaduje, aby soud rozhodl o jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení¹²⁷. Učiní-li tak, je jeho nárok v řízení řádně uplatněn¹²⁸ (jinak může svůj nárok uplatnit nejpозději v hlavním líčení před zahájením dokazování

¹¹⁸ § 43 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹¹⁹ § 2 odst. 15 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁰ § 2 odst. 15 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²¹ § 43 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²² § 2 odst. 15 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²³ § 8a odst. 1 a 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁴ § 8b odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁵ § 68 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁶ § 88b odst. 2 a § 88c písm. a) a b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁷ § 59 odst. 4 věta první zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹²⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3, s. 192-193.

nebo při prvním jednání o dohodě o vině a trestu, je-li sjednávána¹²⁹) a musí být získán jeho souhlas v případech, kdy je jím trestní stíhání podmíněno (§ 163 odst. 1 Trestního řádu). Souhlas není třeba v případech, kdy byla činem způsobena smrt, poškozený jej není schopen pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla jeho svéprávnost omezena, dát, jde o osobu mladší 15 let nebo je z okolností zřejmé, že nebyl souhlas dán nebo byl odvolán v důsledku výhružek, nátlaku, závislosti nebo podřízenosti¹³⁰.

Poškozený má právo navrhnout doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, před skončením řízení se k věci vyjádřit a některá další práva týkající se řízení před soudem¹³¹. Je-li poškozený zároveň obětí, má právo se v kterékoli fázi řízení vyjádřit k tomu, jaký dopad měl trestný čin na jeho život¹³². Poškozený má kdykoli v přípravném řízení právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy nebo závady v postupu policejního orgánu. Státní zástupce ji musí neprodleně vyřídit a poškozeného o výsledku vyrozumět¹³³.

Lze-li nárok poškozeného v řízení uplatnit, může v přípravném řízení státní zástupce na návrh poškozeného rozhodnout o jeho zajištění až do jeho pravděpodobné výše nebo rozsahu na majetku obviněného. Poškozený rovněž může uvádět informace o jemu známém majetku obviněného. Poškozený bude o zajištění vyrozuměn¹³⁴.

Přestože se poškozený obecně může nechat zastupovat zmocněncem, je významným právem takového poškozeného, jemuž byla činem úmyslně způsobena těžká újma na zdraví nebo jenž je pozůstalým po oběti, jíž byla činem způsobena smrt, a který nemá finanční prostředky na úhradu nákladů vzniklých přibráním jeho zmocněnce, na právní pomoc bezplatnou nebo za sníženou odměnu¹³⁵. Poškozený mladší 18 let a oběť zvláště zranitelná mají právo na bezplatnou právní pomoc i bez splnění těchto podmínek¹³⁶. Náklady v těchto případech nese stát¹³⁷. Pokud je však poškozenému alespoň z části jeho nárok v řízení přiznán, nahradí mu vždy účelně vynaložené náklady odsouzený. Na návrh poškozeného a nebrání-li tomu povaha věci, může soud o náhradě

¹²⁹ § 43 odst. 3 věta druhá zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³⁰ § 163 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³¹ § 43 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³² § 43 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³³ § 157a odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³⁴ § 47 odst. 1 věty první a druhé, odst. 2 věta první, odst. 3 a odst. 7 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³⁵ § 51a odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³⁶ § 51a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³⁷ § 51a odst. 7 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

takových nákladů odsouzeným rozhodnout i v případě, že mu jeho nárok přiznán nebyl¹³⁸.

Poškozenému musí být doručeno jak usnesení o zahájení trestního stíhání, tak usnesení o odložení věci, proti kterému může podat stížnost s odkladným účinkem¹³⁹. Stížnost, jež bude mít odkladný účinek, může podat i proti postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání podle ustanovení § 172 odst. 1 a 2 Trestního řádu nebo podmíněnému odložení podání návrhu na potrestání a dalším¹⁴⁰.

2.5 Oběť jako oznamovatel

Oběť trestného činu ve smyslu Zákona o obětech trestných činů má ze strany orgánů činných v trestním řízení právo na zvláštní přístup a zacházení. Oběti mají také některá zvláštní práva, může jít přitom o práva procesní v samotném trestním řízení, jež je vedeno proti obviněnému, ale i na různá plnění ze strany státu, jejichž smyslem je zejména oběti pomoci se s činem, jenž byl na ní spáchán, vypořádat a co nejrychleji ji vrátit zpět do života, který žila dříve. Jelikož oběti, stejně jako poškození, jsou typickými oznamovateli trestných činů (zejména proto, že na jejich vyšetření mají osobní zájem), je vhodné jim věnovat několik slov.

2.5.1 Význam viktimologie a forenzní psychologie pro zkoumání oběti

Forenzní psychologie společně s viktimologií jsou nejuristickými kriminálními vědami, tedy neprávními vědami studujícími kriminální jevy. Obě jsou významné pro studium oběti a jejího chování. Poznatky, jež učiní, pomáhají mimo jiné vysvětlovat, za jakých okolností, z jakých důvodů a po spáchání jakých trestných činů jsou oběti ochotné činy na nich spáchané oznamovat. Z těchto důvodů je jim věnována následující podkapitola.

Viktimologie se zabývá „obětí a jejich biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou“¹⁴¹. Byť byla viktimologie původně vědou sloužící k odhalování latentní kriminality, časem se kvantitativní výzkum stal

¹³⁸ § 154 odst. 1 a 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹³⁹ § 159a odst. 6 a 7 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁴⁰ § 171 odst. 2 a § 172 odst. 3 a § 179g odst. 7 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁴¹ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 156-158.

výzkumem zaměřeným kvalitativně¹⁴². Viktimologie v užším pojetí je součástí kriminologie, v širším pojetí (tj. pokud mezi oběti zahrneme i např. oběti válek, pronásledování z rasových důvodů, politického útlaku nebo dokonce přírodních katastrof) ji lze považovat za meziodvětvovou sociální vědu. Předmětem zkoumání viktimologie je oběť a její biologické, psychické nebo sociální vlastnosti, její vztahy k pachateli, samotný proces viktimizace (se zaměřením na roli oběti), role oběti při odhalování trestného činu, jeho vyšetřování a řízení před soudem, pomoc obětem, jejich odškodňování a rehabilitace a ochrana občanů před viktimizací. Poměrně novou je tzv. kriminalistická viktimologie, která zkoumá oběť jako zdroj informací o spáchaném trestném činu, jež jsou nutné pro jeho odhalení nebo objasnění (tedy zkoumá oběť jako původce a nositele stop významných pro trestní řízení). Tato věda má nemalý význam nejenom pro oznamování trestných činů, ale i výslech svědků, jež jsou zároveň poškozenými, a spolupráci s obětí tam, kde je prováděna rekognice, rekonstrukce nebo vyšetřovací pokus¹⁴³.

Viktimologie se zabývá zásadně trestnými činy s individuálními oběťmi, nikoli oběťmi kolektivními, někdy také označovanými jako zločiny, resp. trestné činy, bez oběti, přičemž obětí je zde míněna právě oběť individuální (zločiny bez oběti jsou typicky činy, jež se staly trestnými s nástupem postmoderní společnosti, např. komplikované hospodářské delikty, delikty proti životnímu prostředí, teroristické útoky, počítačová kriminalita apod.)¹⁴⁴. Viktimologie je proto významným zdrojem informací pro tvorbu trestněprávní legislativy, jejímž prostřednictvím lze zlepšit procesní postavení oběti v trestním řízení¹⁴⁵ a nepochybně tak ovlivnit i ochotu oběti trestný čin oznámit.

V odborné literatuře se poprvé termín viktimologie objevuje v práci amerického psychiatra Frederica Werthama (1949), za jejího zakladatele je však považován Hans von Hentig (*The Criminal and His Victim*, 1949)¹⁴⁶. Ve svém díle publikoval Hentig myšlenku, že ačkoli bývá role pachatele běžně od role oběti přísně oddělována, existuje určitá skupina obětí, jež se svým chováním nepřímo na své viktimizaci podílí tím, že

¹⁴² NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5, s. 162.

¹⁴³ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 120-122.

¹⁴⁴ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 158-161.

¹⁴⁵ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 162.

¹⁴⁶ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 156-158.

pachatele provokují, jejich chování je nezodpovědné a lehkomyšlné, případně se dokonce účastní jiné formy delikventního jednání. Marvin E. Wolfgang, který se rolí oběti v páchání trestné činnosti zabýval, ve své práci *Patterns in Criminal Homicide* uvádí, že až 26 % z 588 obětí vražd si svou smrt v podstatě přivodilo¹⁴⁷, podobných studií však existuje více.

Význam viktimologie pro trestní právo je zjevný. Oběti je třeba umožnit v maximálním rozsahu možnost podat trestní oznámení a toto jí co nejvíce usnadnit. Českou úpravu podávání a vyřizování trestních oznámení můžeme považovat z pohledu oběti za vyhovující a lze doporučit ji nadále rozvíjet, spíše než se přiklánět k jiným řešením. Takovými by mohly být např. čas od času diskutované soukromé trestní žaloby. Přestože bývá jejich zastánci uváděno, že by tento institut pozici oběti (resp. poškozeného) posílil, paradoxně by tomu bylo spíše naopak. Trestní justice je už v současné době přetížena velkým množstvím bagatelních případů, policie by proto byla nucena k výraznější selekci, která by dopadla právě na trestné činy, pro něž by bylo možné obžalovávat pachatele soukromými osobami. Důkazní břemeno by tak leželo v zásadě pouze na žalobci.

Měli-li bychom být přece jen k současné úpravě kritičtí, jistě by bylo vhodné se zamyslet nad některými aspekty institutu souhlasu poškozeného, který, byť obecně uznávaný jako žádoucí, se u vybraných trestných činů potýká s jistými problémy (např. u domácího násilí; přestože zákon umožňuje pokračovat v řízení i bez souhlasu poškozeného tam, kde je zřejmé, že byl na něj činěn nátlak, aby souhlas neudělal, je evidentní, že jistá forma tlaku je ve většině případů přítomna, byť to tak navenek působit nemusí)¹⁴⁸.

Pro zkoumání chování obětí je vedle viktimologie další významnou disciplínou forenzní psychologie. Forenzní psychologie je aplikovaná psychologická disciplína zkoumající chování nebo prožívání lidí v pro (zejména trestní) právo významných situacích. Gejza Dobrotka (1969) definuje forenzní psychologii jako vědu, jež hodnotí subjektivní složky selhávání lidského faktoru v rámci sociální interakce z pohledu společenského a trestněprávního dopadu, Harry Dettenborn (1984) zase jako vědu studující zákonitosti psychické regulace nebo chování osob a jejich skupin podílejících

¹⁴⁷ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 156-158.

¹⁴⁸ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5, s. 172-173.

se na realizaci práva¹⁴⁹. Jde o psychologickou disciplínu, jež shromažďuje poznatky nejenom psychologických oborů, jako jsou psychologie osobnosti, psychopatologie, klinická a sociální psychologie, ale i disciplín sociálních, kriminologických a právních¹⁵⁰. Jejím cílem je jevy spojené s chováním a prožíváním v právně významných situacích popsat, klasifikovat, vyložit a ovlivnit¹⁵¹.

Výraz „forenzní“ vychází z latinského slova „forum“, jež je označením pro tržiště nebo náměstí, přičemž tato „fora“ byla místem, kde se odehrávaly soudní spory. Forenzní psychologie tedy hodnotí chování v oblasti práva a srovnává jej s obecně přijímanými společenskými normami¹⁵². Její počátky lze dohledat na konci 18. století (vizte např. Karl von Eckartshausen v roce 1791 nebo Johann Ch. G. Schaumann v roce 1792), první „kriminalistická“ etapa dosahuje svého vrcholu na počátku 20. století vydáním díla *Kriminal-psychologie* (Hans Gross, 1905) a pokračuje druhou etapou zahájenou přednáškami Édouarda Claparèda na ženevské univerzitě¹⁵³.

Forenzní disciplíny mohou být rozdělovány různě, uvedeme alespoň dvě členění: psychologie v občanském právu, psychologie v trestním právu a psychologie v oblasti zacházení s pachatelem nebo obětí (Gejza Dobrotka, 1981; Irwing B. Weiner a Allen K. Hess, 1987) nebo psychologie kriminalistická – chování vyšetřovatele, obviněného, svědka; psychologie soudní – soudce, státní zástupce, obžalovaný, obhájce; psychologie penitenciární – výkon trestu; psychologie postpenitenciární – propuštěný z výkonu trestu; psychologie kriminologická – prevence kriminality a viktimologie, pachatel a psychologické aspekty sociálně patologických jevů v oblasti kriminality (Jan Neumann, 1976)¹⁵⁴. Peter R. Hofstätter (1972) vymezuje předmět forenzní psychologie následujícími tématy: osobnost pachatele, psychologicky odůvodněné prostředky a procedury převýchovy nebo nápravy pachatelů, psychologie výpovědi a hodnocení její

¹⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 10-12.

¹⁵⁰ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 1.

¹⁵¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 13.

¹⁵² NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 1.

¹⁵³ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 2-4.

¹⁵⁴ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 2-4.

věrohodnosti a hodnocení příčetnosti a psychologické aspekty způsobilosti jedince k právnímu jednání¹⁵⁵.

2.5.2 Oběť trestného činu

Oběť trestného činu je „fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil“¹⁵⁶, trestným činem se přitom zde rozumí i čin jinak trestný¹⁵⁷. Definice oběti do značné míry připomíná definici poškozeného, je zde ale několik odlišností. Oběť na rozdíl od poškozeného může být pouze fyzickou osobou, není rozhodné, zda oběti nakonec skutečně ublíženo bylo, a obětí je i ten, na němž byl spáchan čin jinak trestný. Kromě toho jsou za oběti považováni i příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu tam, kde byla trestným činem způsobena smrt a tito utrpěli v jejím důsledku újmu¹⁵⁸.

Zákon o obětech trestných činů rozeznává zvláštní skupinu obětí: oběti zvlášť zranitelné. Jde o takové oběti, které jsou dítětem; osobou vysokého věku nebo postiženou fyzicky, mentálně nebo psychicky nebo se smyslovým poškozením, pokud mohou tyto okolnosti bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti; obětí obchodování s lidmi nebo teroristického útoku; obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu zahrnujícího násilí nebo jeho pohrůžku, trestného činu spáchaného z důvodu příslušnosti k národu, rase, třídě, etnické nebo jiné skupině nebo obětí trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, hrozí-li sekundární viktimizace¹⁵⁹.

Pro zkoumání osoby oběti je významné určení její viktimnosti. Viktimnost lze definovat jako disponovanost jedince nebo skupiny osob stát se obětí trestného činu. Viktimnost bývá navázána zejména na profesi, věk, psychické vlastnosti a příslušnost k menšině¹⁶⁰. Viktimizace je pak proces, jímž se z oběti potenciální stává oběť skutečná.

¹⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 10-12.

¹⁵⁶ § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹⁵⁷ § 2 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹⁵⁸ § 2 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹⁵⁹ § 2 odst. 4 zákona č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹⁶⁰ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 122-123.

Pro viktimizaci bývá významné především chování oběti, které může na pachatele působit stimulačně (např. oběť je neobezřetná), vztah oběti k pachateli (určitá forma vztahu před činem bývá častá, což z hlediska vyšetřování činu může být výhodné – oběť pachatele může snadno identifikovat, ale i nevýhodné – oběť může být méně ochotná spolupracovat), a míra viktimizace (podle indexu viktimizace vyjadřujícím vztah mezi počtem spáchaných trestných činů a počtem obyvatel)¹⁶¹. Ezzat A. Fattah (1967) používá následující klasifikaci obětí¹⁶²:

1. Nezúčastněná oběť: svým chováním ke spáchání trestného činu nepřispívá.
2. Latentní (predisponovaná) oběť: vyšší sklon k viktimizaci způsobený osobnostními rysy či zvláštní náchylností (tzv. chronická oběť).
3. Provokující oběť: svým jednáním přispívá ke spáchání trestného činu, oběť sama pachatele stimuluje a napomáhá vytvoření kritické situace (např. podcenila nebezpečnost nebo se viktimogenní situaci úmyslně či neúmyslně vystavila¹⁶³, může jít i o případy osob, které jsou jinak vyrovnané a schopné velmi dobře kontrolovat své chování, v daném případě byly však zatlačeny do kouta např. ponižováním¹⁶⁴).
4. Zúčastněná oběť: oběť sama porušuje, chystá se nebo je ochotna porušit právní normy, čímž se podílí na spáchání trestného činu.
5. Falešná oběť: oběti se stala nešťastnou shodou náhod.

Fattahovo členění obětí je velmi často užívané, oběti lze však dělit i jinými způsoby, obvyklé je např. rozdělení podle zažitého trestného činu (oběti domácího násilí apod.) nebo reakce na vytrpěný trestný čin (oběti pasivní, oběti aktivní apod.)¹⁶⁵.

Zda se potenciální oběť stane obětí reálnou závisí mj. na viktimogenních faktorech. Mezi sociální faktory patří profese, společenská vrstva, v níž potenciální oběť žije, postavení v rodině, způsob výchovy nebo sociální patologie. Na viktimizaci oběti mívají ale zpravidla vliv i faktory osobnostní, kvůli nimž je jedinec náchylný stát se obětí konkrétního typu deliktu (např. podvodu nebo znásilnění), a behaviorální, tedy vzorce

¹⁶¹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 124-128.

¹⁶² NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 87-88.

¹⁶³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 100.

¹⁶⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 108-110.

¹⁶⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 108-110.

chování, pro něž se zvyšuje riziko viktimizace (agresivní jednání, návštěva viktimogenních lokalit apod.)¹⁶⁶.

Viktimizaci rozlišujeme primární (je zde přímá souvislost se spáchaným činem, např. fyzická, finanční nebo emocionální újma¹⁶⁷) a sekundární (vzniká v návaznosti na spáchaný čin, např. pachatel oběť zastrašuje, aby tato nepodala trestní oznámení, nešetrná prezentace skutků bulvárním tiskem, vyčítání lehkomyšlnosti ze strany rodinných příslušníků, nešetrný způsob vedení výslechu oběti orgány činnými v trestním řízení¹⁶⁸; Zákon o obětech trestných činů druhotnou újmou rozumí takovou újmu, která „vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků“¹⁶⁹). S tím do značné míry souvisí i trvalost následků, jež oběť utrpí. Zatímco reakce na vytrpěná traumata zpravidla vymizí v krátkodobém horizontu (takovými přechodnými symptomy psychické traumatizace např. u dětí, jež byly předmětem sexuálního útoku, bývají nápadné změny v chování a školních výkonech, věku neúměrné chování v sexuální rovině, projevy zloby a nepřátelskosti, strach, nedostatek důvěry ve své sociální okolí, deprese, pocity viny, stud, poruchy spánku nebo příjmu potravy, únikové a sebedestruktivní chování apod.¹⁷⁰), důsledky sekundární viktimizace blízkým sociálním okolím oběti bývají dlouhodobého charakteru. Někdy se také hovoří ještě o třetí viktimizaci, a to v případech, kdy se jedinec není schopen vyrovnat s traumatickou zkušeností, ačkoli objektivně došlo k jeho uzdravení a poskytnutí přiměřeného zadostiučinění. Původní životní směr oběti se výrazným způsobem mění (oběť např. není schopna pokračovat ve své pracovní kariéře nebo výrazně mění životní styl apod.)¹⁷¹.

Typickými sekundárními ranami bývají pocity nespravedlnosti, nedůstojnosti, izolace a dále např. zneuctění nebo stigmatizace a ztráta pocitu důvěry a autonomie. Pocit nespravedlnosti může být během vyšetřování nebo projednávání před soudem způsoben

¹⁶⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 100.

¹⁶⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 111-113.

¹⁶⁸ GRŮVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 128.

¹⁶⁹ § 2 odst. 5 zákona č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹⁷⁰ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forezní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, s. 87-88.

¹⁷¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 103.

např. nedostatkem informací, dlouhodobě odkládaným soudním jednáním, pachatel není vzat do vazby, je pro něj požadován nebo mu hrozí nepřiměřeně krátký trest nebo podmíněné odsouzení, oběť se necítí být v přípravném řízení dostatečně procesně chráněna apod.; s obětí je jednáno pouze jako s nositelem důkazů, jakmile však orgány činné v trestním řízení potřebné informace získají, zájem o ni upadá a tato je odkázána sama na sebe a své sociální vazby¹⁷².

Pocit nedůstojnosti může do značné míry souviset se způsobem, jakým je s obětí jednáno orgány v trestním řízení činnými (např. tím, že vedou necitlivě výslech). Může se na něm podílet i veřejnost nebo sociální okolí oběti. Oběť musí bojovat se senzacechtivým a invazivním přístupem médií nebo nevhodným chováním blízkých. Nejrůznější empirické výzkumy potvrzují, že většina lidí má tendenci se poškozeným a obětem trestných činů vyhýbat. Tato tendence je přirozenou reakcí vyplývající jednak z obecně rozšířených představ, že oběť nese díl viny na spáchaném trestném činu (zejména proto, že nebyla dostatečně opatrná, chovala se výstředně apod.), byť jde o značné zobecnění, které může být od pravdy velmi vzdáleno, často podporovaná potřebami pramenícími z vlastností lidem vlastními, jimiž bude např. tendence popírat nepříjemnou pravdu a raději setrávat v lživé iluzi, že svět je v zásadě spravedlivým místem, v němž se zlé věci nestávají lidem, jež si je nezaslouží. V některých případech se však lidé oběti vyhýbají prostě proto, že nevědí, jak se k ní chovat. Tato mlčky činěná veřejná odsouzení a přerušování kontaktů s obětí souvisí s jejich pocitem izolace. Chování lidí v okolí se mění, vytrácí se přirozenost, okruh nejbližších se zužuje¹⁷³.

Poznatky, jež viktimologie o jednání s oběťmi trestných činů získala, lze shrnout do několika zásad. Je více než žádoucí, aby tyto byly orgánům činným v trestním řízení známy a v jeho průběhu dodržovány. Zákonodárce by měl rovněž zvážit, zda by osoby, jež s oběťmi v trestním řízení přicházejí do styku, neměly povinně disponovat alespoň základní znalostí psychologických aspektů jednání s obětí.

Základní zásady jsou¹⁷⁴:

1. Informovanost: oběti musí být informovány o svých právech a průběhu řízení bez ohledu na jeho stádium a možnostech pomoci.

¹⁷² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 104-109.

¹⁷³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 104-109.

¹⁷⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 137-138.

2. Bezpečí: v oběti je třeba obnovovat pocit bezpečí jak psychologicky (vysvětlením nepravděpodobnosti, že by se podobný útok mohl opakovat), tak fakticky (zajistit oběti dostatečnou ochranu před pachatelem).
3. Důvěra: je třeba uvědomovat si, že oběť není pachatelem trestného činu, je proto třeba dbát při jejím výslechu zvýšené opatrnosti a neprojevat nedůvodnou nedůvěru (je-li např. oběť dotazována na věci s trestným činem přímo nesouvisející, např. zasahující do její intimní sféry, je nutné, aby byl vyslychající nanejvýš zdrženlivý a oběti vysvětlil, proč je třeba tyto otázky zodpovědět, aby oběť nenabyla dojmu, že smyslem těchto otázek je ověření její věrohodnosti, tedy že se jí nevěří).
4. Empatie: vyslychající musí být schopen se vžít do osoby oběti; je-li trestný čin oznamován s výrazným časovým odstupem, je předně třeba se snažit pochopit, co oběť k takto odloženému oznámení vedlo, nikoli bez dalšího předpokládat, že si oběť skutek vymyslela.

Jaké dopady bude mít nakonec trestný čin na oběť, na vůli oběti závisí minimálně. Vliv na schopnost se s činem vypořádat mají především previktivnost osobnosti (např. jde o osobu, jež má silnou potřebu kontroly, přičemž s trestným činem si uvědomuje, že šlo pouze o iluzi, nebo o osobu, která se vydává za cynického siláka; následky mohou být devastační), okolnosti trestného činu a reakce okolí vycházející z mylných mýtů, že oběť má nejvyšší naději k návratu do původního života, když co nejdříve na utrpenou újmu zapomene, je proto třeba se chovat, jako by k žádnému činu nedošlo, nebo že oběť je „nemocným“ člověkem, protože je třeba ji „léčit“ klidem, odpočinkem a medikamenty¹⁷⁵.

Mýty, které ovlivňují zákonnou úpravu přístupu k obětem i chování veřejnosti vůči nim, je však mnohem více. Jedním z klasických předsudků je pomstychtivost oběti a její touha, aby pachateli byl uložen co nejpřísnější trest. Mezi veřejností panuje přesvědčení, že oběť touží, aby pachatel byl co nejvíce postižen a za způsobenou újmu nanejvýš trpěl. To však není pravda. Průzkumy prokázaly, že cílem oběti je především se co nejdříve vrátit k normálnímu životu. Spíš než zášť vůči pachateli cítí oběti strach a obavu o své bezpečí. Paradoxně tak občas oběti vyšetřování trestných činů, jimiž jim bylo ublíženo, samy sabotují. V trestním řízení bývá pro oběti než výše trestu důležitější chování pachatele. Oběť s větší pravděpodobností pocítí spravedlnost v případech, kdy

¹⁷⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 110-113.

pachatel činu lituje, cítí se být vinen a upřímně tyto pocity projevuje. Výše trestu zde hraje roli daleko menší¹⁷⁶.

Mnoho lidí rovněž věří, že určití jedinci jsou svým způsobem k viktimizaci predestinovaní (tzv. predestinovaná oběť). Jedná se přitom o názor, který byl ještě relativně nedávno uznáván i odbornou veřejností. Tak píše např. v roce 1971 Menashe Amir o obětech s podvědomou potřebou být sexuálně znásilněny (uvádí až 19 % obětí). V současné době se považuje tento názor za překonaný. Nadále se sice ve viktimologii s pojmem participující oběti pracuje, avšak skutečnost, že se tato svým neuváženým chováním vystavuje riziku znásilnění, neznamena, že si být znásilněnou přeje, a příčinou její viktimizace bude spíše důvěřivost nebo naivita. Je důležité poukázat na to, že oběti se mohou stát i tací, jež se vyznačují dostatečnou mírou zodpovědnosti a opatrnosti. Přestože určité znaky mohou viktimnost zvyšovat, nejde o neurčitou a nepopsatelnou přitažlivost. Kromě toho se podíl osob s vyšší viktimností odhaduje přibližně na 5 % obětí oznámených trestných činů, jde tedy o množství velmi malé¹⁷⁷.

Zvláštní pozornost si zaslouží předsudky o obětech znásilnění a domácího násilí, jelikož právě těch je skutečně velké množství. Jako první si uveďme mýtus o „skutečném znásilnění“. Jde o názor, že jediným pravým znásilněním je přepadení ženy v parku cizím mužem. V očích veřejnosti může být obvinění ze znásilnění do značné míry oslabeno, pokud pohlavnímu styku předcházela např. flirt mezi pachatelem a obětí, pokud ke styku došlo v bytě oběti apod. Uveďme zde tedy nejčastější stereotypy na pravou míru¹⁷⁸:

1. Znásilnění se většinou odehrává formou přepadení: pravdou je, že k většině znásilnění dochází v sociální blízkosti.
2. Pachatel je obvykle psychicky vyšinutý a velmi výstřední osobnost: pravdou je, že pachatel nemusí být vůbec nápadný nebo duševně nemocný.
3. Ženy se zpravidla během znásilnění silně brání: obrana žen bývá zejména verbální, ze strachu o život se nejsou schopny bránit fyzicky.
4. Nejtěžším důsledkem znásilnění je tělesná újma: tělesná zranění většinou nebývají vážného charakteru, výraznější je újma psychická.

¹⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 40-41.

¹⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 40-41.

¹⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 42-43.

5. Znásilnění je obětí vnímáno jako vynucený pohlavní styk: znásilnění oběť v jeho průběhu vnímá jako ohrožení svého života.

Velmi často se lidé domnívají, že znásilnění nehrozí slušným ženám a že oběti bývají především atraktivní, hezké a mladé. Skutečností však je, že tyto faktory nejsou ani zdaleka tak významné. Rovněž není pravdivý názor, že pohlavní styk je možný jen se souhlasem oběti, vycházející z premisy, že pohlavní styk s osobou, jež se brání, je fyzicky neproveditelný. Pravdou je, že pachatelé využívají momentu překvapení, zatímco oběť je paralyzována šokem, strachem nebo výhrůzkami ze strany pachatele¹⁷⁹.

Shrňme si ještě mýty spojené s oběťmi domácího násilí¹⁸⁰:

1. Domácí násilí je soukromou záležitostí mezi pachatelem a obětí.
2. Domácí násilí se vyskytuje pouze v sociálně slabých rodinách: ve skutečnosti nebylo nikdy prokázáno, že by existovala souvislost mezi sociálním postavením a výskytem domácího násilí; tento dojem má však své opodstatnění – pro členy lépe zabezpečených rodin bývá obtížnější o problému veřejně mluvit.
3. Pachatel může být výlučně odpudivý člověk, oběť je naopak bezchybnou: násilník může být i vážená osobnost, oběť může být v mnoha ohledech nedokonalá.
4. V chování mezi partnery se odráží chování rodičů: byť zde vliv možný je, nejde jistě o pravidlo, domácí násilí se může projevit v jakékoli rodině.
5. Pachatel je vždy nevzdělaný a agresivní primitiv: velice často je pachatel agresivní pouze ve vztahu k partnerovi.
6. Domácí násilí má jasnou příčinu např. v chybné komunikaci.
7. Příčinou domácího násilí jsou alkohol a drogy: alkohol ani drogy nejsou příčinou domácího násilí, jsou však často využívány jako omluva násilného jednání pachatele.

Z výše uvedeného vyplývá, že oběti musejí po trestném činu čelit nemalému množství problémů. Jedním z nich je stigmatizace. Její míra se do značné míry odvíjí od povahy konkrétního činu, výraznější bývá u trestných činů proti sexuální svobodě oběti a u trestných činů násilných, na druhou stranu méně výraznější stigmatizace bývá např. u trestných činů majetkových. Stigmatizace se projevuje jednak v subjektivním vnímání oběti, tato se sebeobviňuje a má dojem, že se v jejím životě vše mění, jednak

¹⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 42-43.

¹⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 43-44.

objektivně – změny v chování jejího okolí v souvislosti s mýty a nepravdivými laickými hypotézami (oběť je považována za slabého jedince, může být předmětem posměchu apod.)¹⁸¹.

Dalším častým problémem je tzv. fascinace okolí, kdy osoby obklopující oběť projevují o detaily trestného činu zájem, zatímco o osobnost oběti jako takovou nikoli. Neméně významným a již opakovaně zmíněným problémem může být dostupnost právní podpory a slabost pozice oběti při uplatňování svých práv, což se projevuje i v trestním řízení, jelikož zájem orgánů činných v trestním řízení se logicky zaměřuje na pachatele a oběť jen pasivně řízení přihlíží. Nelze samozřejmě zapomenout na pomoc psychologickou, která je často pro navrácení oběti do běžného života nezbytnou, zajištění jejího bezpečí a související sociální nebo finanční potíže oběti¹⁸².

Přestože výzkumy týkající se obětí existují, je třeba počítat při jejich analýze se skutečností, že zjištěné hodnoty se mohou od těch reálných výrazným způsobem lišit. Některé z obětí mohou být oběťmi falešnými a naopak mnoho reálných obětí trestný čin neoznámilo. Rovněž je třeba vzít na vědomí, že nelze z viktimologických výzkumů nebo dat o množství podaných trestních oznámení dovozovat trendy v růstu kriminality, jelikož zvyšující se množství obětí nebo oznamovatelů může prostě znamenat, že byť úroveň kriminality stagnuje, oběti jsou více ochotny trestné činy oznamovat, což může být důsledkem např. lepšího obrazu orgánů činných v trestním řízení (jemuž bude věnováno více prostoru dále) nebo novelizací výrazně zlepšující postavení oběti v trestním řízení. Paradoxně tak může statistický růst obětí značit pozitivní změny. Rovněž při mezinárodním srovnání dat je třeba obezřetnost zachovávat. Metody sběru dat mohou být významně odlišné a skutkové podstaty jednotlivých trestných činů se mohou i výrazně lišit (také bude dále detailněji rozebráno)¹⁸³.

Pro oznamování trestných činů je z dat získaných viktimologickými výzkumy nejvýznamnější psychický stav oběti bezprostředně po spáchaném činu, tedy jaké potřeby tyto oběti cítily a jaké jednání očekávaly od orgánů činných v trestním řízení. Uvedme si proto zde výsledky výzkumu, který provedl v roce 2003 v České republice Bílý kruh bezpečí. Z dvaceti pěti dotazníků jich bylo dvacet jedna řádně vyplněných vráceno, z toho

¹⁸¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 45-50.

¹⁸² ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 45-50.

¹⁸³ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 136-138.

pět obětí byli muži, šestnáct bylo žen. Průměrný věk respondentů byl 42 let, věk se pohyboval v rozpětí 18-68 let. Osm obětí bylo pozůstalými po obětech vraždy, zbylých třináct bylo obětmi přímými, z nichž čtyři byly oběti znásilnění, pět loupežného přepadení, dvě ublížení na zdraví při domácím násilí a dvě pokusu o vraždu¹⁸⁴.

Celých dvacet respondentů uvedlo, že je nepříjemně překvapilo nevhodné chování příslušníků policie a zdravotnického personálu. Oběti udivilo, že jim nebyla poskytnuta žádná ochrana, byť pachatel byl stále na útěku, některé oběti uvedly, že se je policie pokoušela přesvědčit, že si znásilnění vymyslely. Jiní zase uváděli, že místo toho, aby policie pomáhala zraněným v bezvědomí, prováděla identifikaci osob a zjišťovala okolnosti trestného činu. Dále až 81 % obětí uvedlo, že se jim po činu nedostalo adekvátní reakce ze stran profesionálů, že nebyly informovány o svých právech ani způsobu, jak mají dále postupovat, na koho se obrátit pro pomoc. Policie byla neochotná a s obětí nespolupracovala. Respondenti rovněž uvedli, že pomoci se jim od státních orgánů nedostalo. Pokud pomoc potřebovali, museli si ji vyhledat sami (a na doporučení blízkých se např. obrátit na Bílý kruh bezpečí), jiným nezbylo než se spolehnout na podporu rodiny. Z průzkumu vyplývá, že přístup policie byl většinou tím, co obětem po činu ublížilo nejvíce. Někteří respondenti uvádějí, že jim policie kladla ponižující otázky, v některých případech údajně policie do médií vypouštěla nepravdivá tvrzení, aby nevzniklo podezření, že nepostupovala při vyšetřování správně¹⁸⁵.

2.5.3 Role obětí při oznamování trestného činu

Postavení obětí je při potírání kriminality, vyšetřování trestných činů a v trestním řízení obecně velmi významné. Během předfeudálního a raně feudálního období se oběť dokonce na potrestání pachatele aktivně podílela tím, že jej sama stíhala, zatýkala, soudila a mnohdy i trestala. Do kompetencí moci z dnešního pohledu „veřejných orgánů“ spadal pouze úzký výběr zločinů. S posilující organizací společnosti však roste i zájem na zachování všeobecného míru a tyto pravomoci postupně přecházejí na feudály a posléze stát. Na světové úrovni můžeme oslabení role obětí pro stíhání pachatele zaznamenávat od 12. století, kdy anglický král Jindřich II. vyhláší zločiny proti koruně, práva obžalovaných se upravují stále podrobněji a pachatel je tím, na jehož ochranu se začíná klást důraz. Práva obětí a poškozených tak ustupují do pozadí. To se mění až během

¹⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 144-149.

¹⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 144-149.

tricátých let 20. století, kdy se i s ohledem na rozvíjející se psychologii ozývá stále výraznější kritika postavení obětí, rozvíjí se viktimologie a začínají se objevovat první zákony na ochranu obětí a svědků a legislativa týkající se odškodňování těchto obětí (v USA v letech 1982-1984, na území České republiky od roku 1998)¹⁸⁶.

I během doby, kdy postavení oběti bylo horší, než jaké je dnes, byla oběť vnímána jako cenný zdroj informací pro identifikaci a dopadení pachatele. Přes ochranu, která dnes obětem trestných činů náleží, bývá oběť pro orgány činné v trestním řízení především nosičem důkazů a stop, nebývá vnímána jako individuální lidská bytost. Poté, co policejní orgány zajistí důležité důkazy, ustupuje role oběti do pozadí a následují další vyšetřovací postupy (kriminalistickotechnické procedury, expertizy, výslechy apod.). Teprve pokud tyto postupy selžou a vyšetřování se zastaví na mrtvém bodě, vrací se vyšetřovatelé zpět k oběti jako klíči k trestnému činu. Až tehdy se zpravidla vyšetřovatel snaží oběť pochopit z lidského hlediska, neboť doufá, že mu tento přístup umožní nahlédnout trestný čin z nové perspektivy¹⁸⁷. U tzv. vztahových deliktů bývá oběť klíčem k odhalení motivu a posléze i jeho pachatele¹⁸⁸.

Předpokladem oznámení trestného činu obětí je, aby si oběť uvědomila, že byl trestný čin spáchán. To se však ne vždy stane (zejména u dětí nebo slabomyslných osob). V případech, kdy oběť sama trestní oznámení z vlastní vůle učiní, bývá spolupráce s ní snazší než tam, kde se o činu dozví policejní orgán z jiného zdroje¹⁸⁹. I u oznamujících obětí se však příslušné orgány budou potýkat s nejrůznějšími problémy (v oběti nadále přetrvává strach z pachatele nebo možnosti, že bude čin opakován, pocity viny a další okolnosti ovlivňující spolehlivost líčení události, problémy si správně události vybavovat nebo ústící ve změny v ochotě s orgány spolupracovat)¹⁹⁰.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat sexuálně atakovaným dětem, neboť tato skupina má svá vlastní specifika. Oznámení ze strany dítěte nebývá v první řadě snahou vyřešit problém sexuálního zneužívání, ale objevuje se jako reakce na jinou událost (např. konflikt v rodině). Tato oznámení bývají proto většinou činěna i se značnými zpožděními.

¹⁸⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 98-99.

¹⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 131.

¹⁸⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 132.

¹⁸⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 68.

¹⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 133-136.

Poznat, že dítě je sexuálně zneužíváno, bývá velmi obtížné. Je mýtem, že takové děti vykazují zvláštní známky chování nebo že následkem jejich zneužívání je např. zhoršení školního prospěchu, často tomu bývá právě naopak, kdy dítě dosahuje velmi dobrého prospěchu, což představuje určitou nevědomou formu kompenzace. Při vyšetřování je třeba počítat se skutečností, že dětské oběti své výpovědi v takovýchto případech často mění nebo je odvolávají z obavy, že by mohly rozbít rodinu, být považovány za lháře nebo se dostat do dětského domova¹⁹¹.

Nejenom z těchto důvodů má komunikace s dítětem, které bylo obětí podobných trestných činů, svá vlastní pravidla. Dítě by mělo být vyslýcháno pouze jedním člověkem a je třeba s ním navázat nezbytný emocionální kontakt. Zpočátku bývá vhodné položit dítěti snadné otázky, na něž bude schopno odpovědět bez zřejmých obtíží, aby nabylo určitou sebejistotu. Není třeba nijak zvlášť zdůrazňovat, že dítě nesmí být výsledkem nijak poškozeno ani utrpět žádné újmy, což mu ostatně zaručuje i sám Trestní řád¹⁹².

Důvody, které mohou bránit obětem v podání trestního oznámení, lze shrnout následovně¹⁹³:

1. Nepříjemnosti, které vyplynou z postupu policejního nebo justičního orgánu (časová ztráta a finanční výdaje spojené s výslechy).
2. Nedůvěra v policejní a justiční orgány (nic se nepodaří vyšetřit, řízení se bude dlouze vléct, trest bude směšný).
3. Nepříjemnosti způsobené publicitou vyšetřování, prezentací událostí ve zpravodajství, veřejností soudního jednání.
4. Strach z odhalení kompromitujících skutečností týkajících se oběti nebo jejího nevhodného chování v souvislosti s činem.
5. Obava z pomsty.
6. Vztah mezi pachatelem a obětí.
7. Negativní postoj ke státním institucím (resp. orgánům činným v trestním řízení) nebo právu.

Rozhodnutí zda oznámení učinit často oběť nečiní sama, svěřuje se osobám jí blízkým nebo nejrůznějším institucím provozujícím poradenskou, sociální nebo lékařskou

¹⁹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 336-342.

¹⁹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 336-342.

¹⁹³ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9, s. 68.

služby (psychologické poradny, linky důvěry apod.). Tyto rozhodovací procesy mohou trvat, je třeba to mít na paměti a pozdní trestní oznámení nehodnotit bez dalšího jako nepravdivé. Oběť ve svém motivačním konfliktu rovněž často výpověď mění nebo ji bere zpět, je třeba upozornit, že vzetí trestního oznámení zpět nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti případný trestný čin vyšetřit¹⁹⁴ (byť tak mnohdy nečiní a zpětvzetím oznámení považují záležitost za vyřízenou).

Policejní orgány, státní zástupce, ale i další zúčastněné osoby musejí respektovat osobnost i důstojnost oběti trestného činu, přistupovat k ní za každých okolností zdvořile a šetrně, vycházet jí vstříc (i s ohledem na její věk, zdravotní nebo psychický stav, vyspělost a kulturní identitu), aby nebyla újma způsobená trestným činem prohlubována¹⁹⁵. Jelikož bývá oběť v okamžiku podávání trestního oznámení zpravidla v tíživé situaci, je zapotřebí i přes potřebu zachování úředních formalit projevit oběti empatii, podporu a u vybraných činů nebo obětí kvalifikovanou pomoc. Je-li však toho zapotřebí, je nutné dát přednost lékařskému ošetření nebo psychickému uklidnění a dotazy orgánu, jemuž je trestný čin oznamován, omezit na zjištění nejn nutnějších údajů. V takových případech je vhodné oběť seznámit s plánovaným postupem, aby nevnímala odkládání jejího výsledku jako nezájem o její problém. Oznamovatele je na místě přiměřeně informovat o obvyklém postupu a procesních předpisech. Oznamovatelé bývají většinou těchto postupů neznalí a mohou si pak určité kroky policejního orgánu špatně vyložit (např. se domnívají, že důvodem opakovaného předvolání k výsledku je nedůvěra k podané výpovědi, byť jde o běžný postup)¹⁹⁶.

Jelikož jsme se dosud podrobně zabývali stavem žádoucím, je na místě rovněž upozornit na stav zjištěný a uvést některá související data. Podle průzkumu International Crime Victims Survey byl v roce 1992 v České republice každý čtvrtý respondent obětí trestného činu, v roce 1995 dokonce každý třetí. V rámci průzkumu bylo zjištěno, že obava občanů České republiky z kriminality je vysoká, naopak spokojenost s prací odváděnou policií nízká, s čímž podle odpovědí souvisí i ochota Čechů trestné činy oznamovat¹⁹⁷. Z průzkumů prováděných mezi školáky bylo zjištěno, že pouze 7 % z těch,

¹⁹⁴ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9, s. 68.

¹⁹⁵ § 3 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹⁹⁶ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9, s. 68.

¹⁹⁷ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 167.

jež byly oběťmi násilného jednání, podalo oznámení na policii, zbytek pouze informoval své rodiče, zejména matku¹⁹⁸. Oběti fyzického napadení (včetně znásilnění a loupeží) se s ním nedokážou psychicky vyrovnat ani po 2,5 letech¹⁹⁹.

2.5.4 Věrohodnost výpovědi a předstíraná viktimizace

Výpověď v trestním právu je „verbálním vyjádřením vzpomínek“ na určitou trestněprávně významnou událost. Předpokladem schopnosti poskytnout výpověď je zapojení jak percepčních, tak paměťových funkcí, tedy příjem, uložení a aktualizace uložených informací. Tento proces je značně ovlivněn kongnitivními, emocionálními a motivačními komponenty vypovídajícího, kvůli čemuž se ve výpovědi odráží jeho osobnost²⁰⁰.

Pro zapamatování je charakteristická určitá míra selektivnosti, s níž je třeba počítat. Zpracované informace nejsou jenom pasivně přijaty a uloženy v paměti tak, jak se staly. Subjekt si vybírá podněty, které zapadají do jím již vytvořeného schématu (kategorizace) a ukládá je do paměti. Ty podněty, které do schématu nezapadají, opomíjí. Když subjekt vzpomíná, nepřehrává si zachycený obraz, ale z uložených dílů jej rekonstruuje zpátky do smysluplného celku. Je zřejmé, že časem může být úbytek informací výrazný, určitá míra zkreslení je přirozená, neúmyslná a v zásadě nevědomá²⁰¹.

Naopak tzv. patické zkreslení výpovědi přirozené není, byť je opět neúmyslné a nevědomé. Kognitivní procesy subjektu jsou v tomto případě ovlivněny specifickými motivačními strukturami, poruchami osobnosti, stavy nebo chorobnými procesy, jejichž následkem je neschopnost rozlišovat mezi vnějšími a vnitřními zdroji informací vypovídajícího. Nevědomé a nechtěné zkreslení však může mít příčiny i ve vnějším světě (např. i špatný způsob vedení výslechu)²⁰².

Otázkou věrohodnosti výpovědi se ten, jemuž je adresována, tak nevyhnutelně v určité míře věnovat bude. Věrohodnost můžeme rozlišovat obecnou (obecná schopnost podat věrohodnou výpověď) a speciální (zda výpověď sama splňuje daná kritéria věrohodnosti). Věrohodnost posuzujeme na základě určitých znaků v chování

¹⁹⁸ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 172.

¹⁹⁹ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 173.

²⁰⁰ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 102-104.

²⁰¹ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 102-104.

²⁰² VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 102-104.

vypovídajícího a výpovědi jako takové, které lze za symptomy věrohodnosti považovat. Nalezneme je zejména v těchto oblastech (Günter Köhnken, 1989)²⁰³:

1. Obsah výpovědi.
2. Způsob verbální prezentace podávaných informací.
3. Doprovodná neverbální chování.
4. Psychofyzilogické jevy.

David C. Raskin a Max Steller (1989) na základě práce psychologů Uda Undeutsche, Fridricha Arntzena a Hanse Frölicha vypracovali návrh obsahové analýzy výpovědi²⁰⁴:

1. Obecné charakteristiky:
 - a. Logická struktura.
 - b. Nestrukturovaná produkce.
 - c. Množství detailů.
2. Specifické obsahy:
 - a. Zakotvení v kontextu.
 - b. Popis interakcí.
 - c. Reprodukce konverzace.
 - d. Neočekávané komplikace během incidentu.
3. Zvláštnosti obsahu:
 - a. Neobvyklé detaily.
 - b. Nadbytečné detaily.
 - c. Přesně sdělované chybně pochopené detaily.
 - d. Vnější příbuzné asociace.
 - e. Vylíčení vlastního psychického stavu.
 - f. Psychický stav přisuzovaný pachateli.
4. Obsahy ve vztahu k motivaci výpovědi:
 - a. Spontánní opravy.
 - b. Přiznání mezery v paměti.
 - c. Uvádění pochybnosti o vlastní výpovědi.
 - d. Sebeovlivňování.

²⁰³ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 102-104.

²⁰⁴ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 102-104.

e. Omlouvání pachatele.

5. Deliktově specifické elementy:

a. Detaily charakteristické pro delikt.

Věrohodnost výpovědi úzce souvisí s tzv. falešnými, údajnými, klamnými nebo také předstírajícími oběťmi. Jde o takové jedince, kteří se za oběť trestného činu z různých důvodů vydávají, ačkoli jí nejsou (Michael A. Zona hovoří v roce 1998 o tzv. syndromu falešné viktimizace). Přestože jde o problém dosud málo zkoumaný, je zřejmé, že je na místě se jím zabývat²⁰⁵. Důvodem pro zkoumání těchto falešných obětí nemusejí být přitom samy tyto předstírající oběti. Průzkum může značně přispět k posílení postavení obětí skutečných. Skutečnost, že budou příslušné orgány mít více informací o obětech falešných, může pomoci vyvarovat se situacím, kdy je zpochybňována věrohodnost osob, které se obětí trestného činu opravdu staly. Důvodů pro zkoumání falešných obětí však je mnohem více. Předstíranou viktimizaci totiž zpravidla doprovází plýtvání finančními zdroji a nevhodnou pomocí (falešné oběti zpravidla na rozdíl od obětí pravých o pomoc směle žádají), podezírání nevinných apod.²⁰⁶

Neomezíme-li se pouze na oběti trestných činů, objevily se v minulosti rozsáhlé případy předstírané viktimizace např. po ničivém tsunami na jihovýchodě Asie koncem roku 2004, kdy mnoho falešných obětí rozesílalo emaily s žádostí o finanční dary, podobně se vyskytovalo v USA mnoho jedinců předstírajících posttraumatické stresové reakce v důsledku války ve Vietnamu. Motivace falešných obětí je někdy zjevná, často však není na první pohled rozpoznatelná, a některé případy dokonce naznačují, že problematika předstírané viktimizace může být i velmi komplikovaná (jako příklad si uveďme jednoho z již řečených falešných veteránů z Vietnamu, který v důsledku nesnesitelných vzpomínek spáchal sebevraždu, byť se později prokázalo, že ve Vietnamu nikdy nebyl)²⁰⁷.

Vrátíme-li se zpět k obětem trestných činů, jsou typickými případy nepravých obětí oběti loupežných přepadení, znásilnění nebo sexuálního zneužívání a pochopitelně podvodů (především pojistných). V poslední době se rovněž objevují zprávy o nepravých obětech extremistických a xenofobních útoků (zřejmou motivací jsou snaha upoutat

²⁰⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 138-139.

²⁰⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 138-139.

²⁰⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 138-139.

pozornost médií a získat finanční výhody). Objevily se i falešné oběti únosů mimozemšťany²⁰⁸.

Falešné oběti můžeme rozdělit na osoby, které jsou o své viktimizaci samy přesvědčeny (např. v důsledku psychické poruchy), a osoby, které svou viktimizaci záměrně předstírají (k takovému jednání mají pochopitelnou motivaci). Motivy u těchto posledně řečených jsou zpravidla aliby (pozdní návrat, těhotenství, krytí manka apod.), pomsta, touha přitáhnout pozornost (údajný pachatel většinou neznámý) a materiální nebo finanční výhody (obviňován konkrétní pachatel se záměrem vymoci na něm určité výhody)²⁰⁹.

Z hlediska obvyklosti to jsou většinou finanční pohnutky u pojistných podvodů a zhářství, u znásilnění se obvykle vyskytují všechny tyto motivy. Falešná obvinění ze sexuálního zneužívání dětí jsou poměrně výjimečná a obvykle se objevují v případech rozvádějících se manželů, kdy oba usilují o péči o dítě. Jde-li však o falešné obvinění neúmyslné, bývá obvykle založeno na nesprávné interpretaci chování údajného pachatele nebo dítěte²¹⁰.

Zvláštní pozornost si zaslouží nejrůznější falešná obvinění z pronásledování. Prvním typem je pachatel, který se sám vydává za oběť. Jde obvykle o psychopatickou osobnost narcistického typu, které se nedaří vyrovnat s ponížením doprovázející její odmítnutí a jež se tímto způsobem oběti pravé mstí tím, že ji očerňuje, viní a podává na ni trestní oznámení²¹¹.

Další skupinou jsou psychotické oběti. Tyto nebývají obvykle velmi dobrými lháři a vyslychajícímu zpravidla netrvá dlouho odhalit, že výpověď osoby, jež se prohlašuje za oběť, není pravdivá. Jde zpravidla o jedince, jež sami procházejí těžkým obdobím a smyšlené oznámení je spíše voláním o pomoc. U takovýchto falešných obětí se doporučuje i přes zjevnou nevěrohodnost budovat pocit důvěry a zajistit jí příslušnou odbornou pomoc²¹².

²⁰⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 138-139.

²⁰⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

²¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

²¹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

²¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

Od psychotických obětí je třeba odlišovat falešné oběti, které jsou pouze vztahovačné a paranoidní v důsledku jejich dřívější viktimizace. Jde o bývalé oběti pronásledování, které jsou následkem zažité zkušenosti příliš vnímavé k vnějším podnětům, jež by pro ně mohly představovat potenciální nebezpečí, protože se cítí ohrožené i v situacích, které žádné nebezpečí nepředstavují²¹³.

Zcela odlišnou skupinou jsou oběti umělé (nebo také artificiální). Jejich hlavním cílem je získat pro sebe pozornost, případně materiální výhody (ty stojí však vždy až v druhé řadě). Není neobvyklé, že by tyto oběti v zájmu zvýšení své věrohodnosti předstíraly fyzické a psychické symptomy viktimizace, případně se dokonce sebepoškozovaly. Podobné znaky vykazují oběti simulující. Jde rovněž o jedince úmyslně předstírající nebo zveličující, jejich primárním cílem však není stát se pro okolí „zajímavými“, jako je tomu u obětí umělých. Motivy pro simulující oběti mohou být různé, zpravidla to budou materiální výhody, jindy bude jejich motorem snaha vyhnout se trestnímu stíhání za trestný čin, který samy spáchaly²¹⁴.

V souvislosti s falešnými oběťmi nelze neupozornit na tzv. fenomén dodatečně odhalených vzpomínek. Tento jev, poprvé popsán v osmdesátých letech minulého století, označuje situace, kdy dospívající nebo dospělá osoba začne hovořit o sexuálním zneužívání, kterého byla obětí ve své rodině. V těchto případech je třeba postupovat mimořádně opatrně. Byť se v některých případech v minulosti jednalo o oběti smyšlené, jindy k viktimizaci skutečně došlo, ale oběť po dlouhou dobu tyto vzpomínky potlačovala nebo si v daný okamžik neuvědomovala, že je sexuálně zneužívána, pokládala to např. za hru²¹⁵.

Po představení psychologických faktorů předstírané viktimizace je třeba zmínit i sociální vlivy, jež se na jejím vzniku podílejí, především je to vliv médií (hovoří se o tzv. kariéře sociálního problému). Základ tohoto problému vysvětluje tzv. Thomasův teorém (William I. Thomas a Dorothy S. Thomasová, 1928), který říká, že je-li situace považovaná za skutečnou, jsou skutečné i její důsledky. Navazuje na tento teorém, míní německý sociolog Michael Schetsche (1996), že na vnímání reálnosti konkrétního problému veřejností mají značný vliv média. Tím, že je ve zpravodajství věnována

²¹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

²¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

²¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 139-142.

zvýšená pozornost určitému jevu, probouzí se ve veřejnosti zdání, že jde o problém všudypřítomný. Po dramatickém úvodním líčení události, jehož cílem je přitáhnout konzumentovu pozornost, následují vyjádření expertů doplněná různými komentáři a souvislostmi, díky čemuž získá veřejnost o problematice poměrně rozsáhlé informace a stane se k ní vnímavější. Rozšířením povědomí o problému mezi veřejností se jev dostane i do hledáčku státních institucí, jež se jím začínají zabývat²¹⁶.

Tato mediální kariéra zaujme obvykle určitou skupinu osob (zpravidla nevyrovnaných a nespokojených se svým vlastním životem, případně přímo osob trpících určitou psychopatologickou poruchou), tyto si o něm vyhledávají další informace, až se dostanou do fáze, kdy nejsou schopny rozlišovat mezi vlastními zážitky a procesy imaginace zprostředkovanými médii (Elaine Showalterová v roce 1997 píše o „hysterické epidemii v epoše médií“). Jedinec nejprve nabývá podezření, že by se jej takový jev mohl týkat, postupně získá jistotu a s ostatními oběťmi se identifikuje, dřívější zážitky vnímá v novém světle a objevují se pseudovzpomínky, své viktimizaci sám uvěří a za oběť se sám prohlásí. Přestože odborníci upozorňují, že výskyt takových nepravých obětí je nadhodnocován, návody pro jejich identifikaci dosud neexistují²¹⁷.

2.6 Oznamovatel vlastního trestného činu

Vedle již uvedených oznamovatelů může být samozřejmě jedním takovým i sám pachatel trestného činu (může jít o podnět pravdivý i nepravdivý). V případech, kdy jedinec spontánně zavdá ze své vlastní vůle podnět k zahájení trestního stíhání, hovoříme o tzv. sebeobvinění (je třeba odlišit od doznání, k němuž dochází až při výslechu, který je prováděn na základě podnětu získaného z jiných zdrojů informací)²¹⁸.

Oznámení vlastního trestného činu v době, kdy mohlo být škodlivému následku ještě zabráněno, může mít za splnění podmínek § 33 Trestního zákoníku a u trestných činů zde uvedených vliv na zánik trestní odpovědnosti (tzv. účinná lítost). Pokud veškeré podmínky požadované pro zánik trestní odpovědnosti pachatel nenaplní, půjde zpravidla přinejmenším o polehčující okolnost (§ 44 písm. k)-n) Trestního zákoníku). Účinnou lítostí však nejsou situace, kdy pachatel učinil oznámení proto, že se důvodně obával, že

²¹⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 142-144.

²¹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 142-144.

²¹⁸ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forezní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 195-201.

bude policejním orgánem dopaden, nebo již dokonce bylo zahájeno nebo hrozilo zahájení trestního stíhání²¹⁹.

Okolnosti vedoucí jedince k oznámení vlastního trestného činu mohou být nejrůznější povahy, může jej k tomu vést lítost a pocit viny, pokud jde o oznámení nepravdivá, v zásadě se motivy kryjí s již zmíněnými nejobvyklejšími příčinami nepravdivosti výpovědi. Jistá specifika se týkají opět oznamovatelů mladistvých. Příčiny vedoucí je k oznamování lze rozdělit na takové, jež mají původ v jejich osobnosti, v procesu vyšetřování a psychofyzilogických metodách výslechu²²⁰.

Do zprvu řečených spadají účelová jednání (pocit viny, ochrana jiných osob na základě vlastního rozhodnutí nebo domluvy s nimi, msta, nenávisť nebo žárlivost, maření vyšetřování vlastní trestné činnosti – např. doznání se k vlastní méně závažné trestné činnosti, aby se odvedla pozornost od té závažnější, a touha po uznání a senzacechtivost), neinformovanost nebo omyl, sugesce nebo sugestibilita a psychické poruchy (např. poruchy osobnosti nebo nálad)²²¹.

Příčinami majícími původ v procesu vyšetřování bude zejména špatná životní situace (stresující situace mohou vyvolat poruchy chování – např. pobyt ve vazbě může zvýšit sugestibilitu mladistvého) a nesprávná procesní situace (zejména nesprávný postup orgánů činných v trestním řízení)²²².

Pokud jde o psychofyzilogické metody výslechu, uveďme si pro úplnost užívání hypnotik (dnes už se nepoužívá). Hypnotika rovněž zvyšují sugestibilitu a získané informace proto nemusejí být vůbec pravdivé²²³.

²¹⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 6 To 42/2006 ze dne 26. června 2006, rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1335/2006 ze dne 15. listopadu 2006.

²²⁰ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 195-201.

²²¹ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 195-201.

²²² MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 195-201.

²²³ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 195-201.

3 Protiprávní jednání oznamovatele

S institutem oznamování trestných činů nepochybně souvisí i protiprávní jednání, jehož se oznamovatelé v souvislosti s trestným činem dopouštějí. Může jít o situace, kdy jde o záměrné zneužití trestního oznámení, v některých případech si však oznamovatelé vůbec neuvědomují, že by jejich jednání mohlo být nějakým způsobem závadné. Případům, kdy oznamovatelé přestupují zákonné normy, se budeme věnovat v rámci této kapitoly.

3.1 Zneužívání trestních oznámení

Příčiny podávání nepravdivých trestních oznámení mohou být různé, Ingrid Matoušková (2013) uvádí tyto příčiny nepravdivosti výpovědí před orgány činnými v trestním řízení²²⁴:

1. Nenávist ke státnímu zřízení nebo právnímu řádu.
2. Politická neuvědomělost.
3. Nedostatek občanské odpovědnosti (např. sledování vlastního zájmu, falešné pojetí přátelství, zášť).
4. Osobní zainteresovanost, vztah k věci, ziskuchtivost, možnost hmotného prospěchu.
5. Příbuzenské, přátelské (resp. nepřátelské) nebo milostné vztahy.
6. Strach z odpovědnosti, touha po slávě.
7. Obava z pomsty ze strany pachatele nebo osob pachateli blízkých.

Mezi příčiny osobnostní řadí:

1. Účelovost jednání (vědomí vlastní viny, ochrana jiných osob, msta, nenávist, žárlivost, snaha mařit vyšetřování, vychloubačnost či senzacechtivost nebo snaha ulehčit své postavení).
2. Neinformovanost a omyl.
3. Sugescie a sugestibilita.
4. Psychické poruchy (psychopatie, depresivní psychózy, alkoholismus a jiné podobné formy toxikomanie, hysterie, oligofrenie, psychotické stavy, organické mozkové choroby, epilepsie apod.).

Příčinami úmyslně lživých trestních oznámení budou zjevně pouze jednání účelová.

²²⁴ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0, s. 246-247.

3.2 Trestné činy oznamovatele

Podávání trestních oznámení může být spojeno s různými trestnými činy, nejtypičtějšími jsou však trestné činy křivého obvinění podle ustanovení § 345 Trestního zákoníku a vydírání podle ustanovení § 175 Trestního zákoníku. Trestného činu křivého obvinění se může oznamovatel dopustit v případě podání nepravdivého trestního oznámení na konkrétní osobu. Je naopak vyloučeno, aby byl pouhým nepravdivým oznámením spáchán trestný čin poškození cizích práv (vizte např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 574/2006 ze dne 28. června 2006). Trestného činu vydírání se může osoba znalá skutečností významných pro zahájení trestního stíhání dopustit tím, že pachateli navrhne čin neoznámit, pokud tento něco vykoná, strpí nebo opomine.

3.2.1 Trestný čin křivého obvinění

Trestného činu křivého obvinění podle ustanovení § 345 se dopustí ten, kdo jiného lživě obviní z trestného činu. Přísněji bude potrestán ten, kdo míní obviněním přivodit trestní stíhání²²⁵. Kvalifikovanou skutkovou podstatu potom naplní, kdo spáchá čin v úmyslu získat pro sebe nebo jiného prospěch, vážně někoho poškodit v zaměstnání, narušit jeho vztahy v rodině nebo mu způsobit jinou vážnou újmu, zakrýt nebo zlehčit trestný čin, který spáchal sám, nebo pachatel, který křivě obvinil osobu, jež vůči němu plnila svoji povinnost uloženou jí zákonem nebo vyplývající z jejího zaměstnání, postavení, povolání a funkce (kvalifikovaná skutková podstata se vztahuje i na případy, kdy je čin spáchán např. prostřednictvím masových médií, naplnění této skutkové podstaty je však u trestních oznámení z povahy věci vyloučeno)²²⁶. Ještě přísněji budou potrestáni tací, kteří trestný čin spáchají jako členové organizované skupiny nebo jím způsobí škodu či získají prospěch určitého rozsahu (k tomu vizte ustanovení § 138 Trestního zákoníku)²²⁷.

3.2.2 Trestný čin vydírání

Trestný čin vydírání spáchá ten, kdo jiného násilím, pod pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy nutí, aby něco vykonal, opominul nebo strpěl. V českém právním prostředí nepanují pochybnosti o tom, že přivození trestního stíhání je „jinou těžkou újmou“ ve smyslu ustanovení § 175 odst. 1 Trestního zákoníku, není přitom rozhodné, zda se takto poškozený trestné činnosti skutečně dopustil (rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky sp. zn. 6 Tz 12/81 ze dne 8. dubna 1981, podobně např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 476/2009 ze dne 13. května 2009).

²²⁵ § 345 odst. 1 a 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²²⁶ § 345 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²²⁷ § 345 odst. 4 a 5 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou členství v organizované skupině, spáchání činu společně se dvěma dalšími osobami, způsobení značné škody, vydírání svědka, znalce nebo tlumočnicka v souvislosti s výkonem jejich povinností nebo z důvodů rasových, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, politického přesvědčení nebo vyznání (zákon hovoří i o spáchání činu se zbraní, k tomu však u trestních oznámení zpravidla docházet nebude). Vážněji se pak posuzuje jednání, jímž byla způsobena těžká újma na zdraví (nebo dokonce smrt), je-li čin spáchán ve snaze umožnit spáchání teroristického trestného činu, trestného činu financování terorismu nebo vyhrožování teroristickým trestným činem (opět jde o případy, k nimž v zásadě docházet nebude) nebo je způsobena škoda velkého rozsahu²²⁸.

3.3 Občanskoprávní újma způsobená oznamovatelem

Zřejmě není pochyb o tom, že trestní řízení, a to i takové, během něž je vyslovena nevina osoby, proti níž je vedeno, je spojeno se značnou zátěží, zejména finanční, časovou a psychickou, nelze ale opomenout ani dopady na život podezřelého (resp. obviněného), které buď nelze dost dobře kvantifikovat, nebo u nichž je propojení s trestným činem v zásadě neprokazatelné (ztráta sociálních kontaktů, výpověď z pracovního poměru, ztráta vyhlídek na karierní postup apod.).

České soudy se shodují, že i v případech, kdy nebyl nepravdivým trestním oznámením spáchán žádný trestný čin, lze-li škodu nebo újmu kvantifikovat, není občanskoprávní odpovědnost vyloučena (např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 574/2006 ze dne 28. června 2006). Nejvyšší soud také dovodil, že ani odpovědnost státu za škodu nebo odpovědnost podle jiných právních předpisů možnost úspěchu v civilním řízení nevylučuje (např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 297/2009 ze dne 31. srpna 2011). Náhrada škody náleží i např. Policii České republiky, pokud jí v důsledku úmyslně podaných nepravdivých informací vznikla majetková škoda.

V nálezu sp. zn. III. ÚS 1017/15 ze dne 5. září 2017 pak Ústavní soud závěry Nejvyššího soudu potvrzuje a sám se vypořádává s případy, kdy je újma způsobena zneužitím institutu trestního oznámení. „Podání trestního oznámení může znamenat porušení právní povinnosti, a vést tak k občanskoprávní odpovědnosti oznamovatele. I subjektivní právo, či dokonce zákonem uložená oznamovací povinnost může totiž být zneužita k nelegitimnímu účelu a vykonána v občanskoprávních vztazích v rozporu s dobrými mravy nebo šikanózním způsobem, tedy porušením uložené právní povinnosti.

²²⁸ § 175 odst. 2-4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Byl by přitom nepřipustný stav, v němž je jednotlivec za takové situace nucen strpět újmu na svých právech v důsledku protiprávního jednání soukromé osoby, popř. orgánu veřejné moci, aniž by neměl zároveň právo na náhradu takovéto újmy podle míry podílu na jejím vzniku²²⁹.

Ústavní soud se přitom staví i proti tvrzením oznamovatelů, že o nepravdivosti jimi tvrzených skutečností nevěděli (přičemž nevědomost něčeho v zásadě před soudem dokázat nelze), protože by povinnost nahradit újmu potenciálním pachatelům v případech, kde se ukáže, že trestný čin spáchaný nebyl, narušovala právo občanů podávat trestní oznámení a obecně vedla k jejich zdrženlivosti v oznamování, což by se negativně odrazilo v úspěšnosti boje společnosti s kriminalitou. Z nálezu Ústavního soudu mj. vyplývá, že není žádoucí, aby osoby podávaly trestní oznámení na základě pouhých domněnek, protože je třeba, aby podezření oznamovatelů byla podložena informacemi, na jejichž základě se mohou v danou chvíli jevit přinejmenším jako „prošetřeníhodná“. Po oznamovateli se nevyžaduje, aby obstarával důkazy (to by ostatně bylo v rozporu s výše řečeným), zejména v případech, kdy oznamovatel není tím, kdo popisované události sám bezprostředně vlastními smysly vnímal, je třeba, aby podstoupil minimální úsilí za účelem jejich ověření (pokud např. o těchto událostech slyšel od někoho jiného, který jejich předání sám pouze zprostředkoval apod.).

²²⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1017/15 ze dne 5. září 2017.

4 Evropské právo trestní a policejní spolupráce

Jakákoli koordinace v oblasti trestního práva byla vždy velmi komplikovaná. Trestní stíhání osob a jejich trestání je jedním z projevů státní suverenity a značí právně-kulturní samostatnost. Spolupráce na poli trestního práva byla proto vždy výrazně opatrnější a obecně na nižší úrovni než v jiných právních odvětvích. Spolupráce bývá zpravidla bilaterální, v menším množství případů regionální (např. Rada Evropy) a na základní úrovni mezinárodní (OSN). Vytvoření jednotného mezinárodního systému trestního práva je však vyloučeno²³⁰.

Hovoříme-li o evropském trestním právu, můžeme tím mínit buď trestněprávní spolupráci v rámci Rady Evropy, nebo soubor norem vytvářený na půdě institucí Evropské unie. Akty, jimiž je trestní právo utvářeno v Radě Evropy, jsou převážně mezinárodní smlouvy, rezoluce a doporučení²³¹. Nelze zapomínat, že hlavním posláním této organizace je ochrana lidských práv a základních svobod, resp. právního státu a demokracie, pročež se vytvářená regulace týká především ochrany osob, proti nimž je trestní řízení vedeno. Pro trestní právo jsou významné zejména²³²:

1. Evropský výbor právní kooperace: zabývá se návrhy v oblasti veřejného (ale i soukromého) práva.
2. Evropský výbor pro trestněprávní problematiku: snaží se podporovat a harmonizovat společné akce týkající se trestního práva, včetně prevence a péče o odsouzené, zajišťuje přezkum trestněprávní politiky jednotlivých států, podporuje rozvoj výzkumu v oblasti kriminologie zasazováním se o mezinárodní spolupráci v oblasti, pořádáním konferencí nebo vytvářením specializovaných skupin, vykládá evropské úmluvy, zajišťuje spolupráci s Evropskou unií v zájmu zajišťování souladu právních norem, spolupracuje s výbory atd.
3. Stálý výbor pro bioetiku.
4. Stálý výbor pro lokální a regionální demokracii.

Evropské unii se budeme věnovat v následujících kapitolách podrobněji. Europeizace trestního práva se týká zejména trestního procesu, u trestního práva hmotného dochází ke sblížení pomaleji (z pochopitelných důvodů). Harmonizace fází trestního řízení (zvláště řízení přípravného) je důležitá pro posilování důvěry mezi

²³⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-7201-501-x, s. 67.

²³¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-7201-501-x, s. 67.

²³² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-7201-501-x, s. 67.

členskými právy co do ochrany práv obviněných a obětí trestných činů a další sblížení v oblasti justiční spolupráce (uznávání rozhodnutí, výkon nebo předávání)²³³.

4.1 Historické kořeny trestního práva v Evropské unii

Koordinace na poli trestního práva nebyla jedním z důvodů stojících na počátcích evropské integrace, zakládací smlouvy Evropských společenství problematiku justice nebo vnitřních věcí vůbec neřešily a první rámcová dohoda upravující bezpečnostní otázky, jež nebyly upraveny primárními smlouvami, pochází až z roku 1967. Postupně se však objevovala stále silnější potřeba určitého společného postupu proti některým trestným činům překračujícím státní hranice, pročež se i přes nedostatečný smluvní základ od 70. let rozvíjí určitá podoba neformální policejní spolupráce (tedy spolupráce mimo instituce Evropských společenství)²³⁴.

Roku 1971 je založen tzv. Bernský klub (Club de Berne), který sdružuje ředitele bezpečnostních služeb členských států (spolupráce se neúčastní Řecko, naopak se ale zapojuje Švýcarsko) a jehož cílem je především zajistit spolupráci zpravodajských služeb v boji proti terorismu. Jen o rok později byla založena Skupina Pompidou, jež sdružovala ministry a vysoké úředníky některých evropských zemí (nejprve sedmi, později až třinácti) za účelem boje proti drogové kriminalitě (další platformou byla od roku 1978 Skupina Quantico)²³⁵.

Roku 1975 je rozhodnutím Evropské rady dán vznik Skupiny TREVI (zkratka slov Terrorisme, Radicalisme, Extrémisme, Violence Internationale). TREVI představovalo systém víceúrovňových pracovních skupin reagujících na aktuální potřeby spolupráce v oblasti bezpečnosti; utvořily se celkem čtyři specializované skupiny: TREVI 1 (zabývající se terorismem), TREVI 2 (zajišťující školení a výměnu informací v souvislosti s právem a bezpečností), TREVI 3 (specializující se na boj proti organizovanému zločinu a obchodování s drogami) a TREVI 4 (také TREVI 92; která se zabývala problémy doprovázejícími odstranění hraničních kontrol po zavedení Schengenského systému). Přestože šlo o spolupráci zejména na úrovni ministrů a vysokých úředníků, vznik skupin byl neformální a smluvně neupraven (pročež byla

²³³ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 234-235.

²³⁴ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 126-139.

²³⁵ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 126-139.

i jejich kontrola značně omezená). Maastrichtskou smlouvou byla celá organizační struktura začleněna do tzv. třetího pilíře²³⁶.

Maastrichtská smlouva z roku 1993 zavádí systém tří pilířů, třetí pilíř přitom představuje právě spolupráci v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí. Jde však nadále pouze o spolupráci podle klasického mezinárodního práva veřejného, protože je pro přijímaná rozhodnutí vyžadována jednomyslná shoda všech států. Nové prvky do problematiky spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí zavedla následně Amsterodamská smlouva z roku 1999 (později rozvádí Vídeňský akční plán Rady a Komise). Významnou změnou je převod některých důležitých prvků ze třetího pilíře do komunitární kompetence, policejní a celní spolupráce však ve třetím pilíři zůstává, protože je tento okruh úkolů namísto nařízeními a směrnicemi nadále upravován pouze rámcovými rozhodnutími, rozhodnutími, úmluvami a společnými postoji. Významným integračním prvkem však je možnost závaznosti úmluv podle třetího pilíře alespoň těmi státy, které je ratifikovaly, pokud jejich počet dosáhne nejméně jedné poloviny (a to bez ohledu na stanovisko států ostatních). Evropské komisi se přiznává právo legislativní iniciativy i u třetího pilíře a ke všem úmluvám, rozhodnutím a rámcovým rozhodnutím se musí mít možnost vyjádřit Evropský parlament. Schengenským protokolem je pak zahrnuto schengenské *acquis* do práva Evropské unie. Významné je rovněž zavedení tzv. amsterodamského cíle (prostor svobody, bezpečnosti a práva)²³⁷.

Na nová ujednání ohledně spolupráce v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí (např. Tampere, 1999) navazuje tzv. Haagský program, jehož cílem má být posílení svobody, bezpečnosti a práva na území Evropské unie, akční plán k jeho provedení a plán Evropské unie k boji proti drogám (spolupráce v oblasti potírání trestné činnosti se orientuje zejména na terorismus a boj proti organizované trestné činnosti). Ke změnám dochází i v trestním právu: posiluje se koordinace v rámci trestního stíhání a dochází ke stanovení minimálních standardů v trestním právu procesním, ale i hmotném (týká se i trestů), v roce 2002 pak vstupuje do hry Eurojust (zakotven v Niceské smlouvě z roku 2003). Změny v přístupu k problematice se promítly i do primárního práva. Cíl úzké spolupráce v oblastech justice a vnitřních věcí je v článku 2 Smlouvy o Evropské unii nahrazen konceptem prostoru svobody, bezpečnosti a práva. Postupně se budují základy

²³⁶ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 126-139.

²³⁷ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 126-139.

tzv. Evropského justičního prostoru (v trestní oblasti dále posiluje mezinárodní spolupráci, přiřazuje k ní nové právní nástroje atd.; policejní spolupráce do něj však není zahrnuta)²³⁸.

Lisabonská smlouva zařadila zajišťování prostoru svobody, bezpečnosti a práva do pravomocí sdílených mezi Evropskou unií a členskými státy, oblast policejní a justiční spolupráce je jí přenesena do nové Smlouvy o fungování Evropské unie. Zároveň jsou propojeny dosud oddělené oblasti volného pohybu osob, vízové, azylové a imigrační politiky s policejní a justiční spoluprací ve věcech trestních, a to v hlavě V. Smlouvy o fungování Evropské unie pod označením „Prostor svobody, bezpečnosti a práva“. Podle článku 3 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy Unie poskytuje občanům prostor svobody, bezpečnosti a práva bez vnitřních hranic, který zaručuje volný pohyb osob ve spojení s opatřeními zaváděnými na ochranu vnějších hranic a souvisejícími s azylem, přistěhovalectvím nebo předcházením zločinnosti a jejím potíráním. Článek 67 Smlouvy o fungování Evropské unie zaručuje, že při dosahování tohoto cíle budou respektována základní práva, právní systémy a tradice jednotlivých států. Evropská unie na sebe bere úkol zajistit vysokou úroveň bezpečnosti prostřednictvím zavádění vhodných opatření zabezpečujících předcházení trestné činnosti, xenofobii a rasismu. Za tím účelem mají členské státy umožňovat spolupráci policejních, justičních nebo i jiných orgánů, uznávat soudní rozhodnutí ostatních členských států a sblížovat trestněprávní legislativu. Plněním tohoto úkolu Evropskou unií není však dotčena povinnost samotných členských států zajišťovat veřejný pořádek a udržovat vnitřní bezpečnost (čl. 72 Smlouvy o fungování Evropské unie, obdobně čl. 4 Smlouvy o Evropské unii, který hovoří o respektu k základním funkcím státu, mj. zajišťování veřejného pořádku nebo ochrany veřejné bezpečnosti). Jelikož je žádoucí, aby se tak dělo koordinovaně, umožňuje čl. 73 Smlouvy o fungování Evropské unie, aby členské státy mezi sebou spolupráci orgánů státních správ zodpovědných za zajišťování bezpečnosti posilovaly i bez přičinění orgánů Evropské unie²³⁹.

4.2 Policejní spolupráce ve věcech trestních

V oblasti policejní spolupráce lze řádným legislativním postupem přijímat opatření související s prací s příslušnými informacemi, jejich uchováváním a výměnou,

²³⁸ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 126-139.

²³⁹ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 144-148.

podporováním vzdělávání a výměny zaměstnanců, prostředků a výzkumu a společnými metodami sloužícími k odhalování závažné organizované trestné činnosti. Evropská rada může přijmout zvláštním legislativním postupem opatření upravující operativní spolupráci mezi policejními, celními a jinými donucovacími orgány (opět jednomyslně po získání stanoviska Evropského parlamentu)²⁴⁰.

Pro policejní spolupráci v Evropské unii je významný zejména Europol. Europol je organizací založenou za účelem podpory činnosti policejních orgánů a ostatních donucovacích orgánů států Evropské unie. Zprostředkovává jejich spolupráci v předcházení trestné činnosti týkající se alespoň dvou evropských států, boji proti terorismu a trestným činům dotýkajících se společných zájmů. Činnost, strukturu, fungování a úkoly Europolu určují Evropský parlament a Evropská rada řádným legislativním postupem (nařízením), přičemž lze takto upravit práci s informacemi a jejich výměnu a spolupráci, organizaci a vedení vyšetřování nebo provádění operativních akcí příslušnými orgány členských států ve spolupráci, společnými vyšetřovacími týmy nebo s Eurojustem²⁴¹.

Zmiňme se ještě krátce o Interpolu. Byť jeho působnost přesahuje hranice Evropské unie, tvoří důležitou složku policejní spolupráce mezi členskými státy. Označení Interpol je odvozeno od anglického názvu Mezinárodní organizace kriminální policie. Jde o mezivládní organizaci zabezpečující spolupráci policejních složek jejích členských států. Interpol byl založen roku 1923 (společně s Komisí mezinárodní kriminální policie sídlící ve Vídni, kde Československo bylo jedním ze zakládajících států). Jeho činnost byla sice v období II. světové války přerušena, v roce 1946 byla ale opět obnovena (sídlo se přesunulo do Paříže). Československo pak z organizace vystoupilo v roce 1952 v souvislosti s politickými změnami po II. světové válce a zpět se vrátilo až v roce 1990 (roku 1993 pak do něj vstupuje už samostatná Česká republika)²⁴².

Hlavními orgány jsou Valné shromáždění, které je orgánem nejvyšším, a Výkonný výbor, jenž je, jak název napovídá, orgánem výkonným. Interpol se zaměřuje

²⁴⁰ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

²⁴¹ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

²⁴² PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

především na drogy a kriminální organizace, finanční a high-tech zločiny, uprchlé pachatele, obchod s lidmi, korupci, veřejnou bezpečnost a terorismus²⁴³.

4.3 Justiční spolupráce ve věcech trestních

Justiční spolupráce v trestních věcech je Lisabonskou smlouvou upravena výrazně podrobněji a šířeji, než jak tomu bylo v původních člancích 31-34 Smlouvy o Evropské unii. Je třeba zajistit jednak vzájemné uznávání soudních rozhodnutí a jednak sblížit ve vybraných oblastech právní předpisy. Řádným legislativním postupem se budou přijímat opatření, jimiž se mají stanovovat pravidla nebo postupy pro zabezpečení uznávání soudních rozhodnutí, má předcházet příslušnosti soudů více členských států, rozvíjet vzdělávání soudců a zaměstnanců soudů a zjednodušovat spolupráce mezi justičními a jim podobnými orgány pro účely trestního řízení a výkonu rozhodnutí. Zároveň se stanovují minimální pravidla upravitelná směrnicí uznávání soudních rozhodnutí se týkajících, jsou jimi vzájemná přípustnost důkazů, práva osob v trestním řízení a obětí trestných činů a další aspekty předem přijaté Radou po udělení souhlasu Evropským parlamentem. Směrnice může stanovit minimální pravidla související s vymezením trestných činů a sankcí za ně ukládaných u mimořádně závažné trestné činnosti přesahující hranice členského státu z důvodu povahy nebo dopadu či při zvláštní potřebě postupovat společně (terorismus, obchod s lidmi, sexuální vykořisťování, obchod s drogami, praní špinavých peněz, korupce, padělání platebních prostředků, počítačová trestná činnost, organizovaná trestná činnost)²⁴⁴.

Pokud jakýkoli člen Evropské rady nabude dojmu, že návrh zasahuje do systému trestního soudnictví jeho členského státu, může požádat o pozastavení řádného legislativního postupu a zahájení zvláštního řízení, v jehož rámci se podnětem člena bude Rada zabývat. Pokud se nepodaří dohody dosáhnout, avšak alespoň devět států si přeje posílenou spolupráci v dané oblasti navázat, sdělí to Evropskému parlamentu, Radě a Komisi²⁴⁵.

Významnou roli v oblasti justiční spolupráce hrál již zmíněný Eurojust. Jeho cílem bylo podporovat spolupráci mezi orgány členských států pověřenými vedením vyšetřování a trestním stíháním závažných trestných činů v případě, že se týkají alespoň

²⁴³ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

²⁴⁴ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

²⁴⁵ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

dvou členských států a vyžaduje se, aby bylo trestní stíhání prováděno společně. Činnost Eurojustu se může týkat zahájení vyšetřování nebo navrhování zahájení trestního stíhání, pokud jde o trestná jednání proti finančním zájmům Evropské unie, dále koordinace trestního vyšetřování nebo stíhání v takových případech, posilování justiční spolupráce a řešení problémů spojených s příslušností a spolupráce s Evropskou soudní sítí. Eurojust sám však nemohl procesní úkony vykonávat ani vystupovat před soudy členských států²⁴⁶.

Lisabonská smlouva roli Eurojustu posiluje a zavádí možnost z něj vytvořit Úřad evropského veřejného žalobce, který bude bojovat proti trestným činům, jež poškozují a ohrožují finanční zájmy Evropské unie. K takovému kroku bylo zapotřebí souhlasu Evropského parlamentu a jednomyslného souhlasu Evropské rady²⁴⁷. Této možnosti bylo využito a od roku 2021 již úřad aktivně vystupuje i v České republice. Úřad evropského veřejného žalobce tak může nyní podávat před českými soudy ve svěřené oblasti obžaloby a sám před nimi vystupovat.

²⁴⁶ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

²⁴⁷ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6, s. 152-160.

5 Kriminologie a její význam

Jelikož tématem práce je mj. objasnit kriminologický význam oznamování trestných činů, je třeba věnovat samostatnou kapitolu kriminologii jako takové: objasnit, čím kriminologie je, co je předmětem jejího zkoumání, jak ke kriminalitě přistupuje nebo z jakých jejích poznatků můžeme čerpat.

5.1 Kriminologie jako věda

Výraz „kriminologie“ se skládá ze dvou slov: crimen (zločin) a logos (zde ve smyslu učení), kdybychom tedy měli kriminologii charakterizovat z hlediska etimologického, řekli bychom, že jde o učení o zločinu²⁴⁸. Abychom však byli schopni kriminologii správně charakterizovat a zařadit, je nejprve třeba vysvětlit význam některých výrazů, které jsou s kriminologií neodmyslitelně spojeny. Prvním z nich je kriminalita. Kriminalita (také zločinnost²⁴⁹) je sociálně patologický jev spočívající v zákonem zakázaných lidských jednáních, jejichž závažnost dosahuje natolik vysokého stupně, že společnost považuje za nezbytné je trestat: trestné činy (v závislosti na pojetí též přestupky; pro účely této práce však bude kriminalita zahrnovat pouze trestnou činnost); kriminalita může však zahrnovat i negativní jevy s takovým jednáním úzce související. Kriminalitu lze poznávat dvěma způsoby: fenomenologicky (tj. popisně) nebo etiologicky (tj. zkoumáním jejích příčin)²⁵⁰. Vědou, která kriminalitu zkoumá, je právě kriminologie²⁵¹, zatímco kriminalistika se zabývá vypracováváním účinných metod sloužících k odhalování nebo vyšetřování trestných činů a zpracováváním účinných metod její prevence²⁵².

Obsah pojmu kriminologie nemusí být za všech okolností stejný, do značné míry totiž závisí na způsobu, jakým je kriminalita vnímána. Je-li ke kriminalitě přistupováno z hlediska legálního, považujeme za ni jednání zakázaná trestním právem; hledíme-li na kriminalitu z pohledu sociologického, budou do ní spadat i některé patologické jevy, které s trestnou činností bezprostředně souvisejí. V každém případě se však jedná o empirickou společenskovední disciplínu zabývající se jak jednotlivci, tak

²⁴⁸ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 1.

²⁴⁹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 23.

²⁵⁰ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 25.

²⁵¹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 32.

²⁵² GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 27.

společnosti²⁵³. Hans-Joachim Schneider (*Einführung in die Kriminologie*, 1993) se domnívá, že kriminologie by měla věnovat pozornost především trestnímu zákonodárství, tedy jednáním zakázaným zákonem, kriminalitě, tedy páchání zákonem zakázaných činů, a trestní justici, tedy reakci společnosti. Pokud jde o pojem zakázaných jednání, zřejmě není třeba jej více přibližovat, pro účely kriminologie je však významné, z jakého důvodu je to či ono jednání zakázáno. Pro tyto potřeby se tradičně používá stále aktuální členění Raffaella Garofala (*Criminologia: studio sul delitto, sulle sue cause e sui mezzi di repressione*, 1885) na *delicta mala per se* (volně lze přeložit jako delikty špatné samy o sobě, česká právní nauka rovněž používá výrazu „přirozené zločiny“) a *delicta mere prohibita* (přeložitelná jako delikty pouze zakázané, resp. jednání pouze zakázaná; jde o jednání, jejichž zákaz je pouze otázkou konkrétní trestní politiky, např. příživnictví, vyvolání manželského rozvratu apod.)²⁵⁴.

Kriminologie se tradičně členila na etiologii zkoumající příčiny kriminality, fenomenologii zjišťující a popisující jevové podoby, klinickou kriminologii zkoumající osobnost pachatele, viktimologii a penologii. Z dnešního pohledu se však toto členění považuje spíše za překonané a zmíněné „podobory“ natolik provázané, že při kriminologických výzkumech mezi nimi nelze dost dobře rozlišovat. Vedle výše uvedených „podoborů“ se postupně kriminologie začala zabývat i kontrolou kriminality prováděnou prostřednictvím trestního soudnictví. Význam kriminologie je spíše než pro klasickou trestní represi významný pro prevenci kriminálních jevů. Kriminologie se proto mj. zabývá socializací občanů, příležitostmi k páchání trestných činů, oběťmi, adresáty prevence (primárně v rámci výchovy a osvěty, sekundárně u skupin potencionálních pachatelů trestných činů a jejich obětí a terciárně předcházením recidivě) a zkoumáním a doporučováním prvků restorativní justice (jejímž primárním cílem není pachatele potrestat, ale obnovit trestným činem narušené vztahy). Kriminologie samozřejmě neodmyslitelně souvisí s jinými obory, jako jsou soudní lékařství, forenzní psychologie a psychiatrie, sociální práce v trestním soudnictví, sociologie, vývojová psychologie a speciální pedagogika a matematika se statistikou²⁵⁵.

²⁵³ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 1.

²⁵⁴ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 3.

²⁵⁵ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 4-7.

5.1.1 Struktura kriminality

Ačkoli jsme mluvili o tom, že kriminologie může ke kriminalitě přistupovat různě, je zřejmé, že chceme-li kriminalitu kvantifikovat co nejpřesněji, je třeba zvolit hledisko legální, protože pro hledisko sociologické bychom nenašli jednotné parametry²⁵⁶.

Ukazateli kriminality jsou její rozsah (tj. údaje o množství trestných činů, které byly spáchány za určitou dobu na určitém území – bez zohlednění demografických jevů) a její úroveň (také intenzita; tj. relativní velikost kriminality)²⁵⁷. Kriminalita je zjišťována jednak vlastní činností policejních orgánů a jednak prostřednictvím oznámení osob a institucí²⁵⁸. U kriminality zjišťujeme zpravidla povahu trestného činu, vlastnosti pachatele a vlastnosti oběti. Podle závažnosti spáchaných trestných činů měříme tzv. tíži kriminality (podle výše trestních sazeb rozlišujeme kriminalitu závažnou a ostatní, tíži kriminality potom odpovídá jejich podíl) a jsme schopni určit její tendenci (resp. trend, tedy vývoj)²⁵⁹. Jelikož kriminální statistiky neodrážejí demografické vlivy (nárůst trestných činů může být důsledkem růstu počtu obyvatel), zjišťujeme rovněž tzv. intenzitu kriminality, která je zohledňuje²⁶⁰.

Skutečnou kriminalitu dělíme na registrovanou (také zjevnou) a latentní (také skrytou)²⁶¹; u latentní kriminality pak můžeme hovořit o tzv. temném čísle a tzv. šedém čísle kriminality. Temným číslem se zpravidla rozumí počet skutečně spáchaných trestných činů, které nejsou evidovány v oficiálních statistikách (lze se však setkat i s použitím tohoto výrazu v jiném smyslu: např. poměr zjištěné kriminality k registrované, celková kriminalita, počet nezjištěných trestných činů, počet registrovaných trestných činů, jejichž pachatele se nepodařilo zjistit, počet případů, v nichž nebyl pachatel stíhán za všechny jím spáchané trestné činy atd.). Šedým číslem se zpravidla rozumí počet pachatelů, kteří byli stíháni, avšak nebyli odsouzeni (nebo také počet zjištěných trestných činů, jejichž pachatel nebyl odhalen). Od latentní kriminality je třeba rozlišit tzv. latenci umělou. Umělá latence představuje část kriminality, která byla

²⁵⁶ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5, s. 46-50.

²⁵⁷ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 32.

²⁵⁸ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 34-37.

²⁵⁹ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 33-34.

²⁶⁰ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 123-125.

²⁶¹ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 34-37.

policejními orgány zjištěna, avšak v oficiálních statistikách nefiguruje²⁶². Nutno poznamenat, že statistiky nám zprostředkovávají pouze informace o kriminalitě registrované (zjevné), zatímco stav tzv. kriminality latentní můžeme pouze odhadovat.

Na míru latentní kriminality mají vliv intenzita kontroly (formální, ale i neformální), tolerance obětí trestných činů, úroveň znalosti práva občany²⁶³, obtížnost odhalování a zábrany k oznamování některých trestných činů²⁶⁴; určitá míra latence se však vyskytuje u všech trestných činů, byť se u jednotlivých deliktů různí (vyšší míra bývá běžná např. u domácího násilí, trestných činů mezi členy jedné rodiny motivovaných sexuálně, zneužívání dětí, organizované trestné činnosti, kriminality hospodářské a drogové; vyšší latenci se rovněž obecně vyznačují méně závažné majetkové trestné činy a trestné činy nedokonané)²⁶⁵.

Porovnávat jakýmkoli způsobem kriminalitu registrovanou a latentní je velmi obtížné, jelikož o posledně řečené máme jen velmi omezené informace. Obecně platí, že roste-li kriminalita skutečná, roste i pravděpodobnost růstu kriminality registrované. Víme také, že přinejmenším ve velkých městech se základní charakteristiky kriminality latentní s tou registrovanou do značné míry překrývají. Vysoká míra latentní kriminality (zejména méně závažné) se vyskytuje u osob mladších 18 let, naopak případy kriminality závažné nebo recidivní bývají u mladistvých zpravidla objasněny. Pokud jde o pachatele, předpokládá se, že (stejně jako v případě kriminality registrované, ale u kriminality latentní v menší míře) jsou jimi častěji muži²⁶⁶. Je sice pravdou, že se muži obecně chovají více kriminálně, zároveň však platí, že tito bývají ze strany orgánů činných v trestním řízení více kriminalizováni, tj. odhaleni a odsouzeni²⁶⁷.

Přestože se v minulosti objevovaly názory, že mezi kriminalitou registrovanou a kriminalitou latentní existuje pevný vztah, tento závěr byl zpochybněn výzkumy obětí trestných činů. Stejně tak byl zpochybněn názor, že skutečná kriminalita se v zásadě nemění, pročež růst kriminality registrované znamená automaticky pokles kriminality

²⁶² VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 125-130.

²⁶³ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 37-38.

²⁶⁴ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5, s. 46-50.

²⁶⁵ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 125-130.

²⁶⁶ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 125-130.

²⁶⁷ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 105.

latentní (a naopak); bylo prokázáno, že na páchání trestné činnosti má vliv velké množství faktorů (i např. míra osvětlení ulic apod.), čímž je tzv. sčítací vztah vyloučen. Přestože se předpokládá, že určitý vztah tu je, dosud se jej nepodařilo odhalit (mj. proto, že všechny průzkumy, které máme k dispozici, přiznávají výraznou statistickou chybu, protože jsou pro tyto účely málo spolehlivé)²⁶⁸.

Významným zdrojem informací jsou pro zájemce o znalost struktury kriminality především oficiální kriminální statistiky vytvářené institucemi kriminalitu nějakým způsobem kontrolujícími (zejména statistiky policie, soudů a státních zastupitelství a statistiky vězeňské). Tyto oficiální údaje však zpravidla bývají deformovány některými vlivy a zájmy, jakými jsou např. obraz registrované kriminality, již výše popsaná umělá latence zaviněná nesprávným právním posouzením, nechutí se určitými trestnými činy zabývat nebo korupcí, demografické vlivy, změny v trestním zákonodárství, amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky, změny v trestní politice státu, změny v metodikách, chyby ve vykazování, časová prodleva mezi činem a jeho zaevidováním²⁶⁹, zaměření policie na některá místa nebo skupiny osob, omyly a záměrné uvádění nesprávných údajů²⁷⁰.

Pokud jde o dlouhodobý vývoj kriminality na území České republiky, je třeba podotknout, že po přibližně dvacetileté stagnaci kriminalita poměrně strmě narůstá v devadesátých letech 20. století (přibližně až do roku 1994). Výrazný nárůst zaznamenává zejména kriminalita majetková (z přibližně půl miliardy na desítky miliard Kč)²⁷¹. Jako důvody se uvádějí zejména omezení možnosti kontroly obyvatel v důsledku posílení lidských práv po přechodu k demokratické formě vlády v roce 1989, rozvoj tržní ekonomiky a rozevírání sociálních nůžek, vliv dřívějšího režimu na hodnoty obyvatelstva (oslabování úcty k cizímu vlastnictví, vše patří všem, „kdo nekrade, okrádá rodinu“ apod.), otevření hranic a nárůst migrace obyvatelstva, amnestie v devadesátých letech, složitost srovnávání s dřívějšími statistikami, legislativní změny (nové trestné činy hospodářské a majetkové kriminality, zvýšení ochrany životního prostředí, posílení boje

²⁶⁸ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 125-130.

²⁶⁹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 37-38.

²⁷⁰ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 134-136.

²⁷¹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 41-46.

s organizovanou trestnou činností, extremismem a drogami)²⁷², devalvace hodnot a pokles neformální sociální kontroly, snižování citlivosti občanů ke kriminalitě a dospívání silných ročníků sedmdesátých let²⁷³ (jen některé z pravděpodobných důvodů). Kromě růstu kriminality je v devadesátých letech zaznamenáván pokles v objasňování trestných činů, který je důsledkem jednak destabilizace orgánů činných v trestním řízení (personální obměny, změny v pracovních postupech, změny v zákonech apod.), nízké ochoty oznamovat (daná nedůvěrou v orgány činné v trestním řízení vypěstovanou za předchozího režimu), nedostatků a nestability práva a omezené kapacity těchto orgánů²⁷⁴.

Od roku 1994 se česká společnost celkově stabilizuje a statistiky se ustalují (byť toto zastavení růstu může být ovlivněno i změnou hranice škody nikoli nepatrné u majetkových trestných činů z 1 000 Kč na 2 000 Kč, v roce 2002 zvýšení této hranice na 5 000 Kč sice žádný znatelný dopad na vývoj kriminality nemělo, důvodem však může být skutečnost, že hranice 2 000 Kč již dlouhou dobu neodpovídala poměrům té doby, protože se většinová část majetkové kriminality už nad touto zvýšenou hranicí pohybovala dříve), u trestných činů trvale pozorovaných však ke změnám nedochází (vraždy apod.). Pokud jde o strukturu kriminality z pohledu pachatele, tvoří nadpoloviční většinu stíhaných osoby do 30 let a podíl žen na nich má zvyšující se tendenci²⁷⁵. Z provedených průzkumů dále vyplývá, že obyvatelé východoevropských hlavních měst bývalých socialistických států se v mnohem vyšší míře musejí potýkat s majetkovou kriminalitou, rovněž výskyt korupce je v těchto státech výrazně nad evropským průměrem²⁷⁶.

5.1.2 Metody zjišťování latentní kriminality

Jak již bylo naznačeno výše, získávání informací o latentní kriminalitě je značně komplikované. Mít o ní určitou představu je však pro boj s kriminalitou obecně důležité. Jelikož latentní kriminalita je taková kriminalita, o níž se policejní orgány nedozvědí, je množství zdrojů informací o ní poněkud omezené a zjišťování takových dat vyžaduje aktivní a cílenou činnost. Mezi nejvýznamnější prameny informací řadíme výzkumy

²⁷² VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 140-146.

²⁷³ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 41-46.

²⁷⁴ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 140-146.

²⁷⁵ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 140-146.

²⁷⁶ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 168-169.

obětí (viktimitizační výzkumy²⁷⁷), výzkumy pachatelů, výzkumy třetích osob (někdy též výzkumy informátorů²⁷⁸), experimenty (jde o simulace, během nichž se zjišťuje, zda bude pachatel odhalen²⁷⁹), expertní šetření, zúčastněné pozorování, odhady s pomocí matematického modelování a data o kriminalitě registrované²⁸⁰.

Výsledky těchto výzkumů jsou jen velmi přibližné a osoby výzkum provádějící se musejí potýkat s mnohými problémy. Výzkumy obětí narážejí mimo metodologických chyb na nedostatečnou důvěru respondentů, protože informace jimi podávané mohou být výrazně zkreslené. Pravdivost těchto výzkumů vychází ze subjektivních dojmů a představ obětí. Je proto obvyklé, že tyto uvedou více trestných činů, než ke kterým skutečně došlo, byť tak většinou činí nevědomky (nevědomé zveličování), nebo naopak oběť neuvede všechny trestné činy (např. z důvodu nedostatečné znalosti právních předpisů). Kromě toho sebraná data mohou být zkreslena stereotypními představami obětí o kriminalitě nebo pachatelích. Nevýhodou těchto výzkumů je, že neumožňují sběr informací o všech trestných činech a o některých to umožňují jen omezeně, což může získané výsledky od reality vzdalovat²⁸¹.

Výzkumy pachatelů (tzv. self-reporty) spočívají v anonymním průzkumu veřejnosti, v jehož rámci jsou respondenti žádáni, aby sami uvedli, jakých trestných činů se dopustili. Kromě metodologických nedostatků naráží tyto výzkumy na (ne)pravdivost informací poskytnutých respondenty. Zatímco někteří respondenti své trestné činy zaprou, protože se i přes deklarovanou anonymitu obávají, že by se pravdivým zodpovězením otázek mohli usvědčit, jiní se záměrným uváděním trestných činů, jichž se ve skutečnosti nedopustili, stylizují do nejrůznějších rolí. Tyto výzkumy jsou prováděny jen na omezeném vzorku populace, což se zpravidla na pravdivosti závěru negativně odrazí (zejména u méně obvyklých trestných činů; např. výzkum je prováděn na 1 000 osobách, přičemž žádnou z nich není vrah, jelikož vražda je méně obvyklým

²⁷⁷ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 34-37.

²⁷⁸ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 34-37.

²⁷⁹ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 34-37.

²⁸⁰ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 136-140.

²⁸¹ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 136-140.

trestným činem, pročež lze na základě výzkumu dojít k závěru, že k vraždám nedochází)²⁸².

5.1.3 Mezinárodní srovnání kriminality

Srovnávání statistik kriminality mezi jednotlivými státy je velmi obtížné. Na vývoj kriminality a tvorbu statistik v tom kterém státu má vliv mnoho faktorů, jako např. ochota trestné činy oznamovat, efektivita orgánů činných v trestním řízení, metodika, odlišnosti v „obecném“ trestním právu hmotném (některé státy např. neznají pokračování v trestném činu) a samozřejmě odlišnosti jednotlivých skutkových podstat trestných činů, což bývá důsledkem hospodářských, sociálních, kulturních i správních odlišností²⁸³.

Přestože si to obyvatelé České republiky zpravidla nemyslí, žijí v jednom z nejbezpečnějších států na světě²⁸⁴. Pokud jde o zbytek světa, byli jsme schopni na základě porovnání dat jednotlivých států učinit (i navzdory obtížnosti jejich porovnávání) některé obecné poznatky. Nejnížší kriminalitu bychom našli v arabských zemích a státech západní Evropy, střední zatížení kriminalitou se vyskytuje u států východní Evropy a Severní Ameriky, nejvýraznějšího stupně dosahuje kriminalita ve státech Afriky a Latinské Ameriky. V letech 1990-1994 byl celosvětově zaznamenán nárůst kriminality. Krádeže tvoří přibližně 70 % současné kriminality, z nich 20 % tvoří krádeže vloupáním, naopak násilné trestné činy jsou méně obvyklé, u ublížení na zdraví je to přibližně 7 %, u loupeží 6 %, tato čísla se však mění světadíl od světadílu i země od země. Nejvíce loupeží bývá spácháno v zemích Latinské Ameriky, následuje Severní Amerika, výrazně méně v zemích západní a východní Evropy, nejlepších výsledků dosahují státy arabské. Kriminalita je rozšířenější ve větších městech. Počet majetkových trestných činů se zabezpečením majetku klesá, pročež je takových činů méně pácháno ve vyspělých zemích, zatímco jejich počet v zemích rozvojových roste. Korupce je vysoká především ve státech Latinské Ameriky, Afriky a Asie, v o něco menší míře se vyskytuje ve východní Evropě, nejnížší je pak v Severní Americe a Evropě západní. Neplatí, že důsledkem ekonomického růstu je pokles kriminality. Občané jsou ochotnější oznamovat trestné činy v zemích Severní Ameriky a západní Evropy, méně ochotní jsou v Africe a východní Evropě, nejméně v Asii a Latinské Americe. Obyvatelé vyspělých států jsou

²⁸² VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 136-140.

²⁸³ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 150.

²⁸⁴ GRIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 50.

s prací policie spokojenější než obyvatelé rozvojových zemí²⁸⁵. Ve všech zemích střední a východní Evropy procházejících transformací (včetně území bývalé NDR) došlo po roce 1989 k výraznému nárůstu registrovaných trestných činů. Tyto státy se rovněž vyznačují menší ochotou trestné činy oznamovat. Z viktimizačních výzkumů vyplývá, že střední a východní Evropa jsou oblastmi vysoce zatíženými kriminalitou (je však možné, že respondenti byli ovlivněni vysokou mediální pozorností kriminalitě věnované)²⁸⁶.

5.2 Význam trestního oznámení v kriminologii

Trestní oznámení jsou zdaleka nejčastějším způsobem, jímž se policie o spáchaných trestných činech dozvídá, proto má ochota obyvatel trestné činy oznamovat významný vliv na boj s kriminalitou (vlastní činností zjistí policie pouze 2-5 % trestných činů, v závislosti na druhu až 10 %²⁸⁷; např. v roce 2001 bylo v České republice 72,9 % všech registrovaných trestných činů oznámeno: 79,3 % v případě násilné kriminality, 70,4 % u majetkové kriminality, 62,4 % u kriminality mravnostní a 16,8 % v případě kriminality hospodářské²⁸⁸). Oznamovatel je tedy hlavním aktérem, který svým rozhodnutím jednat či nejednat ovlivňuje strukturu, stav a dynamiku registrované kriminality, přesto podle průzkumu provedeného v roce 1996 Institutem pro výzkum veřejného mínění by jen 54 % respondentů oznámilo trestný čin, jehož byli obětí. Jako důvody pro oznámení respondenti nejčastěji uváděli důvody materiální (aby policie získala zpět jejich majetek, nárok na pojistné plnění apod.). Naopak nejčastějším důvodem neoznámení byl dojem, že by policie stejně případ nevyřešila nebo by se jím vůbec nezabývala²⁸⁹.

Výzkumem provedeným roku 1996 Institutem pro kriminologii a sociální prevenci bylo zjištěno, že z obětí trestných činů jich tento oznámilo podle druhu činu 23-93 %. I v jiných státech se však policie musí s neochotou oznamovat trestné činy potýkat, např. v USA (obdobně ale i ve Velké Británii, Austrálii a Kanadě) bývá oznamováno jen okolo 35 % všech závažných trestných činů²⁹⁰.

²⁸⁵ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 151-152.

²⁸⁶ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 154.

²⁸⁷ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 125-130.

²⁸⁸ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5, s. 46-50.

²⁸⁹ GRÍVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 37-38.

²⁹⁰ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 125-130.

Častěji jsou obecně oznamovány závažnější trestné činy než trestné činy méně závažné, množství oznamovaných závažných trestných činů však závisí do značné míře na jejich povaze: více jsou oznamovány trestné činy, jimiž byla způsobena velká škoda nebo zranění vyžadující lékařské ošetření, vůbec nejvíce jsou oznamovány vraždy. Důvodem pro neoznamování zpravidla bývá, že oběť pokládá celý incident za osobní věc nebo nemá dojem, že by do jejích práv bylo zasaženo natolik, aby bylo třeba věc oznámit, případně se bojí pachatele. Vliv na oznamování mívají důvěra v policii nebo strach z přístupu jejích příslušníků²⁹¹ (podle zkušeností Bílého kruhu bezpečí vzrostl za deset let počet neoznamovaných trestných činů z 20 % na 40 % právě z důvodu strachu z druhé ztráty kontroly: oběti nemohou ovlivnit způsob, jakým s nimi bude komunikováno; k první ztrátě kontroly dochází v okamžiku, kdy jsou trestným činem poškozeny²⁹²), charakteristiky trestného činu a jeho pachatele, vztah mezi obětí a pachatelem, charakterové rysy oběti a její pocit ohrožení kriminalitou²⁹³.

Obecně lze shrnout, že efektivita orgánů činných v trestním řízení, důvěra občanů v ně, ochota trestné činy oznamovat, registrovaná a latentní kriminalita a představa potenciálního pachatele o riziku odhalení jsou propojené nádoby: množství zjištěných pachatelů má vliv na důvěru obyvatel v orgány činné v trestním řízení, přirozeně se zvyšuje jejich ochota oznamovat trestné činy, čímž dojde k přesunu části kriminality latentní do kriminality registrované a zvyšuje se množství objasněných trestných činů, čímž jsou ovlivňovány představy potenciálních pachatelů o pravděpodobnosti jejich dopadení a rozhodování o tom, zda trestný čin nakonec spáchají. Počet spáchaných trestných činů klesá²⁹⁴.

5.2.1 Nejčastěji oznamované trestné činy a důvody pro oznamování

International Crime Victims Survey uvádí, že na četnost oznamování trestných činů má mj. vliv i typ spáchaného trestného činu. Nejčastěji oznamovanými trestnými činy bývají tradičně trestné činy majetkové, oběti jsou přitom hnány k oznamování materiálními motivy (nalezení ukradeného majetku). Až 89,1 % obětí krádeže motocyklu, mopedu nebo skútru trestný čin oznámilo, krádež automobilu je oznámena 87,8 % obětí. Následují

²⁹¹ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 46-50.

²⁹² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. 1. vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-4849-8, s. 20.

²⁹³ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5, s. 46-50.

²⁹⁴ VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3, s. 46-50.

vloupání do chat a chalup (83,9 %), vloupání do obydlí (76,7 %), loupežná přepadení (65,2 %), krádeže jízdních kol (64,3 %), krádeže věcí v autě (63,2 %), krádeže osobního majetku (38,7 %), nejméně se pak oznamují fyzická napadení nebo vyhrožování násilím (26,5 %) a sexuálně motivované trestné činy (21,8 %) ²⁹⁵; čísla potvrzují i jiné výzkumy, vizte např. Jan van Dijk, John van Kesteren a Paul Smit ²⁹⁶.

5.3 Vnímání kriminality veřejností a důvěra v orgány činné v trestním řízení

Neuvažujeme-li vlastní zkušenosti občanů České republiky, získává převážná většina informace o kriminalitě z masových médií. Podle průzkumu prováděného v České republice je zločin tématem, o němž respondenti v rámci zpravodajství projevují největší zájem: až 30 % respondentů uvedlo, že se o zločinnost „velmi“ zajímá (zločin následuje zdravotnictví s 29 % a sport s 27 %). Zločinnost je také tématem přibližně čtvrtiny až třetiny veškerých románů, rozeznatelný kriminální prvek obsahuje přibližně polovina filmové produkce, pětinu filmů tvoří snímky čistě kriminální, této tematice se věnuje přibližně čtvrtina programů televizního vysílání. Tak velké zastoupení zločinu v audiovizuální a literární produkci není náhodou: na vině je zájem a poptávka veřejnosti ²⁹⁷.

Problematika informování o zločinu médii je nasnadě: média, která jsou hnána snahou maximalizovat svůj zisk, informují o událostech a způsobem, jež mají největší potenciál přitáhnout konzumenty, ačkoli tak výrazným způsobem zkreslují představu veřejnosti o zločinu. Jason Ditton a James Duffy provedli na počátku osmdesátých let 20. století analýzu obsahu zpravodajství šesti skotských deníků a porovnávali je s místními policejními statistikami. V rámci této analýzy zjistili, že se ve zpravodajství informovalo o násilných zločinech a trestných činech sexuální povahy zcela neúměrně jejich skutečnému výskytu. Zatímco tyto trestné činy tvořily 2,4 % všech spáchaných trestných činů, bylo jim věnováno 45,8 % mediálního prostoru. Je zřejmé, že média dávají přednost událostem, které konzumenty zaujmou, čímž vytvářejí u veřejnosti představu,

²⁹⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status obětí a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. 1. vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-4849-8, s. 20.

²⁹⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status obětí a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. 1. vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-4849-8, s. 20.

²⁹⁷ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 32-41.

že jde o incidenty zcela běžné, zatímco ze statistického hlediska jde o naprosté výjimky (typicky vraždy se sexuálním pozadím, případy postrádající racionální motiv atd.)²⁹⁸.

Yvonne Jewkesová v roce 2004 vypočítává několik faktorů, které jsou pro způsob informování masovými médii o zločinu charakteristické²⁹⁹:

1. Zjednodušování: pozornost publika by neměla být přetěžována, cílem je vzbudit rozhořčení konzumentů, jelikož tím roste i jejich zájem o zprostředkovanou zprávu. Konzumentovi je nabízen předpřipravený názor, který má tento pouze převzít, založený na odporu k pachateli. Informace mají být líčeny barvitě a dramaticky, ze zprávy má jasně vyplynout, kdo je dobrý a kdo zlý, kdo je oběť a kdo viník.
2. Personifikace a individualismus: příběhy „o lidech“ mají vyšší šanci zaujmout konzumenta než příběhy např. „o institucích“. Pachatelé jsou vyobrazováni jako impulzivní necivilizovaní agresori jednající iracionálně.
3. Riziko a ohrožení: média využívají posedlost veřejnosti rizikem. Přestože většinu vražd spáchají osoby pachateli velmi dobře známé (typicky manžel/manželka), média se snaží o těchto zločinech informovat způsobem vzbuzujícím dojem nepředvídatelnosti, náhodnosti a nesmyslnosti. Konzument má nabýt dojmu, že se může obětí vraždy stát kdykoli a kdekoli. Média kladou do opozice bezpečnost domova k nebezpečnosti temné ulice, byť jde o pojetí podle policejních statistik falešné. Tento způsob informování o násilných zločinech je často podporován i politickou reprezentací, pro niž je z hlediska zachování volebního potenciálu výhodnější bojovat s kriminalitou investicí do průmyslových kamer spíše než šířením osvěty o realitě domácího násilí a nabourávat tak tradiční představu veřejnosti o bezpečnosti (domov). Cílem je sdělit veřejnosti přesně to, co chce slyšet.
4. Násilí a sex.
5. Celebrity a osobnosti.
6. Prostorová a kulturní blízkost: konzumenta mají větší šanci zaujmout trestné činy, které se jej dotýkají (sousedství, oběť stejné sociální vrstvy apod.). Čím bližší zprávy konzumentovi jsou, tím menší závažnost činu je vyžadována (pozornost

²⁹⁸ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 32-41.

²⁹⁹ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 32-41.

obyvatel malého města strhne zpráva o posprejované zdi, na celostátní úrovni však taková zpráva nemá šanci publikum zaujmout).

7. Poutavá vizuální prezentace.

8. Děti a mládež: je již lhostejné, zda jde o pachatele nebo oběť.

V souvislosti s popsanou problematikou informování se zmiňme ještě krátce o tzv. morální panice. Termín morální panika označuje situaci, kdy společnost nabývá z důvodu zavádějícího způsobu informování médií o určité sociální skupině falešný dojem o její nebezpečnosti. Základem vzniku tohoto fenoménu je snadno rozpoznatelná a od většinové společnosti se odlišující skupina (oblečením, poslechem hudebního stylu atd.), jejíž příslušník spáchá trestný čin, o němž média informují. Pokud zpráva konzumenty zaujme, začnou se média na podobné případy zaměřovat a tuto skupinu zobrazovat jako do jisté míry problémovou, její příslušníci jsou spojováni s dalšími podobnými zločiny, v důsledku čehož si společnost začíná vytvářet o této skupině předsudky. Skupina je vnímána negativně a společnost se vůči ní vymezuje. Informace o nebezpečnosti skupiny se objevují ve všech médiích, veřejnost získává dojem, že nebezpečí je všudypřítomné, cítí ohrožení a domáhá se přijetí tvrdých opatření. Členové skupiny jsou společností odmítáni, začínají se jako skupina uzavírat do sebe, aby byli schopni lépe čelit útokům okolí, čímž jen posilují dojem veřejnosti o jejich jinakosti, polarizace se stupňuje³⁰⁰.

Přestože kriminalita klesá, bývá o ní médií stále více informováno, pročež konzument nabývá dojmu, že naopak roste. Důsledkem je pak i negativní hodnocení činnosti orgánů činných v trestním řízení. Je poněkud paradoxní, že přestože se veřejnost o zločin zajímá, její představa o kriminalitě nebo činnosti orgánů činných v trestním řízení je malá a značně nepřesná. Jako příklad si uvedme představu veřejnosti o práci státního zastupitelství. Provedeme-li výzkum, zjistíme, že většina společnosti s prací státních zastupitelství není spokojena. Zároveň ale zjistíme, že jen velmi malá část dotázaných bude schopna uspokojivě popsat, čím se vlastně státní zástupci zabývají. Jistě není třeba na absurditu takového závěru zvlášť upozorňovat. Ve stejném duchu si povšimněme volání veřejnosti po zpřísnování trestů (např. pro pachatele trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti). Byť se většina české společnosti domnívá, že je systém trestů v České republice příliš mírný, většina občanů nemá o výši trestů nejmenší ponětí. Průzkumy prováděné v zahraničí ukazují, že mají-li lidé výši trestu

³⁰⁰ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 42-45.

odhadnout, pohybují se tyto odhady zpravidla hluboko pod dolními hranicemi stanovenými trestněprávními předpisy³⁰¹.

Informace a průzkumy, které máme k dispozici, prozrazují, že lidé mají o orgánech činných v trestním řízení obecně velmi zkreslené představy, v jejichž důsledku je vnímají negativněji, než by tomu bylo v případě, kdy by měli k dispozici objektivní data. Průzkum, který byl prováděn ve Velké Británii v roce 2004, potvrdil, že lidé, jimž byly předloženy objektivní informace o stavu kriminality a činnosti orgánů činných v trestním řízení, hodnotili tyto mnohem příznivěji. Je rovněž problémem, že veřejnosti často chybí osobní zkušenost. Zatímco v případě školství nebo zdravotnictví mají občané zpravidla možnost osobního kontaktu, který negativní efekt zpravodajství narovnává, s orgány činnými v trestním řízení přijde veřejnost do styku spíše výjimečně. Pokud se tak stane, bývá to spojeno s negativními emocemi³⁰².

³⁰¹ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 45-47.

³⁰² TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 45-47.

6 Orientace ve statistikách, jejich interpretace a limity

Jelikož významnou částí této práce je analýza a interpretace statistik, je na místě věnovat několik slov jejich interpretaci, vysvětlení jejich limitů a omezení výpovědní hodnoty. Je také vhodné poukázat na časté omyly, jichž se lidé při čtení statistik dopouštějí. Detailněji se budeme věnovat statistikám demografickým a kriminálním, jelikož právě ty budou předmětem zkoumání této práce především.

6.1 Základní interpretační zásady a limity statistických údajů

Smyslem této podkapitoly je seznámit čtenáře s některými nejdůležitějšími zásadami interpretace statistických údajů a upozornit na určitou zkratkovitost a nejčastější chyby, k nimž často dochází a jež mohou vést k zavádějícím nebo zcela nesprávným závěrům. Nejprve ale pojďme stručně shrnout, co statistika je a čím se zabývá.

Statistika je obor, který sbírá, analyzuje a interpretuje údaje poskytované buď povinně na základě zákona, nebo dobrovolně. V případě zprvu řečených jsou údaje poskytovány v předepsaných lhůtách tzv. zpravodajskými jednotkami, tedy fyzickými a právníckými osobami majícími povinnost tyto poskytnout (tzv. zpravodajskou povinnost). Tyto údaje se k oprávněnému subjektu dostanou na nosičích informací, a to buď písemných (zpravidla půjde o statistické výkazy, předepsané formuláře, různé dotazníky atd.), nebo elektronických. Mezi statistická šetření však spadají i šetření dobrovolná (např. průzkum veřejného mínění, anketa). Údaje v nich jsou poskytovány dobrovolně, a nikoli na základě zpravodajské povinnosti³⁰³. Jde tedy zásadně o jevy hromadné, přičemž cílem statistického šetření je zjistit mezi jednotlivými úkazy vztahy, pravidla nebo souvislosti³⁰⁴.

Statistická zjišťování mohou být prováděna buď vyčerpávajícím způsobem, nebo výběrově (náhodným nebo záměrným výběrem). Zjišťování mohou být pravidelná nebo nepravidelná, mohou mít formu soupisu (sčítání a cenzy), anket, průzkumů nebo monografických šetření³⁰⁵. Statistiky prováděné v dnešní době (zejména ty sociální a ekonomické) vycházejí ze šetření výběrových, dále určitých předpokladů a stálých postupů (algoritmů), jelikož takový průzkum zatěžuje respondenty méně a výsledek bývá rychle dostupný. Zároveň jsou získaná čísla nutně nepřesná, protože je třeba počítat

³⁰³ MACEK, Jan. *Ekonomická a sociální statistika*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-642-4, s. 7-9.

³⁰⁴ KOŠTÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 10-11.

³⁰⁵ MACEK, Jan. *Ekonomická a sociální statistika*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-642-4, s. 7-9, 12.

s určitou statistickou chybou (je zde jistý kompromis mezi rychlým poskytnutím dat, přesností a detailností). Pro účely, pro něž je obvykle statistika zpracovávána, bývá však takový výsledek plně postačující, jelikož smyslem statistiky není poskytnout přesné údaje, ale provést srovnání, určit vývoj a odhalit změny. Ačkoli bývají statistiky často používány k podpoření určitých tvrzení, nutno podotknout, že informační hodnota takových údajů bývá zpravidla velmi nízká. Pro správnou interpretaci statistiky je třeba mít k dispozici zejména kontext (ale i některé další údaje, např. jakým způsobem byla data sebrána apod.). Potřebná data v oněch případech zpravidla chybí, protože obvykle nelze ani spolehlivě říci, zda daná statistika tvrzení skutečně podporuje³⁰⁶.

Prvním problémem, jímž bychom se měli zabývat, je tzv. problém adekvácní. Sociální statistika využívá různých ukazatelů, aby zachytila určitý jev. Zvolený statistický ukazatel však musí být vhodný a jev skutečně postihovat. Pokud např. roste množství podaných trestních oznámení, mohli bychom snadno nabýt dojmu, že roste i kriminalita. To však nemusí být vůbec pravda, jelikož příčinou zvyšujícího se počtu oznamovatelů mohou být jiné skutečnosti (např. vyšší důvěra veřejnosti v policii)³⁰⁷. S tím úzce souvisí jeden z častých omylů: hledání souvislostí na základě získaných dat, a nikoli věcné souvislosti. Pokud se dvě křivky chovají podobně, není těžké nabýt dojmu, že jsou na sebe sledované jevy přímo navázané. Takový závěr by však byl ukvapený. Nebudeme-li se zabývat možností, že jde o náhodu, je velmi dobře možné, že oba tyto jevy jsou navázané na jiný a tentýž jev, v důsledku čehož grafické (nebo numerické) zachycení vykazuje podobné trendy, přestože mezi sledovanými jevy žádná věcná souvislost není. Uveďme si opět příklad. Za stejné období je zaznamenán strmý pokles trestných činů krádeže i poškození cizí věci, ačkoli do té doby byl počet případů trvale na vzestupu. Na základě této informace bychom mohli dojít k závěru, že mezi těmito trestnými činy existuje souvislost, kterou budeme marně hledat. Nakonec se ukáže, že množství případů spáchání obou trestných činů pokleslo v důsledku instalace několika průmyslových kamer v problémových částech města. Obdobných chyb se můžeme dopustit, pokud dva jevy na základě podobného chování považujeme za příčinu a následek nebo pokud

³⁰⁶ KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 10-11.

³⁰⁷ KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 14-15.

používáme k popisu určitého jevu ukazatel, který o něm vypovídá nepřímo, aniž si všimneme, že se tato vazba přeruší³⁰⁸.

Snažíme-li se porozumět sebraným datům, je třeba se zabývat otázkou, zda zkoumaná populace je reprezentativní a zda nedochází k nepřijatelnému vychýlení. Pokud např. vyhodnocujeme údaje získané od obětí trestných činů, nemůžeme taková čísla aplikovat na celou společnost. Oběti trestného činu jsou specifickou skupinou se svými vlastními charakteristikami a údaje o nich zjištěné lze aplikovat pouze na ně³⁰⁹.

Pokud jde o srovnání v různých časech a místech, je třeba při zprvu řečených zohlednit případnou změnu ukazatelů a buď provést přepočet, nebo posoudit možnost porovnání těchto údajů a na příslušná omezení upozornit. Srovnání údajů na mezinárodní úrovni je obtížné. Porovnávat lze jen některá data a je vždy třeba stanovit pro jejich sběr určitá pravidla shodná pro všechny státy, v nichž sběr probíhá. Je proto dost dobře možné, že se budou údaje zveřejněné státními institucemi odlišovat od dat zveřejněných mezinárodní organizací. Údaje státních institucí budou zpravidla přesnější³¹⁰.

Statistické ukazatele je třeba posuzovat kriticky a je nutné dávat pozor, zda závěry, které jsme na jejich základě učinili, z nich nevyplývají jen zdánlivě. Uvedme si příklad: podíl krádeží na majetkových trestných činech vzrostl. Zdánlivým závěrem by bylo, že počet případů krádeží stoupl. Je však velmi dobře možné, že počet krádeží klesl, pokud zároveň poklesl (a to výrazněji) počet všech majetkových trestných činů. Obdobně je třeba dávat pozor na ukvapený první dojem. Pokud např. počet případů určitého závažného trestného činu narostl meziročně o 300 %, lze dojít ke zdánlivému závěru, že závažná trestná činnost roste. Pokud se však na data podíváme zblízka a zjistíme, že zatímco před rokem byl tento trestný čin spáchán jednou a letos byl spáchán čtyřikrát, uzavřeme, že počet je v porovnání s celkovou trestnou činností nadále zanedbatelný³¹¹.

Upozorníme na závěr na nesprávné zaměňování pojmů „poměr“ a „podíl“. Nejde o totéž. Byť se oba ukazatelé vyjadřují zlomkem, poměr představuje vztah dvou

³⁰⁸ KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 16-17.

³⁰⁹ KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 18-19.

³¹⁰ KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 20-23.

³¹¹ KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 26.

nezávislých množin, přičemž jedna z množin není součástí té druhé. Podíl vyjadřuje, do jaké míry jedna (menší) množina tvoří součást té druhé (větší)³¹².

6.2 Orientace v demografických statistikách

Pokud jde o demografické statistiky, budeme v této práci pracovat s daty zpracovanými Českým statistickým úřadem a Eurostatem. Uvedeme si zde proto, jakým způsobem byla použita data zjištěna.

Počty obyvatel uváděné Českým statistickým úřadem zahrnují občany České republiky, cizince s trvalým pobytem, cizince s přechodným pobytem (dlouhodobá víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu), občany Evropské unie, Norska, Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a rodinné příslušníky s nahlášeným přechodným pobytem a cizince s platným azylem (od 1. května 2004)³¹³.

Přesné údaje jsou získávány Sčítáním lidu, domů a bytů přibližně jednou za deset let, tato čísla se pak každý rok k noci ze 31. prosince na 1. ledna aktualizují podle počtu narozených, zemřelých a stěhování. Narozením se rozumí počet všech živě i mrtvě narozených obyvatel České republiky (tj. osob, u nichž je alespoň jedním rodičem obyvatel České republiky). Zemřelé tvoří všichni obyvatelé České republiky, o jejichž úmrtí získal Český statistický úřad od matričního úřadu statistické hlášení o úmrtí. Stěhování je změna trvalého bydliště (u cizinců s přechodným pobytem delším 90 dnů rovněž změna přechodného pobytu) mimo hranice vybrané územní jednotky. Od roku 2005 se vychází z dat Ministerstva vnitra, v letech 2008-2012 pouze z Informačního systému evidence obyvatel, ostatní roky i z Cizineckého informačního systému³¹⁴.

Tato kritéria jsou nastavena v souladu s evropskými doporučeními a standardy. Eurostat sám nijakým vlastním způsobem počty obyvatel nezjišťuje a jeho čísla vždy vycházejí z dat poskytnutých členskými státy (vždy stav obyvatelstva ke dni 1. ledna každého roku). Metody výpočtů a zjišťování stavu obyvatelstva se v rámci jednotlivých států mohou drobným způsobem lišit, jde však o rozdíly zanedbatelné, nemělo by proto přílišný význam se jim zde věnovat detailněji.

³¹² KOŠTÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ŽIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4, s. 28-29.

³¹³ Počet obyvatel – Metodika. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m.

³¹⁴ Počet obyvatel – Metodika. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m.

6.3 Orientace v policejních statistikách

Výhodou policejních statistik beze sporu je, že máme k dispozici poměrně dlouhou řadu dobře srovnatelných dat, na nichž lze velmi dobře pozorovat dlouhodobý vývoj³¹⁵. Zatímco např. ke zprávám prezentovaným masovými médii máme určitý odstup a přistupujeme k nim s určitou rezervou, statistiky považujeme za velmi důvěryhodný zdroj informací. Kriminální statistiky však (stejně jako jakékoli jiné) mají svá vlastní specifika, s nimiž nebudeme-li při jejich čtení počítat, získáme údaje reality velmi vzdálené, nebo naopak v závislosti na námi zvoleném přístupu a způsobu jejich výkladu můžeme získat přesně takové údaje, jaké bychom rádi dostali.

Chceme-li získat údaje co nejpřesnější, je vhodné čerpat informace ze statistik, které jsou „syrové“, nijak nezjednodušené a dále nijak nezpracováváné; statistik, které pracují s přesně vymezenými termíny. Tyto pak můžeme podle našich potřeb dále zpracovávat a vyhodnocovat. Pokud však přistupujeme k datům už určitým způsobem zpracovaným, vyhodnoceným nebo interpretovaným, vystavujeme se riziku určitých zkreslení a možnosti, že, zvláště pokud nebyly zpracovány odborníkem, v nás budou vyvolávat dojmy, které bychom byli bývali nenabyli, pokud bychom byli vycházeli z dat původních. Jak již bylo naznačeno, tato čísla, byť vlastně pravdivá, mohla být zpracovatelem konkrétního grafu manipulována tak, aby působila určitým dojmem.

V takových případech, chceme-li skutečně z údajů vyčíst zprávu, kterou zprostředkovávají, musíme znát způsob, jakým bylo při vyhodnocování dat postupováno, znát přesné definice použitých pojmů, metodologii a další v daném případě významné okolnosti. Ačkoli se může zdát, že tyto skutečnosti přílišnou roli nehrají, není tomu tak. Ukažme si na jednoduchém příkladu, jak lze velmi snadno se statistickými údaji manipulovat: potřebujeme pomocí statistických dat obyvatelstvo přesvědčit, že majetková kriminalita trvale klesá. Definice výrazu „majetková kriminalita“ však neexistuje. Existují některé trestné činy, u nichž je jisté, že na majetek útočí (krádež, poškození cizí věci), ale i trestné činy, které s majetkem nemají nic společného (ubližení na zdraví). Je však mnoho trestných činů, které na majetek útočí mimo jiné. U těchto pak můžeme spekulovat o tom, zda je do majetkové kriminality ještě řadit, či nikoli.

Uveďme si jako příklad trestný čin loupeže podle ustanovení § 173 odst. 1 Trestního zákoníku, který říká: „Kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na

³¹⁵ MACEK, Jan. *Ekonomická a sociální statistika*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-642-4, s. 230.

dvě léta až deset let.“³¹⁶ Podle systematiky Trestního zákoníku jde o trestný čin proti svobodě, nelze však popřít, že pachatel, který se jej dopouští, útočí i na majetek nacházející se v dispozici osoby, proti níž násilí nebo pohrůžky násilí užívá. Takových případů bychom našli pochopitelně více, a přestože by s takovým zařazením odborníci na trestní právo v mnoha případech nesouhlasili, jde o zařazení, přinejmenším před laickou veřejností, obhajitelné. Zařadíme-li pak do majetkové kriminality pro účely naší statistiky převážně ty z těchto „hraničních případů“, u nichž je výskyt trvale klesající, můžeme velmi snadno získat i klesající křivku. A podobně se lze samozřejmě zařídit, pokud budeme potřebovat, aby majetková kriminalita rostla.

Je třeba mít na paměti, že policejní statistiky nepočítají s demografickými vlivy, proto data mezi jednotlivými roky nelze sama o sobě srovnávat³¹⁷. Pokud budeme mít meziroční nárůst kriminality o deset procent, můžeme snadno nabýt dojmu, že kriminalita roste. To sice jistě pravda bude, ale pouze v absolutních číslech. Pokud se za stejné období počet obyvatel zvýšil o čtyřicet procent, je zjevné, že v relativních číslech kriminalita klesá, tedy že lidé páchají trestné činy obecně méně. Byť jsme za sledované období zaznamenali nárůst případů, můžeme dojít závěru, že jde vlastně o dobrou zprávu a že např. zavedená preventivní opatření fungují.

³¹⁶ § 173 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

³¹⁷ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4, s. 61-65.

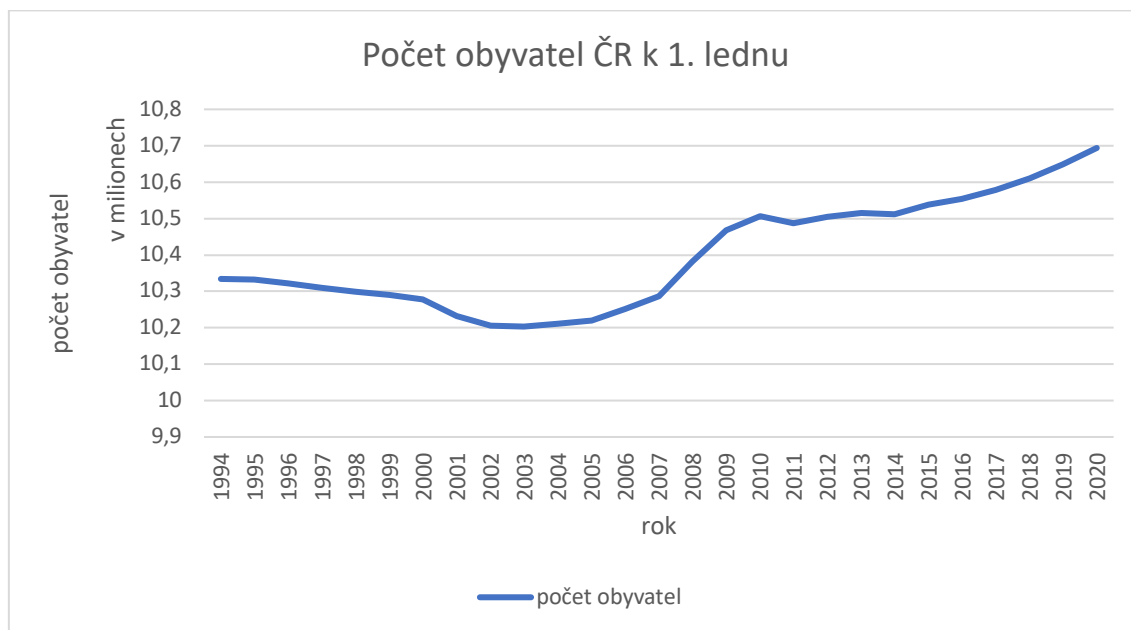
7 Vývoj kriminality

Smyslem této kapitoly je prezentovat dostupná data vývoje kriminality na území České republiky a Evropské unie, porovnat je s vývojem počtu obyvatel a zjistit, jaké jsou dlouhodobé tendence. V následující kapitole budou tato data srovnána s vývojem ochoty veřejnosti trestné činy oznamovat. V rámci této práce budou na úrovni České republiky zpracována data od roku 1994 do roku 2020, jelikož rok 1994 je prvním rokem, za nějž v policejních databázích údaje týkající se oznamování trestných činů jsou, na evropské úrovni pak data za roky 2010-2019 (rok 2010 je prvním rokem, za nějž byla shromážděna Eurostatem dostatečně podrobná data pro účely této práce, rok 2020 není zahrnut, jelikož Eurostat k okamžiku uzavření rukopisu data ze všech členských států neměl k dispozici).

7.1 Vývoj kriminality v České republice

V rámci této podkapitoly bude porovnáván vývoj počtu obyvatel a vývoj kriminality. Přestože Český statistický úřad ve svých statistikách zpravidla pracuje s tzv. středním stavem (tj. s daty k noci ze 30. června na 1. července), pro účely této práce použijeme data k přelomu kalendářního roku, jelikož právě tato jsou poskytována Eurostatu. Budeme tedy pracovat se stejnými čísly na úrovni České republiky i úrovni evropské.

Následující graf znázorňuje vývoj počtu obyvatel České republiky vždy ke dni 1. ledna každého kalendářního roku počínaje rokem 1994, a to až do roku 2020. Z grafu je patrné, že od roku 2003 je tendence, až na dvě výjimky (roky 2011 a 2014), rostoucí.

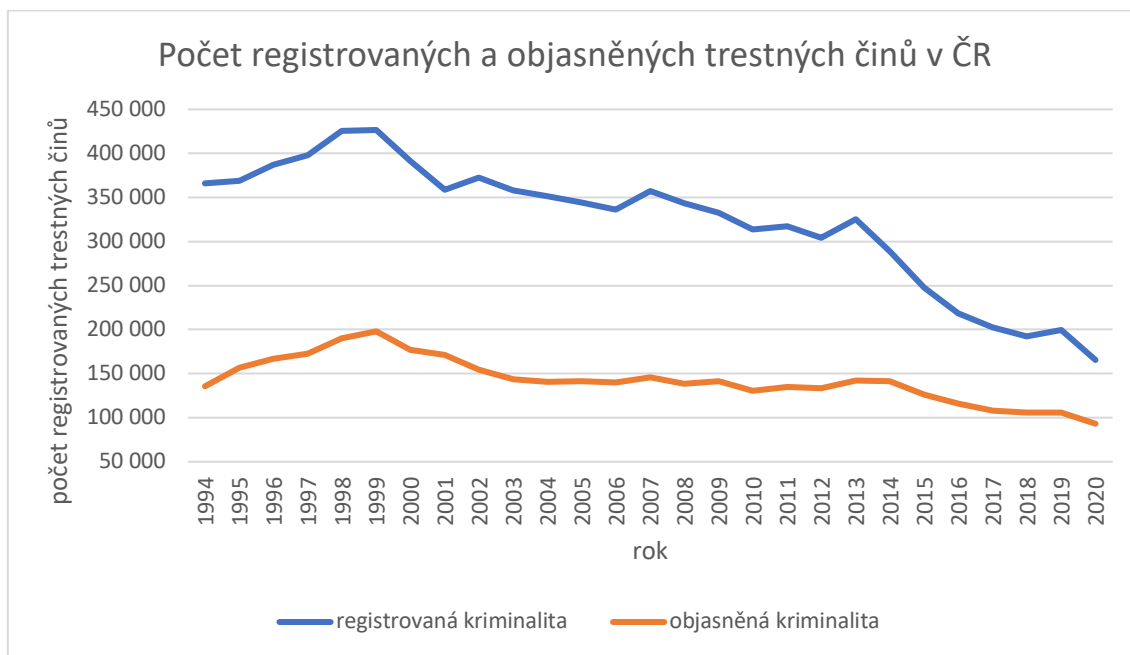

Graf č. 1: Počet obyvatel ČR k 1. lednu.³¹⁸

³¹⁸ Základní údaje o stavu a pohybu obyvatel. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z:

Následující graf znázorňuje vývoj registrované a objasněné kriminality v České republice (počet registrovaných trestných činů a trestných činů z nich objasněných za jednotlivé roky). Křivka má dlouhodobě klesající tendenci. Jde však pouze o čísla absolutní.

Lze rovněž pozorovat úkaz, na nějž bylo poukazováno již dříve v této práci, totiž že klesá-li kriminalita registrovaná, klesá zároveň i kriminalita objasněná (byť ne tak výrazně).

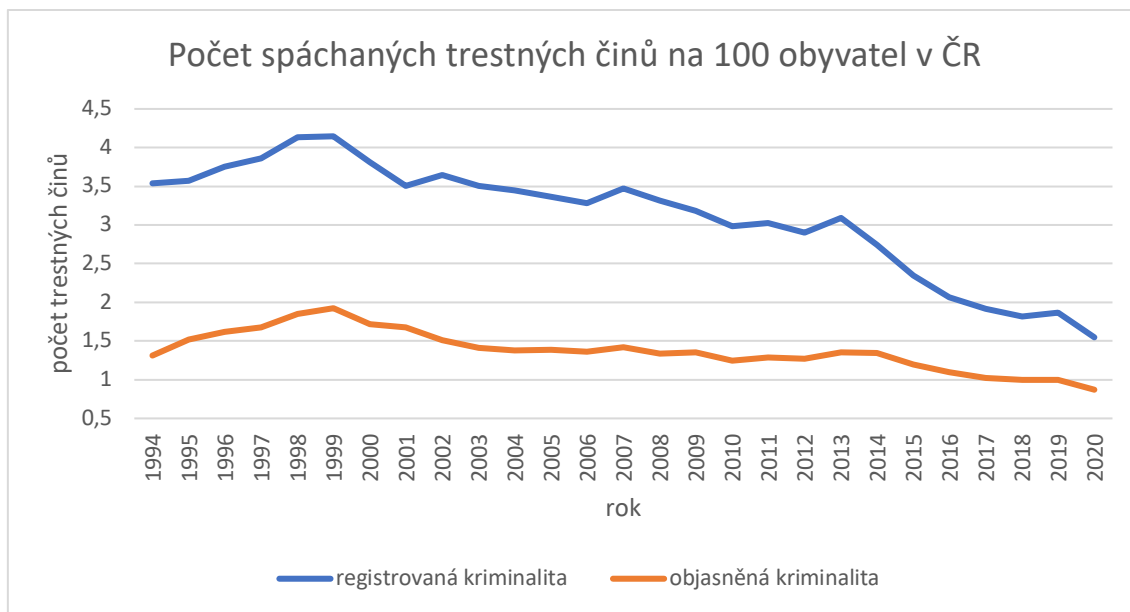
Graf č. 2: Počet registrovaných a objasněných trestných činů v ČR.³¹⁹

Poslední graf této podkapitoly znázorňuje vývoj kriminality v relativních číslech (ku počtu obyvatel: počet spáchaných trestných činů na sto obyvatel). I zde zaznamenáváme pokles, a to ještě výraznější, než tomu bylo u kriminality v číslech absolutních.

Z grafu vyplývá, že na sto obyvatel je páčáno stále méně trestných činů a nebezpečí viktimizace obyvatelstva klesá (doplňme, že do celkového počtu trestných činů zde není zahrnuta kriminalita latentní, jejíž absence představu o skutečném stavu pochopitelně zkresluje).

https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMZU01a&z=T&f=TABULKA&skupId=3809&katalog=30845&pvo=DEMZU01a&evo=v450 !_IK-DEM-R-2030-2000-sestup_1&u=v81_VUZEMI_97_19.

³¹⁹ Statistika kriminality za období 1994-2020 poskytnutá na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 11. listopadu 2021.

Graf č. 3: Počet spáchaných trestných činů na 100 obyvatel v ČR.³²⁰

7.2 Vývoj kriminality v Evropské unii

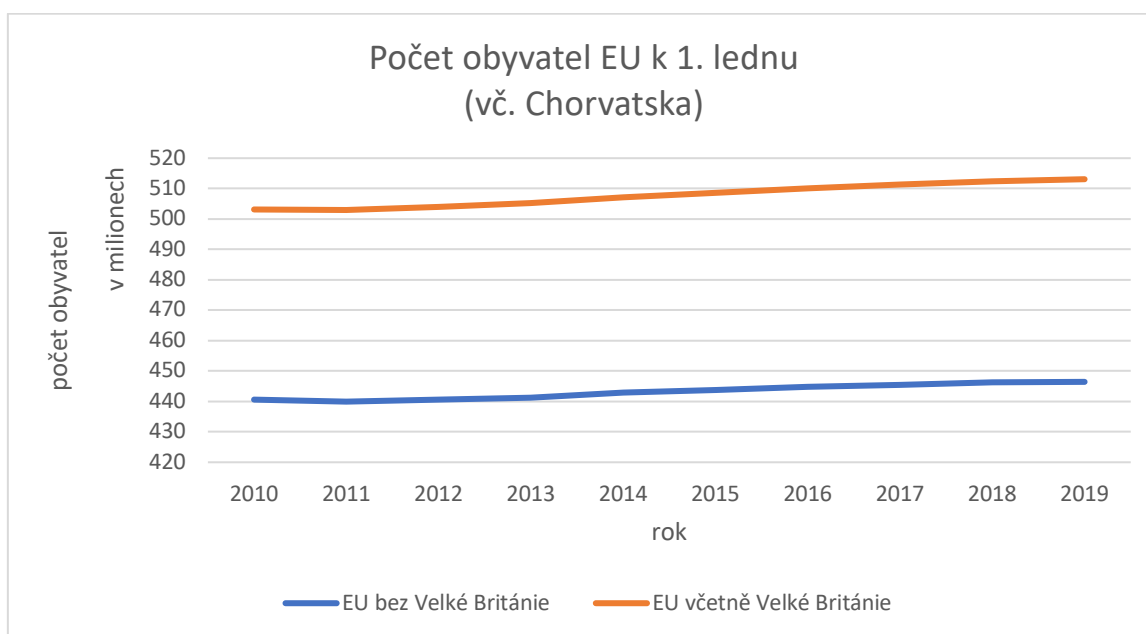
Jak již bylo zmíněno, v případě statistik na evropské úrovni budeme pracovat pouze s daty za léta 2010-2019. Jde o období výrazně kratší, přesto lze na základě zjištěných údajů určit tendence vyzorovat. Jistou komplikací pro porovnávání údajů jsou změny v počtech členských států Evropské unie za sledované období. Pokud bychom zpracovávali data za Evropskou unii bez přihlédnutí k těmto změnám, došlo by k nepřijatelným vychýlením, s těmito skutečnostmi proto bylo třeba se vypořádat. Jednou ze změn je přistoupení Chorvatské republiky ke dni 1. července 2013. Jelikož jsou data za Chorvatskou republiku dostupná již od roku 2010 a ke dni uzavření rukopisu práce je patrné, že Chorvatsko hodlá nadále v Evropské unii setrvat, jeví se jako užitečné Chorvatskou republiku pro statistické účely zahrnout už od roku 2010. Naopak alternativní postup (zpracování dat za celé období bez zahrnutí Chorvatské republiky) by žádné výhody nepřineslo.

Druhou změnou, k níž sice došlo až po konci sledovaného období, avšak pro hodnocení dat je z níže uvedených důvodů pro účely práce významná, je opuštění Evropské unie Velkou Británií. Je zřejmé, že jelikož Velká Británie již členem není, její

³²⁰ Základní údaje o stavu a pohybu obyvatel. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jspx?_af=VYSTUP-objekt&pvo=DEMZU01a&z=T&f=TABULKA&skupId=3809&katalog=30845&pvo=DEMZU01a&evo=v450 !_IK-DEM-R-2030-2000-sestup_1&u=v81__VUZEMI_97__19. Statistika kriminality za období 1994-2020 poskytnutá na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 11. listopadu 2021.

zahrnutí ve statistikách by mělo pouze popisnou funkci a takové statistiky by o současném stavu vypovídaly nepřesně. Přesto nelze pominout, že po celé sledované období (Velká Británie vystoupila ke dni 31. ledna 2020) tato země členem Evropské unie byla, autorovi se proto jeví jako vhodné zpracovat jak verzi zahrnující Velkou Británii (tedy pro 28 států, vč. Chorvatska), tak verzi bez Velké Británie (27 států, vč. Chorvatska) za celé sledované období. Poslední známá data pro Velkou Británii jsou z roku 2018.

První graf této podkapitoly znázorňuje počet obyvatel Evropské unie. Na grafu vidíme zřetelnou rostoucí tendenci.

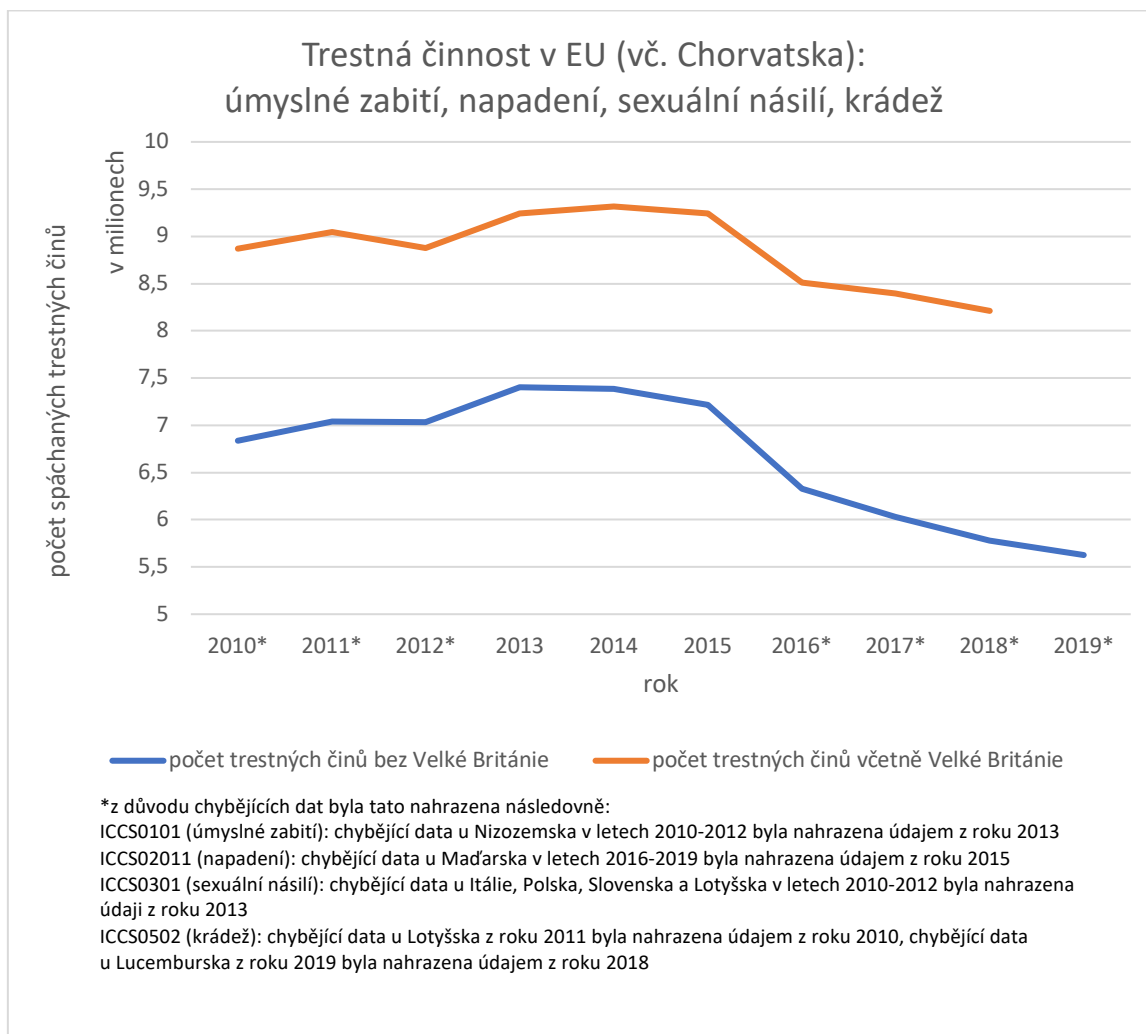
Graf č. 4: Počet obyvatel EU k 1. lednu (vč. Chorvatska).³²¹

Smyslem následujícího grafu je ukázat vývoj kriminality v Evropské unii. Porovnávání kriminality na mezinárodní úrovni je velmi obtížné, jelikož každý stát považuje za trestné jiné činy a liší se i jejich definice. Po důkladném zvážení všech možností bylo zvoleno následující kompromisní řešení: na základě Mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely (International Classification of Crime for Statistical Purposes, ICCS) byly vybrány čtyři významné trestné činy, které jsou jednak kriminalizovány ve všech členských státech a jednak jsou k nim dostupná statistická data. Tyto trestné činy tvoří pro účely této práce reprezentativní vzorek kriminality v Evropské unii. Čísla tedy nevyjadřují celkovou kriminalitu v Evropské unii, ale pouze počet takto vybraných registrovaných trestných činů. Jde o trestné činy úmyslného zabití (ICCS0101:

³²¹ Population change – Demographic balance and crude rates at national level (demo_gind). Eurostat [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/estat-navtree-portlet-prod/BulkDownloadListing?file=data/demo_gind.tsv.gz.

Intentional homicide), napadení (ICCS02011: Assault), sexuálního násilí (ICCS0301: Sexual violence) a krádeže (ICCS0502: Theft). Jelikož v několika případech za určité období data nejsou pro konkrétní stát dostupná, byla pro tyto účely použita vždy časově nejbližší známá data: nejbližší známá data před kritickým obdobím, pokud jsou známá, jinak nejbližší známá data po tomto období (u grafů vždy uvedeno).

Smyslem grafu není poskytnout přesné informace o kriminalitě, ale spíše orientačně určit dlouhodobý vývoj. Křivka vykazuje za poslední roky klesající tendenci.

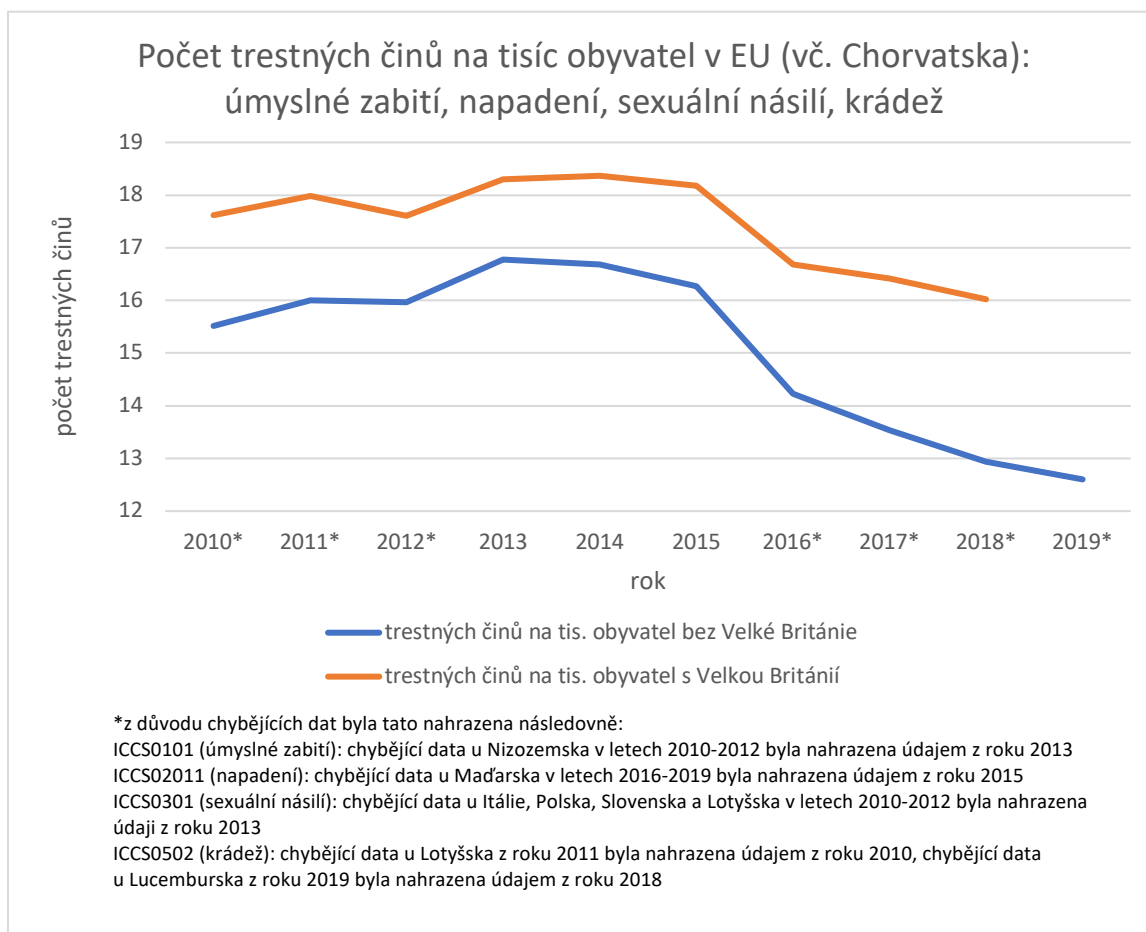

Graf č. 5: Trestná činnost v EU (vč. Chorvatska): úmyslné zabití, napadení, sexuální násilí, krádež.³²²

Data z předchozího grafu byla použita i pro znázornění relativního poklesu kriminality v Evropské unii. Následující graf proto opět vychází pouze z těchto

³²² Recorded offences by offence category – police data. *Eurostat* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

vybraných trestných činů a neznázorňuje celkovou kriminalitu v Evropské unii ve vztahu k obyvatelstvu. I zde vidíme, že křivka klesá.

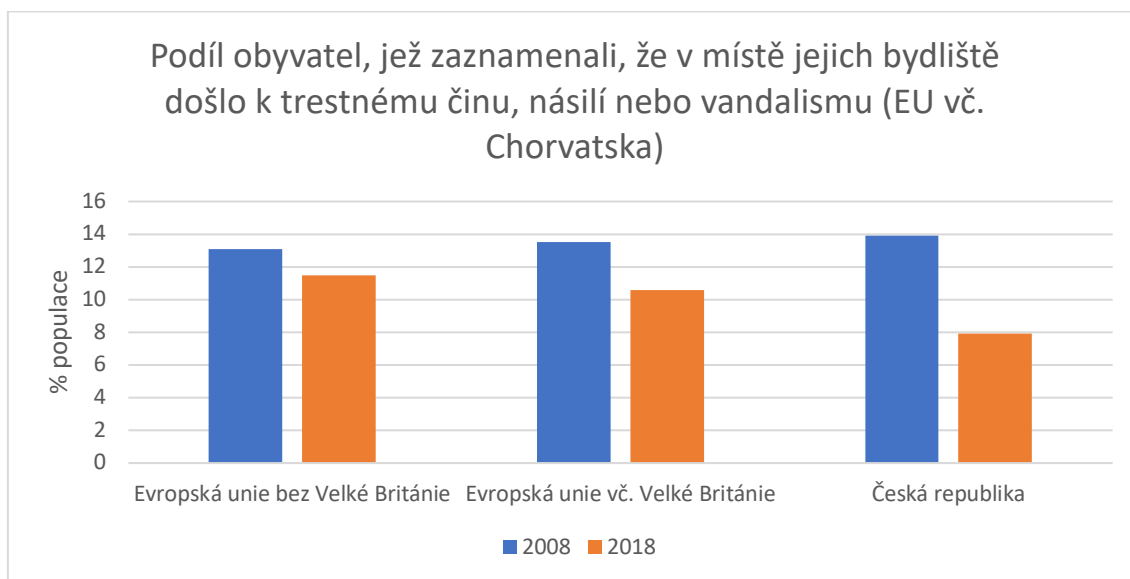

Graf č. 6: Počet trestných činů na tisíc obyvatel v EU (vč. Chorvatska): úmyslné zabití, napadení, sexuální násilí, krádež.³²³

Jelikož grafy č. 5 a 6 vypovídají o vývoji kriminality jen omezeně, využijeme na potvrzení naší domněnky o poklesu kriminality v Evropské unii data Eurostatu o podílu obyvatel, jež zaznamenali, že v okolí jejich místa bydliště došlo ke spáchání trestného činu, násilí nebo vandalismu. Přestože tato data rovněž vypovídají o kriminalitě pouze zprostředkovaně a omezeně, je i zde patrná klesající tendence, která jen potvrzuje již dříve naznačený závěr, že kriminalita je v Evropské unii na poklesu (pokles byl zaznamenán i v případě České republiky, což je v souladu se statistikami Policie České

³²³ Population change – Demographic balance and crude rates at national level (demo_gind). Eurostat [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/estat-navtree-portlet-prod/BulkDownloadListing?file=data/demo_gind.tsv.gz.
 Recorded offences by offence category – police data. Eurostat [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

republiky, podle nichž registrovaná i objasněná kriminalita dlouhodobě klesají). Data jsou dostupná za roky 2008 a 2018. Data opět zahrnují i Chorvatskou republiku.

Graf č. 7: Počet obyvatel, jež zaznamenali, že v místě jejich bydliště došlo k trestnému činu, násilí nebo vandalismu (EU vč. Chorvatska).³²⁴

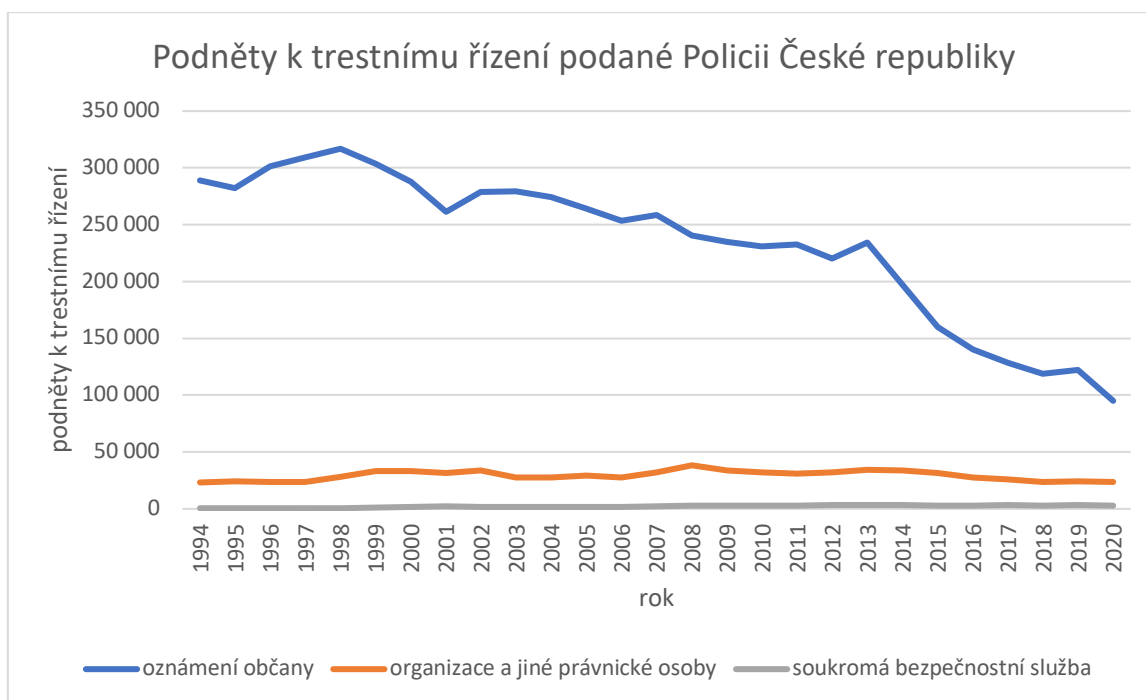
³²⁴ Quality of life – Economic security and physical safety. *Eurostat* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/9/98/QoL_economic_security_2020-update.xlsx.

8 Kriminologický význam trestních oznámení

Následující kapitola se bude věnovat oznamovaným trestným činům. Nejprve budou opět srovnána data na úrovni České republiky, poté na úrovni Evropské unie. I zde se bude v případě České republiky pracovat s daty za léta 1994-2020 a u Evropské unie za roky 2010-2019. Ve statistikách jsou zahrnuta data pro Chorvatskou republiku po celou sledovanou dobu.

8.1 Ochota oznamovat trestné činy v České republice

První graf znázorňuje počet podnětů k trestnímu řízení podaných Policii České republiky (zpravidla půjde o trestní oznámení, nejsou však vyloučeny ani jiné druhy podnětů). Zvláště jsou zpracována podání od občanů, organizací a právnických osob a soukromých bezpečnostních služeb. Data nezahrnují trestní oznámení podaná státním zástupcům a soudům. Zatímco u právnických osob a soukromých bezpečnostních služeb počet podaných podnětů v zásadě stagnuje, počet podnětů od občanů poměrně výrazně klesá.

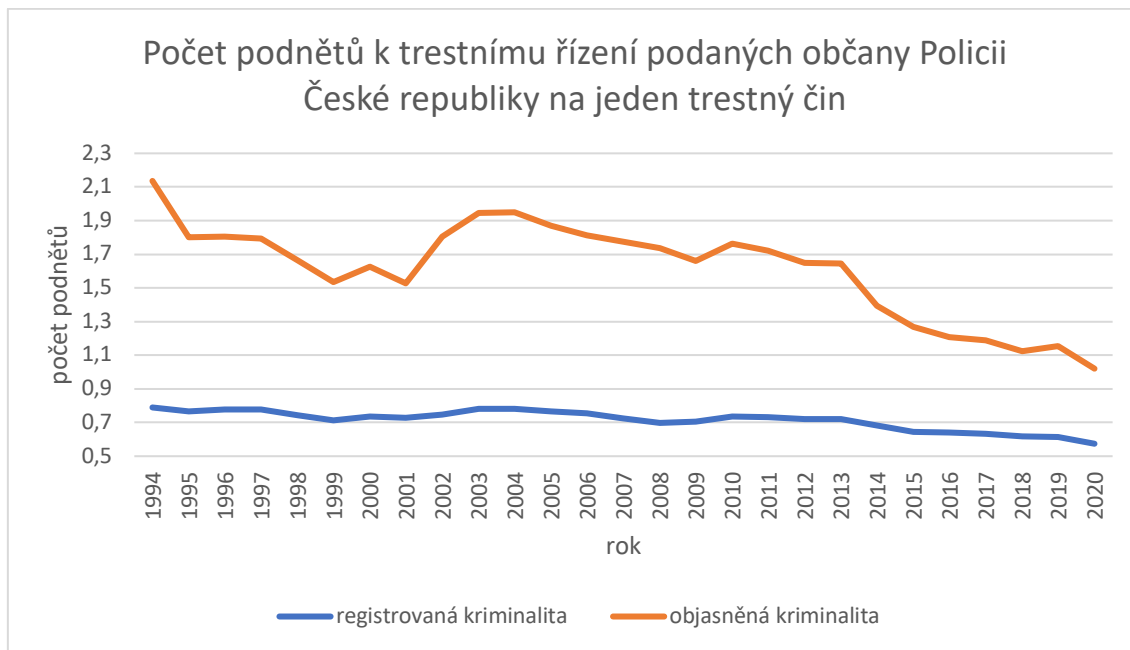

Graf č. 8: Podněty k trestnímu řízení podané Policii České republiky.³²⁵

Následující graf znázorňuje počet podnětů k trestnímu stíhání, zde však již pouze od občanů, na jeden registrovaný nebo objasněný trestný čin. Je na něm vidět v obou případech pokles ochoty trestné činy oznamovat. Je otázkou, zda spolu tyto jevy mohou do určité míry souviset a zda pokles kriminality mohl obyvatele České republiky určitým

³²⁵ Počty registrovaných trestných činů v ČR od roku 1994 podle toho, kdo podal podnět k trestnímu řízení, poskytnuté na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 12. července 2021.

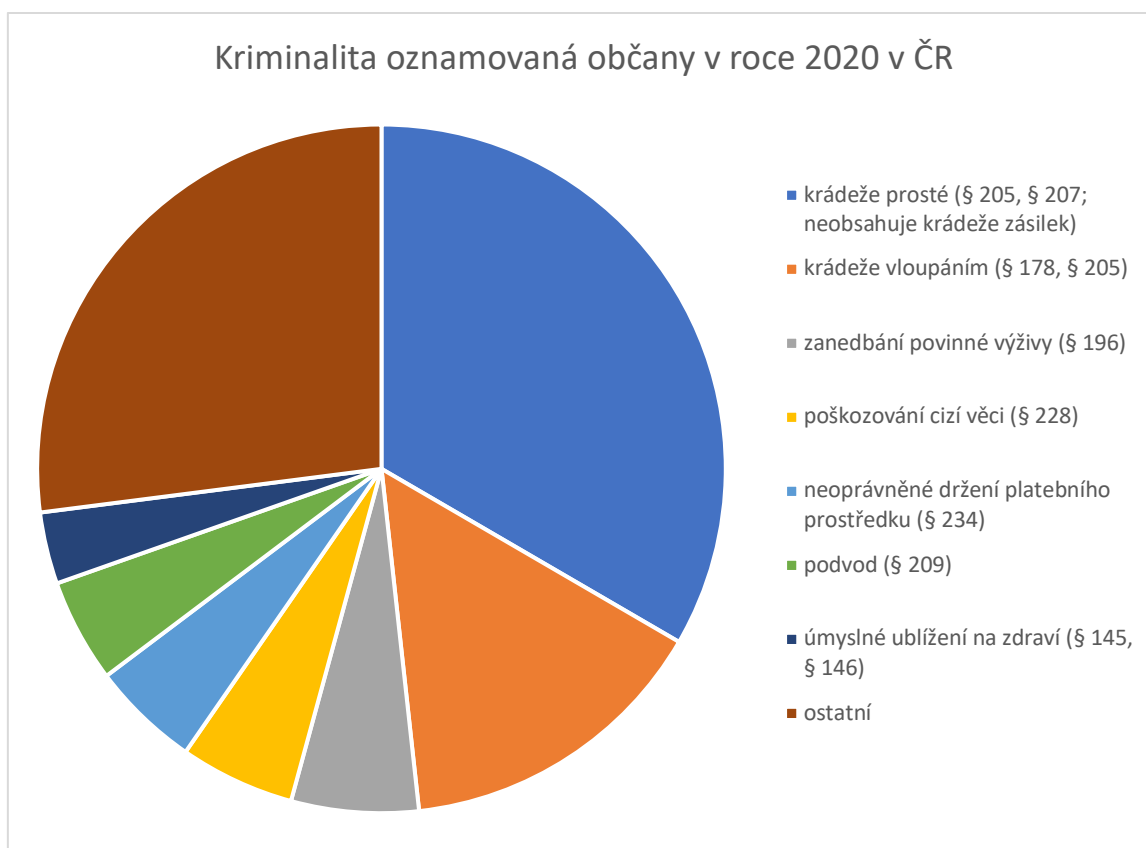
způsobem v rozhodování, zda trestný čin oznámit, nějakým způsobem ovlivnit. Jak však bylo naznačeno dříve v této práci, představa veřejnosti o kriminalitě je značně zkreslená, lze se proto domnívat, že na jejich ochotu oznamovat by mohl mít větší dopad např. mediální obraz orgánů činných v trestním řízení.

Graf č. 9: Počet podnětů k trestnímu řízení podaných občany Policii České republiky na jeden trestný čin.³²⁶

Poslední graf této podkapitoly znázorňuje, jaké trestné činy byly v roce 2020 oznamovány nejčastěji. Jednoznačně prvenství mají trestné činy majetkové: krádeže (krádeže prosté podle ustanovení § 205 a § 207 Trestního zákoníku bez krádeže zásilek, krádeže vloupáním podle ustanovení § 178 a § 205 Trestního zákoníku), které dohromady tvořily necelou polovinu celkem oznámených trestných činů občany. Krádeže následovalo zanedbání povinné výživy (podle ustanovení § 196 Trestního zákoníku), poškozování cizí věci – opět trestný čin majetkový (podle ustanovení § 228 Trestního zákoníku), neoprávněné držení platebního prostředku (podle ustanovení § 234 Trestního zákoníku), podvod (podle ustanovení § 209 Trestního zákoníku) a úmyslné ublížení na zdraví (podle ustanovení § 145 a § 146 Trestního zákoníku).

³²⁶ Počty registrovaných trestných činů v ČR od roku 1994 podle toho, kdo podal podnět k trestnímu řízení, poskytnuté na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 12. července 2021. Statistika kriminality za období 1994-2020 poskytnutá na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 11. listopadu 2021.

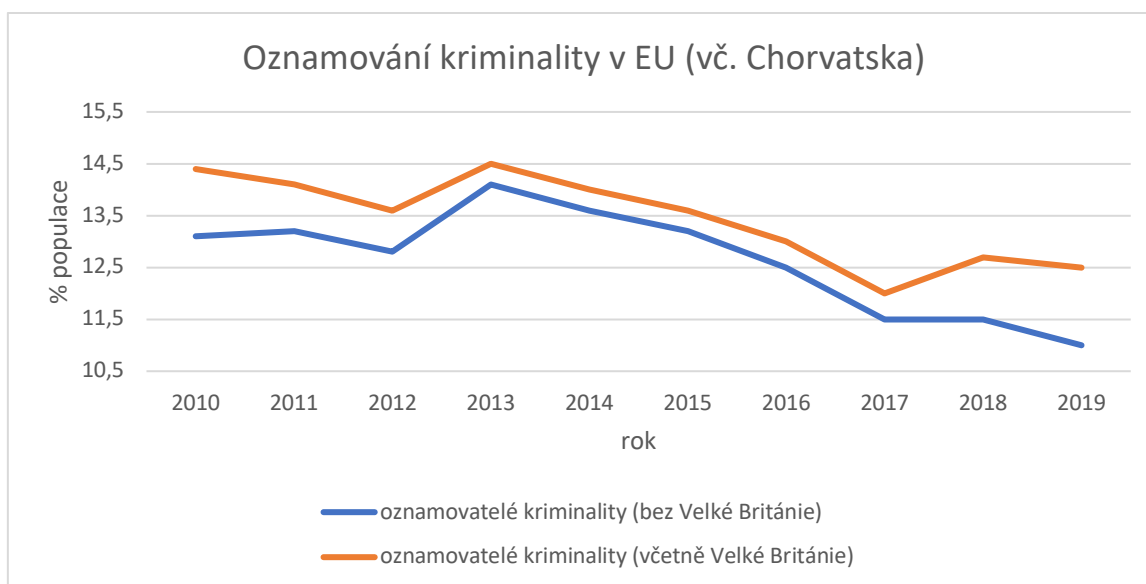
Graf č. 10: Kriminalita oznamovaná občany v roce 2020 v ČR.³²⁷

8.2 Ochota oznamovat trestné činy v Evropské unii

Následující graf znázorňuje oznamování trestných činů v rámci celé Evropské unie. Z grafu vyplývá, že i na evropské úrovni počet oznámených trestných činů klesá. Přijmeme-li premisu předestřenou v předchozí kapitole, že relativní čísla kriminality v Evropské unii klesají (vizte graf č. 6), lze předpokládat, že se na celkovém poklesu oznámených trestných činů tato skutečnost do určité míry odrazila. Jde však pouze o domněnku, graf č. 6 vypovídá o kriminalitě jen omezeně a tato data nelze porovnávat (zatímco graf. č. 6 znázorňuje pouze vybrané trestné činy, tedy nikoli celkovou kriminalitu v Evropské unii, graf č. 10 znázorňuje podaná trestní oznámení týkající se všech trestných činů).

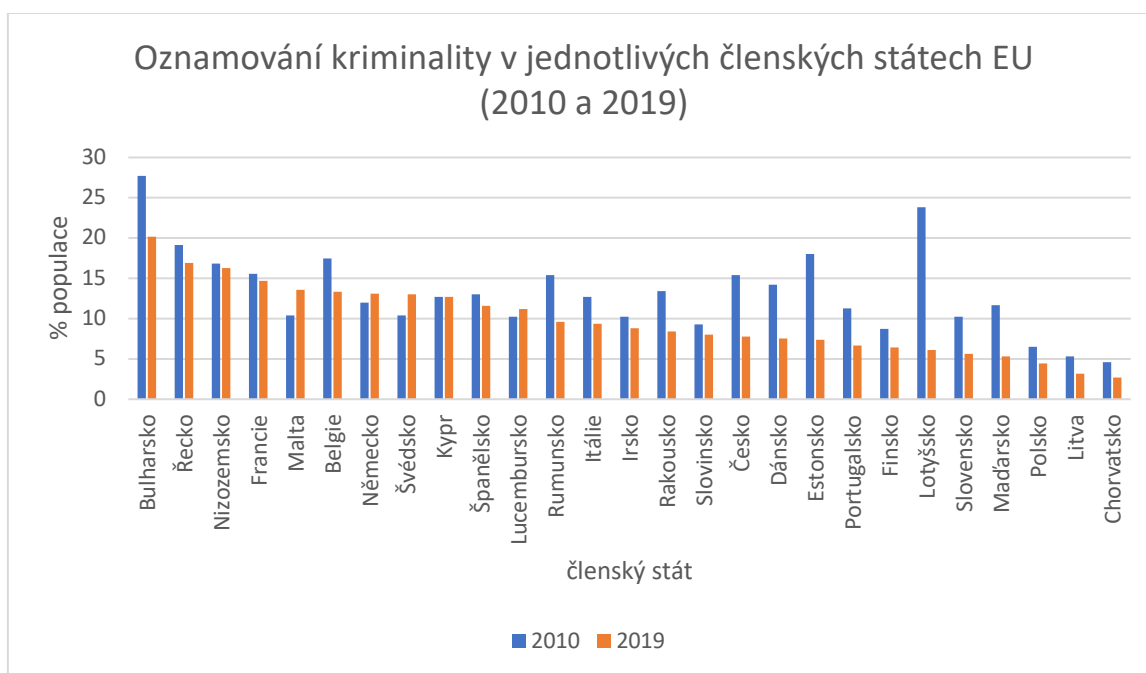
Graf uvádí, kolik procent obyvatel členských států Evropské unie oznámilo trestný čin za jednotlivé roky.

³²⁷ Počty registrovaných trestných činů v ČR od roku 1994 podle toho, kdo podal podnět k trestnímu řízení podle takticko-statistické klasifikace, podnět k trestnímu řízení podán občany, poskytnuté na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 5. srpna 2021.

Graf č. 11: Oznamování kriminality v EU (vč. Chorvatska).³²⁸

Poslední graf znázorňuje oznamování trestných činů v jednotlivých členských státech Evropské unie. U každého státu jsou ukázána data za roky 2010 (počátek námi sledovaného období) a 2019 (konec námi sledovaného období). Státy jsou seřazeny podle dat za rok 2019 sestupně.

Graf č. 12: Oznamování kriminality v jednotlivých členských státech EU (2010 a 2019).³²⁹

³²⁸ Population reporting occurrence of crime, violence or vandalism in their area by poverty status. Eurostat [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_16_20/default/table?lang=en.

³²⁹ Recorded offences by offence category – police data. Eurostat [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

Jak vidno, trestné činy jsou v České republice oznamovány v porovnání s ostatními členskými státy spíše méně, pokles je však patrný ve většině států. Nejvíce trestních oznámení bylo v obou sledovaných letech podáno v Bulharsku.

8.3 Porovnání statistik trestního oznamování v České republice a Evropské unii

Z výše prezentovaných dat vyplývá, že počet oznamovaných trestných činů klesá, a to jak v České republice, tak ve většině členských států Evropské unie, přičemž tento pokles má spíše trvalý charakter. Trestné činy jsou nejvíce oznamovány v Bulharsku, i zde jich však bývá oznamováno stále méně. Mírný růst v počtech trestních oznámení byl zaznamenán pouze na Maltě, v Německu, Švédsku a Lucembursku; na Kypru je počet podaných trestních oznámení za porovnávané roky přibližně stejný. Byť lze říci, že ve státech, které bychom v rámci Evropské unie zařadili spíše do Evropy západní, jsou trestní oznámení podávána více, rozdíl není výrazný. Je však pravdou, že žádný ze západních států se neumístil na úplném konci ani v jednom z porovnávaných roků. Nejméně jsou trestní oznámení podávána v Chorvatsku, Litvě, Polsku a Maďarsku.

Závěr

V rámci této práce jsme se zprvu zabývali tím, co vlastně trestní oznámení je, jak orgány činné v trestním řízení mají postupovat a postupují při jejich přijímání a vyřizování, zabývali jsme se postavením oznamovatele a jeho různými rolemi, jak musí být s oznamovatelem zacházeno (zejména jde-li o oběť trestného činu) a jaká jsou jeho práva a povinnosti, na co si je třeba dát při podávání trestního oznámení pozor a krátce jsme se věnovali evropské integraci na poli policejní a justiční spolupráce v trestních věcech.

V posledních dvou kapitolách jsme porovnali dostupná data a potvrdili tak teoretické hypotézy a závěry jiných výzkumů v České republice a Evropské unii prováděných. Potvrdili jsme, že nejčastěji oznamovanými trestnými činy jsou trestné činy majetkové, nejvíce pak krádeže. Velmi často je také oznamován trestný čin zanedbání povinné výživy, po něm však následuje trestný čin poškozování cizí věci (trestný čin majetkový), trestný čin neoprávněného držení platebního prostředku (lze rovněž řadit k trestným činům majetkovým) a podvod (s jistými výhradami taktéž). Po uvedených následovalo úmyslné ublížení na zdraví (tedy trestné činy vyžadující lékařskou pomoc). Další trestné činy již byly oznamovány velmi málo a pro statistické účely byly spíše nezajímavé.

Bylo rovněž zjištěno, že trestná činnost na území České republiky klesá, přičemž klesá i počet trestních oznámení občany podaných, ale strměji. Stejný trend však zaznamenala většina států Evropské unie, pročez poklesl i evropský průměr podaných trestních oznámení.

Jelikož, jak již bylo v této práci uvedeno výše, jsou trestní oznámení nejdůležitějším zdrojem prvotních informací týkajících se spáchaných trestných činů, z nichž orgány činné v trestním řízení (zejména pak orgány policejní) čerpají, jde o vývoj nežádoucí. V České republice byl propad v podaných trestních oznámení od roku 1994 značný, v absolutních číslech šlo za rok 2020 v porovnání s rokem 1994 o pokles na méně než třetinu, byť v relativních číslech ke klesající kriminalitě nebyl pokles tak výrazný. Důvody, pro něž jsou trestní oznámení podávána méně, se tato práce zabývá jen na úrovni teoretické nebo vycházejíc z jiných výzkumů. Jelikož oznamování trestných činů se věnuje v České republice odborná veřejnost spíše méně v porovnání s jinými tématy souvisejícími s trestním řízením (a obdobně je tomu s výzkumy), přičemž ochota oznamovat trestné činy je velmi významným faktorem ovlivňujícím boj společnosti s kriminalitou, jistě by bylo vhodné i toto téma hlouběji rozpracovat.

Některé z uváděných důvodů nemohou orgány činné v trestním řízení ani zákonodárce ovlivnit, některé však ovlivnitelné jsou. Obecně nejčastějším důvodem, proč nejsou trestné činy oznamovány, je obava z chování příslušníků policie. Oběti se zpravidla obávají sekundární viktimizace a ztráty kontroly, že s nimi bude zacházeno nedůstojně, nebude jim důvěřováno nebo budou dokonce terčem posměchu, nevhodných komentářů apod. Nutno podotknout, že nejde o obavy ničím nepodložené a neodůvodněné, jelikož prováděné průzkumy (byť jich je jen velmi málo), tyto závěry potvrzují. Je třeba se rovněž vypořádat s předsudkem vůči obětem trestných činů, že tyto přehánějí a berou si chování příslušníků policie příliš osobně. Lze přisvědčit, že oběti trestných činů bývají na chování okolí v souvislosti s daným trestným činem velmi citlivé a v důsledku intenzivního vnímání okolností souvisejících s trestným činem mají tendenci, byť nevědomky, při svém líčení používat superlativy a celkově útok, pachatele a újmu podávat jako hrůznější; pokud však tyto oběti mají dojem, že je s nimi zacházeno nevhodně nebo nedůstojně, je za způsob, jímž je jimi takové jednání přijato, zodpovědná vždy osoba takto jednající. Policie má být veřejnosti nápomocná a její příslušníci musejí přizpůsobit své chování situaci tak, aby druhou stranou nebylo vnímáno negativně. Přestože existují interní akty řízení, které příslušníkům Policie České republiky prikazují slušné chování a projevování respektu k veřejnosti, jde spíše o abstraktní formulace, pod nimiž si lze představit prakticky cokoli. Jistě by bylo namístě zpracovat podrobnější pravidla jednání s veřejností závazná pro všechny její příslušníky. Dále by bylo jistě více než vhodné zajistit pro příslušníky, kteří do styku s veřejností běžně přicházejí (zejména pak s oběťmi trestných činů, kde je třeba postupovat mimořádně citlivě), nezbytnou přípravu v základech psychologie a vhodných způsobech vedení komunikace rozvíjející jejich sociální citění, empatii a sociální inteligenci.

Rovněž by bylo vhodné posílit důvěru veřejnosti v policii tím, že bude tato aktivně vystupovat a informovat o své činnosti způsobem dostupným široké veřejnosti (např. zveřejňování zpráv na svých webových stránkách je spíše nedostatečné). Autor práce se rovněž domnívá, že by policie mohla zlepšit mínění veřejnosti, pokud by posílila prevenci a provádění osvěty v souvislosti s některými citlivými tématy (na pracovištích o sexuálním obtěžování, ve školách o šikaně apod.). Tímto způsobem by policie měla možnost pozitivně zaujmout jak sociální skupiny, na jejichž obranu je taková osvěta prováděna, tak skupiny, které se závadného chování dopouštějí (vytvářením vzoru hodného následování). Takové akce by měly i jistou šanci zaujmout média a o této chvályhodné činnosti policie by se proto dozvěděla i široká veřejnost.

Ve vztahu ke způsobu, jakým je o policii a trestné činnosti informováno médii (zejména bulvárními), by měla tato nepostupovat pouze defenzivně, ale aktivně usilovat o narovnávání zkreslených informací (např. požadovat po médiích opravu). Přestože by mnozí mohli namítnout, že policie je zde od toho, aby bojovala se zločinem, a nikoli se starala o veřejné mínění a svůj obraz v médiích, bylo v této práci ukázáno, že pozitivní mínění veřejnosti o policii má nesporný vliv na ochotu s ní spolupracovat, a proto ovlivňuje i boj s kriminalitou.

Jelikož ochota veřejnosti oznamovat trvale klesá, je určitá forma reakce policie nebo státu vhodná. Jelikož podobný pokles je zaznamenáván ve většině států Evropské unie, lze se domnívat, že společný postup by mohl být efektivnější, než by tomu bylo v případě, když by členské státy jednaly samostatně.

Přes význam, který ochota veřejnosti trestné činy oznamovat má, je zřejmé, že aktivní kroky, které by směřovaly k jejímu posílení, spíše spatřovat nelze. Bylo přitom prokázáno, že existuje propojení mezi ochotou oznamovat a mírou kriminality. Jelikož jde o téma dosud jen velmi málo zpracované, přičemž hlubší znalost problematiky by mohla být pro praxi velmi užitečnou, zve autor k hlubšímu rozpracování zejména příčin a důvodů neoznamování trestných činů a navržení vhodných metod, které by mohly ochotu oznamovat trestné činy zvýšit.

Seznam použitých zkratek

Obecné zkratky:

ČR Česká republika

EU Evropská unie

Zákony:

Daňový řád Zákon č. 280/2009 Sb. – Zákon daňový řád

Soudní řád
správní Zákon č. 150/2002 Sb. – Zákon soudní řád správní

Trestní řád Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Trestní zákoník Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon o obětech
trestných činů Zákon č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů
a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Zákon o Policii
České republiky Zákon č. 273/2008 Sb. – Zákon o Policii České republiky

Zákon o státním
zastupitelství Zákon č. 283/1993 Sb. – Zákon o státním zastupitelství

Seznam tabulek a grafů

1. Graf č. 1: Počet obyvatel ČR k 1. lednu.
2. Graf č. 2: Počet registrovaných a objasněných trestných činů v ČR.
3. Graf č. 3: Počet spáchaných trestných činů na 100 obyvatel v ČR.
4. Graf č. 4: Počet obyvatel EU k 1. lednu (vč. Chorvatska).
5. Graf č. 5: Trestná činnost v EU (vč. Chorvatska): úmyslné zabití, napadení, sexuální násilí, krádež.
6. Graf č. 6: Počet trestných činů na tisíc obyvatel v EU (vč. Chorvatska): úmyslné zabití, napadení, sexuální násilí, krádež.
7. Graf č. 7: Počet obyvatel, jež zaznamenali, že v místě jejich bydliště došlo k trestnému činu, násilí nebo vandalismu (EU vč. Chorvatska).
8. Graf č. 8: Podněty k trestnímu řízení podané Policii České republiky.
9. Graf č. 9: Počet podnětů k trestnímu řízení podaných občany Policii České republiky na jeden trestný čin.
10. Graf č. 10: Kriminalita oznamovaná občany v roce 2020 v ČR.
11. Graf č. 11: Oznamování kriminality v EU (vč. Chorvatska).
12. Graf č. 12: Oznamování kriminality v jednotlivých členských státech EU (2010 a 2019).

Seznam použitých zdrojů

I. Seznam použité literatury

1. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.
2. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
4. GŘIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.
5. GŘIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4.
6. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-7201-501-x.
7. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...* Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-87576-44-1.
8. JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009-. ISBN 978-80-7502-230-1.
9. KOŠŤÁKOVÁ, Tereza. *O složitém jednoduše, aneb, Nebojte se statistiky, nekouše*. Ilustroval Tomáš ZIMA. Praha: Český statistický úřad, 2019. ISBN 978-80-250-2908-4.
10. MACEK, Jan. *Ekonomická a sociální statistika*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-642-4.
11. MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.
12. MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9.
13. NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6.
14. NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5.

15. PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-114-6.
16. ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3.
17. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: komentář*. 7. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
18. TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4.
19. VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3.
20. VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. 1. vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-4849-8.

II. Seznam použitých internetových zdrojů

1. DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád: Komentář* [online]. Wolters Kluwer [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz>. ISSN 2336-517X.
2. KLOUČEK, Zdeněk. O vyřízení trestního oznámení bez zahájení úkonů trestního řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].
3. LATA, Jan. "Nevylučuji podání trestního oznámení!" aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich rozsahu. *Trestněprávní revue* [online]. 2010 [cit. 2021-6-29].
4. Počet obyvatel – Metodika. *Český statistický úřad | ČSÚ* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m.

III. Seznam použitých právních předpisů

1. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
2. Zákon č. 150/2002 Sb. – Zákon soudní řád správní.
3. Zákon č. 265/2001 Sb. – Zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

4. Zákon č. 273/2008 Sb. – Zákon o Policii České republiky
5. Zákon č. 280/2009 Sb. – Zákon daňový řád.
6. Zákon č. 283/1993 Sb. – Zákon o státním zastupitelství.
7. Zákon č. 297/2016 Sb. – Zákon o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce.
8. Zákon č. 300/2008 Sb. – Zákon o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů.
9. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.
10. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
11. Zákon č. 45/2013 Sb. – Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
12. Zákon č. 77/1997 Sb. – Zákon o státním podniku.

IV. Seznam použité judikatury

1. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3196/12 ze dne 12. srpna 2014.
2. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3042/14 ze dne 19. ledna 2016.
3. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3436/14 ze dne 19. ledna 2016.
4. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1017/15 ze dne 5. září 2017.
5. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 297/2009 ze dne 31. srpna 2011.
6. Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky sp. zn. 6 Tz 12/81 ze dne 8. dubna 1981.
7. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Tzn 102/97 ze dne 18. prosince 1997.
8. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1335/2006 ze dne 15. listopadu 2006.
9. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 574/2006 ze dne 28. června 2006.
10. Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 6 To 42/2006 ze dne 26. června 2006.
11. Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 476/2009 ze dne 13. května 2009.

V. Seznam použitých vnitřních předpisů a stanovisek

1. Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení.
2. Pokyn policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení.

3. Rozkaz policejního prezidenta č. 154/2011, o profesní etice Policie České republiky.
4. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu č. Tpjn 300/2019.
5. Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 13/2003 – Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu státního zástupce ve vztahu k záznamu o zahájení úkonů trestního řízení (§ 158 odst. 3 věta první až třetí trestního řádu.
6. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení.
7. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 181/2006, kterým se stanoví základní pravidla chování, služebního jednání a služební zdvořilosti v Policii České republiky.

VI. Seznam zdrojů statistických údajů

1. Počty registrovaných trestných činů v ČR od roku 1994 podle toho, kdo podal podnět k trestnímu řízení, podle takticko-statistické klasifikace, podnět k trestnímu řízení podán občany, poskytnuté na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 5. srpna 2021.
2. Počty registrovaných trestných činů v ČR od roku 1994 podle toho, kdo podal podnět k trestnímu řízení, poskytnuté na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 12. července 2021.
3. Population change – Demographic balance and crude rates at national level (demo_gind). *Eurostat* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/estat-navtree-portlet-prod/BulkDownloadListing?file=data/demo_gind.tsv.gz.
4. Population reporting occurrence of crime, violence or vandalism in their area by poverty status. *Eurostat* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_16_20/default/table?lang=en.
5. Quality of life – Economic security and physical safety. *Eurostat* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/9/98/QoL_economic_security_2020-update.xlsx.

6. Recorded offences by offence category – police data. *Eurostat* [online]. Lucemburk: Eurostat, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.
7. Statistika kriminality za období 1994-2020 poskytnutá na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb. – Zákon o svobodném přístupu k informacím Policejním prezidiem České republiky dne 11. listopadu 2021.
8. Základní údaje o stavu a pohybu obyvatel. *Český statistický úřad | ČSÚ* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMZU01a&z=T&f=TABULKA&skupId=3809&katalog=30845&pvo=DEMZU01a&evo=v450_!_IK-DEM-R-2030-2000-sestup_1&u=v81__VUZEMI__97__19.

VII. Seznam ostatních zdrojů

1. *EU guidelines for the International Classification of Crime for Statistical Purposes — ICCS* [online]. 2017 [cit. 2021-11-01]. ISSN 2315-0815.
2. *Monitoring EU crime policies using the International Classification of Crime for Statistical Purposes (ICCS)* [online]. 2018 [cit. 2021-11-01]. ISSN 2315-0815.